

5 1991

Ол дастурхон очидастурхон эмас — уни
түкин инномоқ учун тухумлото ўйининда омад
керак, омад!

Безакчи — ЭРКИН НАГАРОВ.

БЕОРОМ КУНЛАР НАФАСИ
 ИСТАБ «ҚАТОРТОЛГА ХАТ ЁЗДИМ»
 ҲИФА АДАБИЕТ ҲАҚИДА БАҲС
 МАДЖОН ОДИЛОВНИНГ ОДАМИ
 ТУРКИСТОН БИРДАМЛИГИНИ
 «ҚИЗЛАРЖОН» — ЯНГИ СА-
 ЯНГИЧА ДАҲРИЙЛИК
 ТАҲРИРИЯТГА ЖАВОБ КЕЛДИ
 АХ-

Қизлар келгусида қай касб бошини тутишдан қатъи назар бичиш, тикиш, тўқиши ҳунари улар учун
 ҳамма вақт ҳаётий зарурат бўлиб қолаверади. Тошкентдаги Абдулла Қаҳдор номли маданият уйидаги
 бичиш ва тикиш тўғараги ана шундай гўзал ҳунарлар ўргатиш масканлари дандир.

Суратчи — А. КУДРЯШОВ.

ЖАМІЯТ ЧАЛАМУЛЛАНАР

ҚҰЙИДА ҚОЛМАСИН

учун мактабда ўқитиши тубдан ўзгартирмоқ керак, деб ҳисоблайди Андижон вилоят
Халқ таълими бошқармаси бошлиғининг биринчи ўринбосари Комил АБДУРАҲМОНОВ

— Комил ака, сұхбатимизни вилоятда буғунги кунда халқ таълими соҳасида амалга оширилаётган ишлардан бошласак, нима дейсиз?

— Жуда соз. Энг аввало шуни эътироф қилиш керакки, кейинги иккى ийл ичидә жумҳуриятимизда халқ таълимига бўлган муносабат ижобий томонга кескин ўзгарди. Эсингизда бўлса, ўтган иили Узбекистон компартияси Марказий Қўмитасининг «Келажагимиз мактабда» деб номланган Мурожаатномаси эълон қилинди. Унда жумҳуриятимизнинг миллӣ, ижтиёдий-иқтисодий ва маънавий тараққиёти бевосита халқ таълими ривожига боғлиқ эканлиги алоҳида таъкидлаб ўтилган. 1—5-синфлар ўқувчиларини бепул нонушта билан таъминлаш, болалар боғчалари тарбияланувчиларини, мактаб, ҳунар-техника билим юртлари таълабаларининг ойда бир марта театр, концерт-филармония ташкилотлари томошаларига бепул боришиларининг жорий этилиши ва бошқа тадбирлар Мурожаатноманинг амалий-мантиқий давоми бўлди десам хато қиласам керак.

Бизнинг вилоятимизда ҳам бу борада бир қатор ишлар қилинмоқда. Масалан, Олтинкўл ноҳиясидаги Свердлов номли жамоа хўжалиги 37-, 39-, 47- мактабларнинг аълочи, жамоатчи ўқувчилари учун 25—50 сўмдан степендия таъсис этди. Бўз ноҳиясидаги «Ленинчи», Жалолқудук ноҳиясидаги Ленин номли жамоа хўжаликлари ҳам аълочиларни рағбарлантириш учун маблағ ажратдилар. Комсомолбод ноҳиясидаги Мирзаҳамедов номли давлат хўжалиги ўз худудидаги мактабларнинг 1—8-синф ўқувчиларидан 1995 нафарини, Кўргонтепа ноҳиясидаги «Савай» давлат хўжалиги 8 та мактабнинг 1—9-синфлар ўқувчиларидан 2600 нафарини бепул нонушта билан таъминланмоқда. Бу ўринда яна шуни айтиш керакки, Кўргонтепа, Балиқчи, Москва ноҳияларида мактабларни оталиқа олган ташкилотлар шу йилдан бошлаб 9—11 синфларнинг барча аълочи, ўқувчилари ва кам таъминланган оиласлар фарзандларига 15—20 сўмдан стипендия бермоқдалар. Бундай мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин. Лекин шунга қарамай ҳамма ишларимиз беш деб айта олмаймиз. Бизни қўйнаётган, ўқутарбия ишларини кўнгилдагидек йўлга қўйишга монелик қилаётган тўсиклар, ғовлар ҳали анчагина. Вилоятимиздаги мактабларнинг катта қисмida ўқув-моддий база ниҳоятда ачинарли аҳволда қолмоқда. Ҳозирги кунда қурилаётган мактаб бинолари, улардаги мавжуд шарт-шароитлар умуман та-

лабга жавоб бермайди. Томи сақич билан, поли линолеум билан қопланган, фойдаланишга топшириб ултурмай томидан чакка томадиган, поли кўчуб кетадиган, иситиш системаси тўлақонли ишламайдиган, ошхона ва спорт заллари йўқ, сув ҳавзалари, отиш тирлари кўзда тутилмаган, қишида совуқ, ёзда нафас олишга қийин мактаб биноларидан воз кечиб барча қулайликларга эга бўлган шарқона бинолар қуриш пайти келди. Биз келгусида шунга эришишга ҳаракат қиласам.

— Ўқувчилар орасидан лаёқатли болаларни қидириб топиш, уларнинг истеъодини ўстириш, тарбиялаш ҳам буғунги куннинг бош вазифаси бўлиб қолди. Чунки ишбилиармонлик, омилкорлик, билим-

лакали педагоглари бош-қош бўлаётганлигини мен миннатдорчиллик билан тилга олмоқчиман. Ҳусусан, Андижон шаҳридаги 3-, 22-мактабларда табобат олийгоҳи шартнома асосида тиббиёт синфлари, 41-мактабда эса халқ хўжалиги олийгоҳи билан ҳамкорликда маҳсус синфлар очилди. Ўтган ийл октябрь ойидан бошлаб Балиқчи ноҳияси партия қўмитасининг биринчи котиби Бегижон Раҳмонов ва ТошДД профессори, физик-математика фанлари доктори Абдуллаҳон Аъзамовлар ташаббуси билан Балиқчи ва Чинобод худудида иккитадан тўртта 9-ва 10-маҳсус синфлар иш бошлади. Ўқувчиларни олий ўқув юртларига тайёрловчи синфларга маблағ ноҳия бюджетидан таъминланган бў-

мий сони 900-1000 дан ошади, синфларда эса 35-40, ҳатто ундан ҳам кўп бола ўқийди. Қуни узайтирилган гуруҳларда ҳам аҳвол шунаقا. Бу ҳол ўқувчига билим бериша ҳам, тарбиявий ишларни олиб бориша ҳам қийинчилик туғдирмоқда. Мактаб ўқувчилари сони 550—600, ҳар бир синфда 25 нафардан ошмаслиги лозим. Бу ҳақда ҳатто халқ таълими вазирлигининг кўрсатмаси бор. Борликка бор-а, аммо жойлардаги молия бўлимларининг раҳбарлари бунга тиш-тироқлари билан қаршилик кўрсатиб келмоқдалар. Тўғри, сарф-харажат анча ошади. Гап келажагимиз бўлган болалар ҳақида борар экан, чиқимлардан қочмаслик керак.

— Менимча, сұхбатимиз ўз-ўзидан дарсликлар мавзусига бориб тақалди-ёв...

— Дарсликлар бизнинг энг оғриқ нуқталаримиздан ҳисобланади. Нимасини айтай, кўпчилик дарслилар бўйича дарсликлар мукаммал эмас. Эскилари ҳозирги замон талабларига жавоб бермайди. Янгилари эса чоп этилмаган, айримлари танловдан ўтмай қайта ишловда ётибди. Олимларимиз сусткашлик қилаятилар. Олимлар билан мактаблардаги амалий дарс бераётган ўқитувчиларнинг бошини бир ерга қовуштирадиган педагогика илмий-текшириш илмоги бўлса бу борада бир жойда депсиниб турибди. Масалан ҳануз юқори синф ўқувчилари тарих ва жамиятшунослик дарсликларига зор-интизор. Бошланғич сифларда аҳвол бундан ҳам ачинарли. Дарсликлар болаларга 5 йил муддатга берилади, орадан 1—2 йил ўтгач, у китоблар эски кигиз каби титилиб яроқсиз ҳолга тушиб қоляпти. Уч-тўрт йил боғчада тарбияланиб қачон ўқишига бораман экан, деб орзиқиб кутган, қувона-қувона мактабга келган боланинг қўлига увадаланиб кетган китобларни тутқазяпмиз. Илож қанчанча...

Дарсликлар қисман бўлса-да дўконларга чиқарилса фойдадан холи бўлмасди. Ўз фарзандининг келаҗагини ўлаган ота-она дарслик сотиб олиб бера олади. Буни биз ота-оналар билан бўлаётган учрашувларда, улардан келаётган ариза ва шикоятлардан билмоқдамиз.

— Ўтган йили ноябрь ойида бўлиб ўтган жумҳурият ўқитувчиларининг анжуманида мажбурий ўрта таълимни бекор қилиш масаласи қўйилган эди. Ваҳдоланки, яқиняқингача мажбурий ўрта таълим

донлик каби фазилатлар кун тартибига қўйилмоқда. Бундай ҳусусиятларни эса болаликдан тарбиялаш самарали эканлигини тажриба, айниқса иқтисодиёти тез суръатлар билан ривожланा�ётган хорижий мамлакатлар тажрибаси исботлаб турибди.

— Ҳа, биз нўноқ, чаламулла мутахассислар турмушимиизга, тинчимизга, фаронлигимизга раҳна солиб келётганликларини ниҳоят тушуниб етдик. Муаллимларнинг вазифаси эса табиат инъом этган истеъодод куртакларини мумкин қадар тезроқ пайқаб, уларни авайлаб, меҳр билан парвариш қилиш эканлигини ҳам ҳартугул англаб олдик.

Қобилиятили болаларни танлаб олишда олий ўқув юртларининг ма-

либ, унда ишлайдиган ўқитувчилар бошқа мактаб ўқитувчиларидан 10 фойиз ортиқ миқдорда ҳақ оладилар. Ўқувчилар ҳам, ўқитувчилар ҳам турли мактаблардан танлов йўли билан қабул қилинди. Избоскан ноҳиясидаги рассомлик интернати эса вилоядан ёш мусавиirlарни камолга етказишида жонбозлик қиласам.

Келгусида қобилиятили болаларни бошланғич синфлардаётк танлаб олмоқчимиз. Нега? Гап шундаки, бола математикага қизиқадими, тасвирий санъатами, ўзбек тили ва адабиётгами — бошланғич синфлардаётк аён бўлади. Демак, айни шу паллада танлов ўтказиш самарали бўлиши мумкин. Яна бир гап. Маълумки, аксарият мактабларимизда ўқувчиларнинг уму-

(Охири 3-бетда)

Хабаринги

Ер юзида 30 нафарга яқин кишининг қони энг камёб гурухга мансуб. Аввало 1952 йилда бомбейлик кишида қайд этилгани сабабли бу қон гурухи «Бомбей» деб номланади.

Улкан немис адаби Иоганес Бехер ва машҳур рус адаби Михаил Булгаков туғилганига 100 йил түлди.

Москва ёш томошабинлар театри жамоаси йифини бир овоздан театр ҳудудида барча сиёсий фирмалар фаолиятини таъкилашга қарор қилди. ЁТТда ишләётган фирмка аъзоларига бундан бүён ўз йиғилиш ва тадбирларини бошқа бирор жойда ўтказиш тавсия этилди.

«Нимадан бошламоқ керак?» — В. Лениннинг шу номли асари бундан роппа-роса 90 йил муқаддам эълон қилинган эди.

Тарих фанлари доктори Карим Шониёзовнинг ўзбек халқининг келиб чиқиши тадқик қилинган «Қанғ давлати ва қанғлилар» китоби босмадан чиқди. (Эслатма: китобни ҳарид қилиш ниятидагилар уни излаб овора бўлишмасин. Чунки Ўзбекистон «Фан» нашриёти бу асарни 1300 нусхада чоп этган, холос).

Режиссёр А. Рудерман ва оператор Ю. Горгулев «Гуд бай, ССЖИ» деб номланган янги фильмни суратга олиши. Бу овозизз фильмлавҳа мамлакатни бутунлай тарк этиб кетаётган собиқ ватандошларимиз ҳақида.

Қадимда Хитой императорлари кўчмандилар ҳужумидан сақланиш учун баландлиги 10, эни 7 метр келадиган 6 минг километрлик девор қурдиришган. Хитой тарихчиларининг таъкидлашича, Буюк девор қурилишида 300 минг ишбоши қўли остида 2 миллион ишчи меҳнат қилган.

Бу йил ёзда Польшанинг Зеленагура шаҳрида анъанавий совет эстрада фестивали бўлмайди. Убекор қилинди.

Маълумотларга қараганда мамлакатимизнинг 30 фойз аҳолиси турли молларни чайковчи ва олиб-сотарлардан ҳарид қиласди. Олиб-сотар ва чайковчилар 1990 йилда 25 миллиард сўм фойда кўришган. Бу йилги ҳисоб-китоб юқоридаги рақамлардан ҳам зиёд бўлса ажаб эмас.

Ишлаб чиқариш қувватларини хотекис жойлаштириш ва аҳолининг ўсиши юзага келтирсан вазият ёшлар орасида ишсизликни келтириб чиқарди. Бозор иқтисодиётига ўтилгач, бу йил ишсиз ёшлар сони 2 миллион кишидан ошади.

«Музей» сўзи тилимизга қандай кириб келганини биласизми? Қадимда греклар фан, санъат ва шеъриятга раҳнамолик қилувчи илҳом парилари—муза—маъбудаларнинг қароргоҳини «мусеон» дейишган. Римликлар эса бу жойни «музеум» деб талаффуз қилганлар.

Мозийнинг фан ва маданият маркази бўлган ilk музей эрамиздан аввалги III асрда Александриядаги этилган.

«Форбс» йилномаси АҚШдаги 400 энг бой кишининг рўйхатини эълон қиласди. Ана шу рўйхатнинг бошида оммавий ахборот воситалари қироли Жан Вернер Клюг қайд этилган. Унинг сармояси ташминан 5,6 миллиард долларни ташкил қиласди.

ССЖИ классик кураш Федорациясининг навбатдан ташқари ҳисобот-сайлов пленуми янги ном ва Низомни тасдиқлади. Бундан бўёғи у ССЖИ грекча-римча кураш Федерацияси деб аталади.

Эни 32 километрча чиқадиган Ла-Манш қўйилишини сузуб ўтиш баҳсида дунёning турли мамлакатларидан мана-ман деган сузағонлар иштирок этишади. Улар орасида болалар ҳам бор. Масалан 1974 йилда мисрлик Абли—Хейби исмли 13 яшар қизча Ла-Маншни 12 соату 30 минутда сузуб ўтган.

Йилига 12,675 долларгача даромад қиласидиган 4 кишидан иборат оила АҚШда расман камбағал деб тан олинади. Мана шу миқдорнинг ярмича даромад қиласидиган оила эса энг қашшоқ деб ҳисобланаб, ҳозирда бундай оиласда яшовчилар сони 12 миллион нафарни ташкил этади. Шулардан 4,9 миллиони болалардир.

ССЖИ наркомафиясининг даромади йилига 3 миллиард сўмдан зиёдни ташкил қиласди. Мамлакатда бир йилда 35 мингта гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноят содир бўлди.

Буюк Низомий Ганжавий бетакор шеърий асарлари билан бир қаторда бизга инсонийлик ва донишмандлик намунасини ҳам намоён этиб кетган. Шайх мартабасига эга бўлишига қарамай, у чўри қизга уйланган.

2000 йилгача мамлакатимизда ҳар бир оиласи алоҳида уй билан таъминлаш ҳақидаги ваъдалар ёдингиздадир. Комсомол-ёшларнинг турар-жой комплекслари (ЁТК) барпо этиш ташабbusi уни амалга оширишнинг мухим восита-сидеқ туолганди. Айни пайтда ССЖИдаги 117 шаҳарда 800дан ортик ЁТКлар ишга туширилди ва қурилмоқда. Афсуски, бу уй-жой қурилиши умумий ҳажмининг 2 фойзинигина ташкил этади, холос.

Ҳисобларга қараганда мамлакатда 1,5-2 миллион нашаванд бўлиб, унинг ярим миллиони — ёшлар.

Швед астрофизиги Бен Викман фаразига кўра ёруғлик ва бошқа энергиянинг таралиши юлдузлар массасининг камайишига олиб келади. Шу жиҳатдан олганда Қуёш ҳам сўнади, деб таъкидлайди олим. Бироқ Викманинг ҳисоб-китобларига қараганда бунга ҳали 10 триллион йил вақт бор.

Инглиз олимлари уйқу вақтида миямизда кераксиз ва бефойда информаяциялар ўчирилади, деб кафолат берадилар. Улар «тескари ўқув» деб ном беришган бу жараён мия тўқмаларимизни зарур билимлар учун озод қилишимизга кўмак берар экан. Қизиқ, миямиз информациянинг ўзига кейинчалик керак бўлиши-бўлмаслигини қаёқдан била қолар экан?

Тибет тиббиётининг довруғини эшитган бўлсангиз керак. Ҳалқ табобатининг бу машҳур тури шамоллашдан сақланишнинг антиқа усулини тавсия этади. Ёнғони эҳтиётлик билан иккига бўлиб, пўчоқ косачаларини тозалайсиз. Ҳар икки паллача ичига майдалаб саримсоқ соласиз. Икки бош баромингизнинг эт томонини 20 минут паллачалар ичига босиб турсангиз, шамоллаш нималигини билмайсиз.

Бир саволга бир жавоб

«Шашмақом» сўзини ҳар гал эшитганимда унинг замирода қандай маъно ётганини билмаслигидан хижолат чекаман. Сиздан илтимос «Шашмақом» ва унга кирувчи мақомлар ҳақида маълумот берсангиз.

С. САЙФИДДИНОВА,
Наманган вилоятининг
Уйчи ноҳияси.

Ўзбек миллий мусиқа санъатининг ноёб дурдонаси бўлган «Шашмақом» инсоннинг орзу ва армонларини ўзида теран мужассам эта олган етук мусиқа асари сифатида машҳур.

«Шашмақом» Бузрук, Рост, Наво, Дугоҳ, Сегоҳ ва Ироқ каби олти мақомдан иборат йирик туркмали мусиқавий ҳазинадир. Бу мақомлар олти турли пардадан бошланади. Улар ўз ҷолғу [мушкилот] ва ашула [наср] бўлимларидан ташкил топган. Жумладан Бузрук мақоми ҷолғу [мушкилот] қисмига Тасниф, Таржиҳ, Гардун, Мухаммаси Бузрук, Мухаммаси Насруллои, Сақили Ислимхони, Сақили Султонлар кирса, унинг ашула [наср] бўлагига Сарахбор, Тарона, Талиқини Уззол, Насруллои, Насри уззол, Сипориш, Уфар ва бошқалар доҳил бўлади. Бошқа мақомлар ҳам мушкилот ва наср қисмидан сўнг шу каби Уфар билан тугалланади.

Бу ноёб мусиқи асар илор 1923 йилда профессор В. Успенский томонидан машҳур ҳофиз ва созандо Ота Жалол ҳамда Ота Фиёслар ижросида ёзиб олинган. Кейинчалик «Шашмақом» туркмени академик Юнус Ражабий тарнили мақом усталаридан ёзиб олиб, нотага солди. У бир неча бор қайта нашар этилди.

жамиятимизнинг энг катта ютуқлари сифатида баҳоланиб келинар эди. Шу хусусда ҳам Сизнинг фикрингизни билмоқчи эдим.

— Гапнинг очигини айтиш керак, мажбурий ўрта таълим мутлақо самара бермаяпти. Келгусида 8—9 йиллик таълим мажбурий, 10—11 йиллик таълим ихтиёрий бўлишини, кейинги икки йиллик ўқишига танлов асосида қабул қилиниб, болалар қизиқсан соҳаси бўйича ўқитилиши тарафдориман. Ўрта маълумот берувчи (10—11 йиллик) мактаблар зоналаштирилиб, вилоят марказларида уларнинг сони 10 тагача, ноҳияларда 4—5 тадан бўлса кифоя. Бундай мактабларда юқори савияли, малакали, муаллимларнинг муаллимлари сабоқ беришлари керак. Энди ўз-ўзидан шундай савол туғилиши мумкин. Хўш 8-синфни тугатган кишиларда кейинчалик яна билим олишига қизиқиш туғилса нима қиласидар? Касб-хунар эгаллаб, ўз соҳасида ишлаётганларда билимини оширишга эҳтиёж туғилиши табиий. Бундайлар учун кечки, «катталарга билим берувчи марказ»ларда ўқиб, маълумот олиш имкониятларини бериш лозим.

— Олдинлари мактаблараро ўқув ишлаб чиқариш комбинатлари ҳақида ҳам кўп гапириларди.

— Тўғри, ҳақиқатдан ҳам ишлаб чиқариш комбинатлари ҳақида илгарилари оғиз кўпиртириб гапирадик. Уларда палонча минг кадрлар етиштиридик, деб довруг солардик. Лекин гапнинг лўндасини айтганда ишлаб чиқариш комбинатлари кутилган натижани бermади. Сабаби ўқув комбинатларida тарбияланган болалар корхоналарга боришгач ўzlari шуғулланган

соҳада мустақил ишлаб кетиша олмадилар. Яна бир бор шогирдлик босқичидан ўтишга мажбур бўлиши мөқда. Шундай экан, ишлаб чиқариш комбинатларидан нима наф бор? Шуни ҳисобга олиб, биз ўқув ишлаб чиқариш комбинатларини 49 тадан 22 тага қисқартиридик. Техникалар, дастгоҳлар мактабларга қайтарилди. Энди касб ўрганиш жараёни бевосита мактабларда кечадиган бўлди.

— Комил ака, кейинги пайтларда қизлар ва ўғил болаларни алоҳида-алоҳида қилиб ўқитиш ҳақида ҳам фикрлар айтилмоқда

— Менимча, ўша айтилаётган фикрлар тўғри. 5-синфдан ўғил ва киз болаларни айри синфларда ўқитишни бошлаб, уларга жинсига қараб синф раҳбарлари тайинланса, шу ёшдан бошлаб одоб ва ахлоқ дарслари ўтилиб, уларни оила қуришга тайёрлаб борилса фойдадан холи бўлмасди. Мен бу билан қизларни 9 ёшдан паранжига, ўғил болаларни 11-12 ёшидан никоҳга тайёрлаб қўйилсин демоқчи эмасман, балки уларга оиласда отанинг ўрни қандай, онанинг ўрнини қандай бўлишини ёшлидан сингдириб борилсин дейман. Ҳозирги пайтда ёшларнинг оиласа ўта масъулиятсизлик билан қараштаги орқасида минглаб оиласлар барбод бўлаётгани ҳеч кимга сир эмас. Шунинг учун ҳам одоб ва ахлоқ дарсларида миллий маданиятимиз тарихи, ҳадислар, Жомий, Форобий, Навоий, Ибн Сино, Бобур каби мутафаккирларнинг доно фикрларига таянилса мақсадга мувофиқ бўлади деб ўйлайман.

— Мазмунли сұхбатингиз учун раҳмат, Комил ака!

Сұхбатдош — Ш. АКБАРОВ.

«Ўқиши, ўқиши ва яна ўқиши» деганинг қачон амалга ошади, болаларим!..

А. КАРАВАЕВ сурати

ЎЗИГА ҚАЙФУРМАГАН ОДАМГА БОШҚАЛАР ҚАЙФУРМАЙДИ

III

ошилманг, мұхтарам журналхон, «Комсомол ўқувидан сўз очибди» деб пешонангиз тиришмасин. Комсомол жуда кўп ёшларнинг бошини қовуштирган ўушма. Лаббай, «унинг уюшмалиги қолмади» дейсизми! Башарти шундай бўлса айб кимда: комсомолдами ёки уюшмани қовуштира олмаётган, унинг ишини йўлга қўя олмаётган фаоллардами?

Ушбу саволга Москвадаги Ёшлар илмгоҳида таҳсил олаётган ҳамюрларимиз — Шавкат МАМАТҚУЛОВ билан Алибек АБАЕВ сұхбатида жавоб топишга ҳаракат бор.

Алибек АБАЕВ:— Комсомол ҳозир чуқур таназзулни бошидан кечирмоқда. У эндиликда ёшларга етакчилик қила оладими-йўқми?.. Эҳтимол баҳсли сұхбатимизни мана шу муаммодан бошласак дуруст бўлармиди...

Шавкат МАМАТҚУЛОВ:— Ҳозир партия ёки комсомолгина таназзулни бошидан кечиряпти, дейиш унчалик тўғри эмас. Бугун бутун жамият, бутун социалистик система чуқур таназзулда. Жамиятни таназзулга етаклаган сабабларни ҳалиқа очик-ойдин кўрсатиш пайти етди. Узоқ йиллар мобайнида ноқобил партия ва ҳукумат бошқариб келганлиги мамлакатни ҳам иқтисодий, ҳам ижтимоий соҳа ўқасига олиб келди. Негаки «Давримизнинг ақл-идроқи, шон-шарафи ва виждони бўлган партия»нинг мафкураси деярли қотиб қолган дорма эди.

А. А.— Тўғри, Сталин ибораси билан айтилганда, партиянинг кўлида асбоб бўлган комсомол ҳам гўёки ёшлар ташкилот сифатида мавжуд эдию, амалда мустақил ташкилот сифатида уни бирор жиддийроқ тан олмас эди. Комсомол мустақилликдан жудо бўлиши билан ўзини сақлаб қолиш учун «хўжайнинг»га — партияга ялтоқлана бошлади.

Ш. М.— Келинг, бир муддат дўппини ерга қўйиб ўйлаб кўрайлик. Сиёсий партиялар, ёшлар таш-

килотлари қай мақсадда тузилади? Масалан, ёшлар ташкилотлари маълум мақсадларга эришиш учун тузиладиган ихтиёрий уюшмадир. Агар комсомол ёшларнинг манфаатини ҳимоя қиласидиган ихтиёрий уюшма бўлса, у энг аввало ёшлар билан чамбарчас алоқада бўлиши, уларнинг ўй-хаёллари, ташвишлари билан яшashi керак.

А. А.— Афсуски, комсомол том маънода обрў қозонмади. Мен бунинг сабабларини энг аввало унинг 30-йиллардаги таркибий тузилишидан излашни истар эдим. Комсомолда ҳам ўша шўро тарихининг «энг кир, қора кунлари»да партиянига монанд — бошқаришнинг бюрократик услублари шаклланган. Комсомолдаги мансабдор шахслар ҳам «камал курсиси»нинг ёзилмаган қонунларига итоат этиб юқоририк пиллапоядаги хўжайнинг гапини икки қиломас эдилар. Бутуниттифоқ Ленинчи Коммунистик Ёшлар Иттифоқининг пойдевори саналмиш — бошлангич комсомол ташкилотлари нималар қиласиди, қандай ташвишлар билан яшайти — бу билан уларнинг иши бўлмас, бўлолмас, боиси бошқариш курилмасининг «ўзига хослиги» туфайли юқори ташкилотлар энг куйи — асосий табаканинг ташвишларидан буткул беҳабар, бинобарин, ёшлардан ҳам узок-

лашиб бўлган эди. Комсомолдаги бугунги таъзазулнинг кечаги сабаблари мана шундан иборат, менимча.

Ш. М.— Тўғри, Алибек. Лекин шундай бўлса ҳам ёшлар ташкилотини сақлаб қолишинг (у коммунистик бўлиши шарт эмас) ҳали имконияти бор. Фақат бунинг учун у ёшлар манфаатини кўзловчи ижодий сиёсат олиб боришга ўтмоғи даркор. Яъни, у қотиб қолган олий ғоялар билан эмас, балки ёшларнинг ҳәётий манфаатлари ва қизиқишиларини ўзига байроқ қилиб олиши лозим. Айтайлик, ярим фуқароси қашшоқ, салмоқли қисми ишсиз яшәтган жумҳурятимизда комсомол ташкилотлари ёшларнинг моддий эҳтиёжини таъминловчи, хўжалик ҳисобидаги бирлашмаларни ривожлантирумоги даркор.

А. А.— Агар ёшлар ташкилотлари таркибий тузилишини назарда тутадиган бўлсак, келгусида комсомол билан ёнма-ён Шўро ёки ижроқўм қошида ёшлар билан ишловчи кўмиталар тузиш керак. Яъни, ёшлар сиёсатини давлат асосига куриш лозим.

Ш. М.— Модомики, ҳозир Конституция чегарасида ҳар қандай сиёсий партиялар, жумладан ёшлар партиялари ҳам тузишга рухсат теккан экан, комсомол барча ёшлар ҳаракатини қамраб ололмайди. Демак, ёшлар ташкилотлари ҳаракатларини мувофиқлаштириш мақсадида Вазирлар кабинети қошида ёшлар билан ишлаш кўмиталари тузиш кун тартибидаги дол зарб масала бўлади. Улар фақат маҳаллий Советларга ҳисоб берсин ҳамда ёшлар ҳақидаги Қонунга (агар уни яқин вақт ичидаги қабул қилсан) мувофиқ иш олиб борсин.

Мұхбир:— Алибек, Шавкат! Яқинда сизлар илмгоҳни тутатиб, жумҳуриятга қайтасизлар. Юртимиздаги кейинги фаолиятларингизни қандай тасаввур этасизлар!

Ш. М.— Жамиятимизнинг ўзи қалқиб турган бир замонда бу саволга дабдурустдан жавоб бериш қишин. Ҳар ҳолда мен Москвада тўплаган билимимни ҳалқимизнинг ҳәётини баҳолиқудрат яхшилашга сарф қилмоқчиман. Эсимда, «Оғонекда» «Пахта қулиғ мақоласи зълон қилинганда жумҳуриятимизнинг ўша пайтдаги катталари «ҳалқимизнинг қадри ерга урилди» деб хафа бўлган эди. Очиги, мен ҳам мақоладаги «кули» ибораси ноўрин ишлатилганидан хафа бўлган эдим. Негаки биз асримизнинг бошларида ҳатто қул одам сазовор бўлган ҳуқуққа ҳам ҳамон етишганимиз йўқ. Садриддин Айний асрларида камбағал ўзининг етишираётган маҳсулотининг ўндан бирини олиб қўяётган ҳукмдордан норози бўлганлигини ёзган эди. Кейинроқ бизда чорикорлар (чор — тўрт дегани, яъни яратган маҳсулотининг тўртдан бирига хўжайн) пайдо бўлди. Асримизнинг бошида ҳам деҳқон ўз маҳсулотини истаган ерида сотиш ҳуқуқига эга бўлган. Ҳозирчи?

Асримиз бошидаги қуллар, чорикорларнинг ҳуқуқи борми ҳозир бизнинг деҳқонларда? Улар ўзлари етишираётган маҳсулотининг неча фоизига хўжайнлик қила олишади? Неча фоизини (лоақал пландан ташқарисини) истаган ерларига олиб бориб сотишлари мумкин?

Демак, биз аввало энг оддий чорикор илгари сазовор бўлган ҳуқуққа эришишимиз керак.

А. А.— Бошқача айтганда энг аввало чорикорлик ҳуқуқимиз қайтариб берилишини талаб қилмоғимиз керак.

Ш. М.— Афсуски биз ўтроқ ҳәёт кечирамиз. Кўпчилигимиз бир умр ўз туғилган жойимиздан нарини кўрмаймиз. Нари борса, қўшни жумҳуриятларга борамиз. Йигитлар бир умр ҳарбий хизматлари кечган ўлка ҳақидаги хотиралари билан яшайдилар.

Афлотун:— Арасту жаноблари, фалсафани қўя турдайлик, комсомол ташвишларидан гаплашайлик.

А. А.— Абдулла Ориповнинг шу хусусда «Гилла балиқча» деган шеъри ҳам бор.

Ш. М.— Оврупада нима бўляпти, нега Болтиқбўйи ҳалқлари саросимада яшапти — бу ҳақда ўйламаймиз!

А. А.— Илмгоҳимизда дунёнинг 60 мамлакатидан келган вакиллар таҳсил қўришади. Биз улар билан мулоқотда бўламиз. Баъзни чет мамлакатлардаги дўстларимиз ҳәётини ўз кўзимиз билан кўрганда томоғимга бир нима қадалгандек бўлади. Эҳтимол у хўрликдир, эҳтимол бошқа нарса...

Бир сўз билан айтганда биз ҳалқимизнинг корига ярайдиган фарзанд бўлишни истаймиз.

Мұхбир:— Шу кеча-кундузда сизларни қайси муаммолар кўпроқ ўйлантиради?

Ш. М.— Қандай муаммо ўйлантишини қисман айтиб ўтдик. Мен яна бир муаммо ҳақида сўз очишни истар эдим. Бу миллатлараро муносабатлар масаласи. Бу нозик муаммонинг таранглениши ночор иқтисодиётимизга бориб тақалади. 70 йилдан зиёд вақт нотабий йўл билан ривожланган мамлакат иқтисодиёти бугунги кунга келиб одамларнинг нормал ҳәётини таъминламай қўйди. Натижада ярим фуқароси зўр-базўр кун кечираётган мамлакатимиз аҳолисининг норозилигига сабаб бўлди. Одатда бундай ҳолатда одамлар айбни ёнида яшәтган «келгинди»лардан кўриши табиий ҳол.

Бу ерда айбни бошқалардан қидириш беҳуда. Боз айбдор тўғри

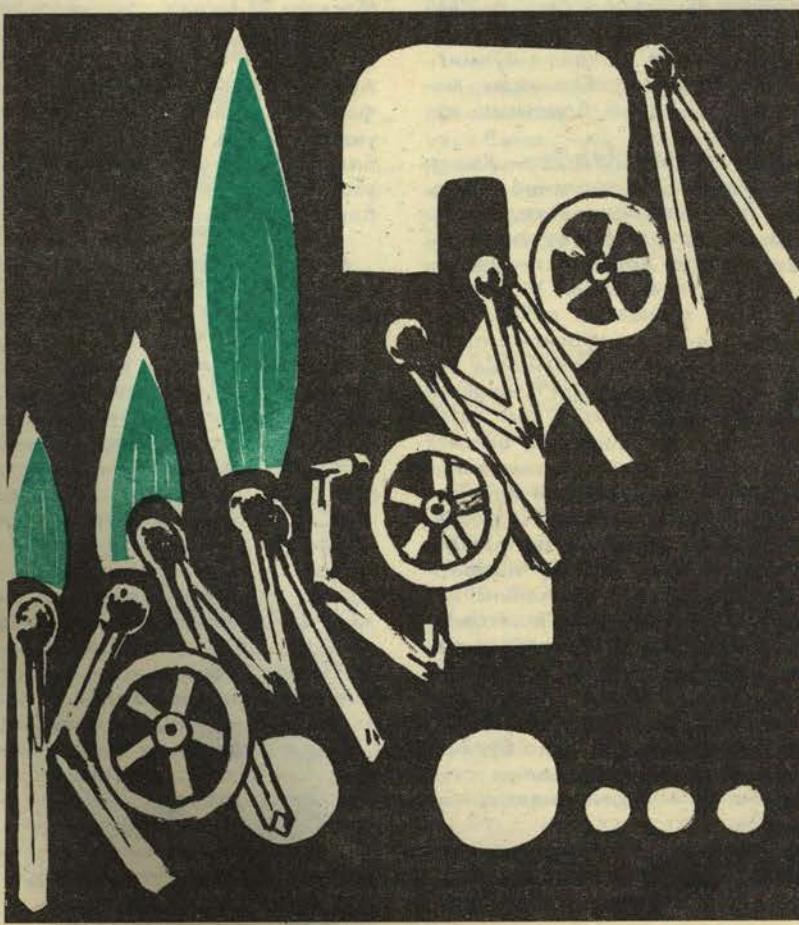
йўлдан адашган система, иқтисодиётни бошқаришнинг сунъий механизмидир.

Биз Улуг Октябрь номи билан шарафлаганимиз — инқилоб инсонни инсон томонидан эксплуатация қилинишига чек қўйди деймизу, давлатнинг ўзи одамларни қанчалик бешафқат эксплуатация қилаётганини тушунмаймиз. Мен ўзим қишлоқда туғилганим. Отонам ҳам оддий колхози. Уларнинг қанчалик тер тўкиб, меҳнатлари эвазига садақа олишларига гувоҳ бўлганман.

Мұхбир:— Қишлоқдаги тенгдошларингиз бор!

А. А.— «Инсон баҳтсиз экан, бунинг учун унинг ўзи айбдор» деган Лев Толстой. Ҳолбуки ёзувчи ўз замонидаги эзилган, хўрланган ҳалқни ҳам кўрган. Менимни ёзувчи ҳар бир одам ўз ҳаёти учун ўзи қайғурмаса, ҳеч ким унинг учун астойдил қайғурмаслигини башорат қилган. Модомики шундай экан, қишлоқдаги тенгдошларимиз умр бўйи меҳнатдан боши чиқмаган ота-оналарининг ҳаётидан сабоқ чиқаришса яхши бўларди.

Ш. М.— Бунинг учун эса, ўқиш, тинимиз изланиш керак. Меҳнат маймундадан одам яратган. Лекин, бир файласуф айтмоқчи меҳнат одамни маймунга ҳам айлантириши ҳеч гап эмас. Лекин ўқиш, изланиш орқасидан қилинган меҳнатдан одам ҳеч қачон маймун бўлган эмас. Шунинг учун тенгдошларимиз ўтган ҳар бир кунларини сархисоб қилишга ўрганишлари даркор.

Түрт киши бош қўшиб бир ишга киришса ўзаро маслаҳат қилинади. Таъбир жоиз бўлса, шу маслаҳатни оғзаки низом деб аташ мумкин. Лекин катта кучлар уюштирилаётган, кенг омма иштирокида амалга оширилиши кўзда тутилган мақсад-маслакнинг аввали жиддий, атрофлича ўйланган, кенгашилган низом тузиш билан бошланади. Ошкоралик йилларида кўплаб расмий ва норасмий уюшмалар тузилди, аксари уюшмалар ўз низомларини ёълон қилди. Демократия даврида оғизга тушган масалалардан бири — Ўрта Осиё ҳудудида асрлардан бўён ёнма-ён яшаб келган ҳалқларнинг бирдамлиги ва аҳллигини янада яхшилаш бўлди. Ўзбек, қозоқ, қирғиз, туркман, тоҷик ҳалқлари ҳозирги мураккаб вазиятда бирдамлик чораларини излаётган, якін тарихда биринчи марта Ўрта Осиё жумҳуриятлари раҳбарлари бир устол теварагига йигилиб ҳамкорлик йўлларини ишлаб чиқаётган бир пайтда миллатлараро қон тўкилиши мутлақо ақл бовар қилмас ҳолдир. Шу ўринда савол туғилади: қадим Ўрта Осиё улуси илгари ҳам ҳамкорликни истаганми? Қизиги шундаки, Ўрта Осиё ҳалқлари шўро жумҳуриятлари ташкил этилишидан бурун ҳам ҳамкорлик йўлларини излаганлар.

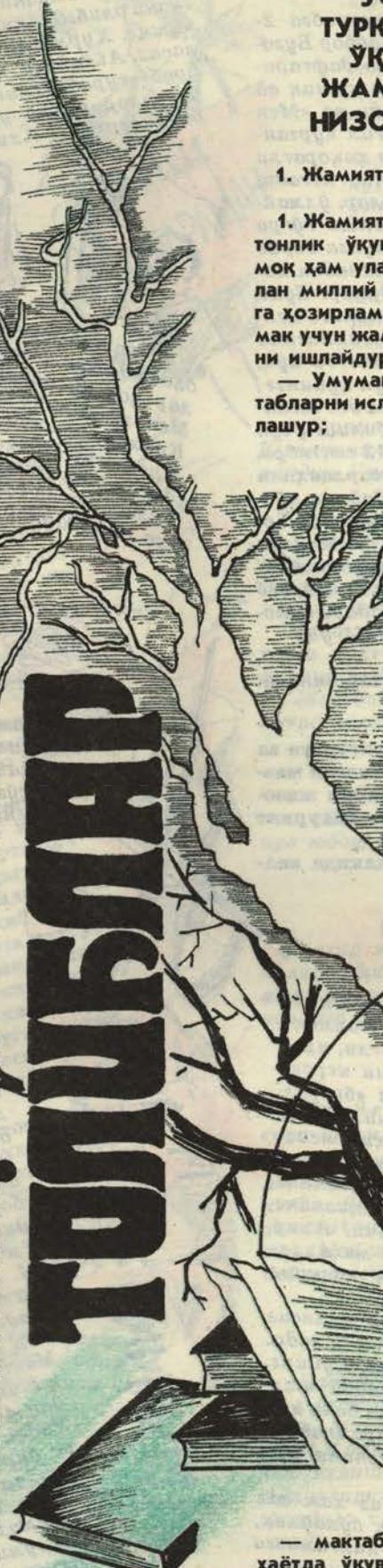
1916-1917 йиллари Россияда ва унинг мустамлакаларида бўлиб ўтган инқилобий ҳаракатлар Туркистанда миллий-озодлик ҳаракатини кучайтириди. 1917 йилдаги Февраль буржуа-демократик инқилоби ва айниқса Октябрь социалистик инқилобидан кейин Туркистандаги ҳалқлар ҳаракатга келди.

1917-1918 йилдаги ички Россия ва Туркистанда авж олган инқилобий ҳаракатлар таъсирида мусулмон ҳалқларининг сиёсий онги тез суръатда ўса бошлади. Бунинг натижасида янги ташкилотлар, ҳаракатлар ҳамда жамиятлар тузилди. Шу қаторда қаерда ва қайси миллията мансублигига қарамай ёшлар ҳам турли жамиятлар тузишга киришдилар. Уфа шаҳридаги «Олия мадрасаси»да таълим олаётган туркистанлик ёшлар шулар жумласидан. Улар 1918 йилнинг бошларида «УФАДАГИ ТУРКИСТОНЛИК ЎҚУВЧИЛАР ЖАМИЯТИ»ни туздилар ва ижтимоий-сиёсий ҳаётда фаол қатнашишга киришдилар.

Шуни қайд этиб ўтиш керакки, Туркистандан борган ёш талabalар тараққийчilik руҳида дарсхоналарда билим олиб ва у ердаги илғор фикрли адабий-маданий мухит билан самарали мулоқотда бўлиб, она Ватан учун хизмат қилишга тайёр эдилар. Улар орасида Мирмуҳсин Шермуҳамедов, Нажмиддин Тожибоев, Зиёвуддин Файзраҳмонов, Лутфулла Олимий, Муҳаммаджон Сералин, Абдулвудуд Махмуди, Али Акбар Қирғизов ва бошқалар бор эди.

Қўйида асосий қисми эътиборингизга ҳавола этилаётган низомноманинг тарихий аҳамияти шундаки, мазкур жамият аъзолари қўшни туркий ҳалқларни бирлаштирувчи кучни маънавий камолотда деб билганлар. Тан олмоқ керакки, бундай маънавий камолотга ҳамон жуда-жуда муҳтоjmиз.

ЎФАДАГИ ТУРКИСТОНЛИК ЎҚУВЧИЛАР ЖАМИЯТИНИНГ НИЗОМНОМАСИ

УФАДАГИ ТУРКИСТОНЛИК ЎҚУВЧИЛАР ЖАМИЯТИНИНГ НИЗОМНОМАСИ

1. Жамиятнинг мақсади:

1. Жамиятнинг мақсади, туркистанлик ўқувчиларни бирлаштиromoқ ҳам уларни турли йўллар билан миллий ва маданий тириклигга ҳозирламоқ. Бу мақсадга эришмак учун жамият тубандаги ишларни ишлайдур:

— Умуман Туркистандаги мактабларни ислоҳ этмакишига ёрдамлашур;

турли маълумот топиб бермак учун мухобара бюро [идора]си очар;

— газета ва журналлар яриш [мусобақа] боблари очар.

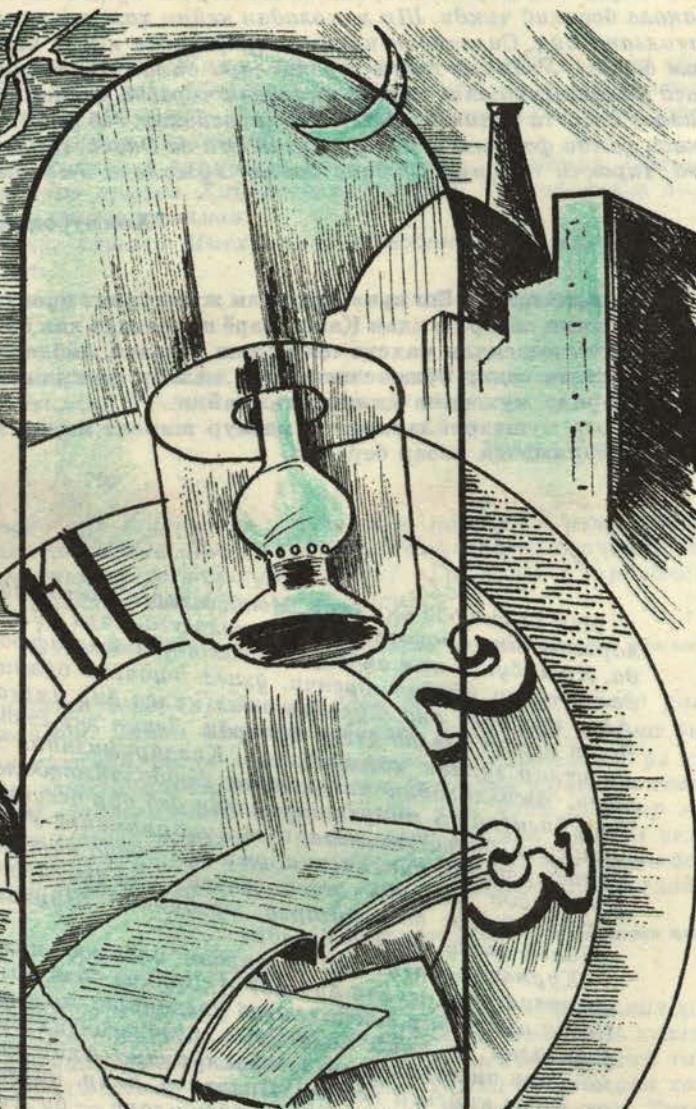
II Аъзолар ҳақинда:

2. Ибтидоий синф даражасиндан ўтган туркистанлик ҳар бир шогирд жамиятга аъзо бўла оладур.

3. Расмий аъзолардан аъзолик ҳақи учун энг ози бир йилга уч [3] сўм олинадур.

4. Аъзолик ҳақин бир йил ичидаги туламаган аъзолар умумий егилишнинг қарори бўйинча аъзоликдан чиқариладур.

5. Жамиятга ёрдами текган ки-

Рассом Муроджон УНГАРОВ

— мактабларда ҳам ижтимоий ҳаётда ўқувчилар манфаатин ҳимоя қилур.

— турли мактабларга кирмакга ва үмумий таълим олурга тиловчилар учун моддий ва маънавий ёрдамида бўлуб, вақти келса ҳар турли курслар ҳам очар.

— адабиёт, драма ва мусиқа дасталари майдонига кийтурар;

— ўқувчиларга илмий ва фанний мавзуларда лекциялар ўқитурувни сиёшат қилдирад;

— вақти келганда китоблар нашр этиб китобхоналар очар;

— моддий жиҳати кўпайганда, факир ўқувчиларга ёрдам этар;

— четдаги ўқувчилар билан ҳарлашмоқ ва мурожаат этувчи-ларга ўқув ишлари тўғрисида ҳар

шилар умумий егилиш тарафиндан жамиятга фаҳрий аъзо бўлуб киргизиладур.

6. Ҳар бир аъзо умумий егилишда баробар товшuna молик бўла оладур.

7. Жамиятнинг мақсадига ва но- мусиға зарар етказган аъзолар, умумий егилиш қароринча аъзоликдан чиқариладур.

8. Жамиятнинг муассасалари, ҳақиқий аъзо бўлуб ҳисобланадур.

Эслатма: Низомноманинг давомида «Умумий йигилиш», «Тафтиш комиссияси», «Жамиятнинг шўъбалари ҳақида», «Жамиятнинг молияси» кисмлари бор.

Сайдакбар АЪЗАМХЎЖАЕВ,
тарих фанлари номзоди.

Дунёда адолат борми?

1990 йил 16 март куни бизнинг оиласизда ўнглаб бўлмас фожиа юз берди...

...Синглим *Подира* шу куни Ш. Руставели номли мактабга 2-сменага ўқишига кетди. Ордоқ Кенжабоеванинг дарсида Жаббор Бузонов деган синфдоши синглиминг партаси тагидан «Хотира» дафтари ни ўқитувчига олиб беради. Ўқитувчи эса ундаги ҳар хил қўшиқ ва шеърларни бутун синфга мазах қилган ҳолда ўқиб беради ва «Мен туғруқхонада ётганимда IX синфда ўқийдиган бир қиз ўғил кўрганди», деб гап теккизади. Болалар кулишади. Ўқитувчининг ҳақоратли гапларига чидай олмаган синглим дарсдан ўйглаб чиқиб кетади, синфдошлиари орқасидан чиқмоқчи бўлишганида «қўйинглар, ўлмайдими, бузонинг юргани сомонхонагача», дейди. Синглим тўғри «Ворошилов» номли совхоз ҳудудида жойлашган темир йўлга бориб ўзини поезд остига ташлаб фожиали ҳалок бўлади. Бу фожиадан хабар топган милиция ходимлари мактабга телефон қиладилар. Буни эшишган синф раҳбари Туронов домла кеч соат бларда бизнинг келади ва «Нодира қани?» деб сўради. Биз унинг мактабга кетганлигини айтдик ва хавотирлана бошладик. Ўқитувчи «Нодира мактабда йўқ, жавоб олиб кетган экан», дейди. Нимадир ёзib дадамга «қўй қўйинг», деди. Дадам ҳам шошиб ўқимай қўй қўйди, билмаймиз нима деб ёзганини. Кейин фожиа юз берганини билдик. Ҳақиқатни билиш учун «Қашқадарё ҳақиқати» рўзноманинг 12 сентябрь, 13 ноябрь, 6 декабрь сонларида «Ўзга чоранг ўйқумиди?» сарлавҳали мақола босилиб чиқди. Шу мақоладан кейин ҳам ҳеч қандай иш ќўзгатилгани йўқ. Сизлардан илтимос, ҳақиқатни юзага чиқаришда ёрдам беринг. Ўзининг хатти-ҳаракатлари билан ўқувчани ўз жонига қасд қилишгача олиб келган ўқитувчи чорасиз қолиши мумкини?! Сизлар албатта ҳақиқатни юзага чиқарасизлар, деб умид қиламиз, деб акаси ҳамда фарзанд ўтида ўртанган Ота ва Онаси, Қашқадарё вилояти Чироқчи тумани, Кўкдала давлат хўжалиги 5-бўлим 54 ўй.

Холмуродовлар оиласи.

Таҳририятдан: «Еш куч» журнали жумҳурият прокуратураси ва халқ таълими вазирлигидан Қашқадарё вилоятида ҳал бўлмаган мазкур жиноят юзасидан маҳсус текшириш ўтказиб, айборларни жазолашни, қайта содир бўлмаслиги учун мазкур фожиани жумҳурият мактабларида муҳокама қилишни сўрайди.

Биз эса муштариylаримизга мазкур жиноят якуни ҳақида келгуси сонларимизда хабар берамиз.

Мен 11-синфда ўқииман. Мени ҳозирги вақтда айрим қизаримизнинг ёмонотлиқ бўлиб қолаётгандарни ўйлантирмоқда. Хўш, бунга ким айбор? Авеало, қиз бола иффатли, иро-дали, тўғри йўлдан юрувчи, ўзига ишонган бўлиши керак. Агар қиз бола ана шуларга амал қиласа бир умрга «бузук» деган номни четлаг үтган бўларди. Лекин энг ёмони, айрим йигитлар зўрлик қилмоқдалар. Қизларимизнинг ҳимоясизлиги, ожизлигидан қабиҳларча фойдаланмоқдалар. Ахир, ўша йигитлар 5 минутлик роҳатни деб бир бегуноҳ қизнинг номусини булгаётгандагини тушунармикин?! Ўша қизнинг ўрнига ўзининг синглисими, опасини ўқиб кўрсинчи? Ахир жабрдийда қизнинг отаси, онаси, опа-укалари маҳалла-кўйда қандай бош кўтариб юрадилар? Шўрлик қизнинг кейинги ҳаётини қандай кечади?

Ҳурматли йигитлар, сизлардан илтимос, нима қиласиз йигитлик номинизни булғаб? Ахир, қиз бола нозик бўлади. Нозик нуҳол бир синса қайтиб ўнгланиши мушкул. Қўйинг, ўзингизни ҳақиқий йигит деб ҳисобласангиз эп кўрманг. Ахир, қиз бола ҳам мандали шуларни ўзингизга эп кўрманг. Ахир, қиз бола ҳам оқ либос кийгиси келади. Йигитлар, ахир, қизларимизнинг ҳақиқий ўзбек қизи бўлиб юришлари — бу сизнинг ҳам шаънингиз-ку!

Дугонажонлар, опажонлар, сингилжонлар, биз ҳам сал енгилтак бўлмайлик! Ҳаммамиз ҳам ўз орзу-ниятимизга етайлик. Бизни вояга етказган ота-оналаримизнинг бошлари ҳеч қаҷон уятдан эгилмасин!

Хуршида САЙДМУРОДОВА,
Фарғона вилояти Узбекистон тумани
Ленин номли жамоа хўжалиги.

Ҳозир йигитларимиз қайта қуриш, ошкоралик деб қизларимизни жуда ҳафа қилишаги. Марҳамат, йигитлар, агар биз атлас кўйлак кийиб, сочимизни майдалаб ўриб юрадиган бўлсан, сизлар ҳам сочинизни олиб, дўлти кийиб ёки салла ўраб, белингизда белбогу тўн билан юринг. Ҳурматли Обиджон Асомов! Сиз ҳадеб қизларни танқид қиласиз. Айтингчи, келин ажамизнинг сочи ерни супурадими ёки «кўзига уриб» турибесизми? Нега «кўзига ур!», дейдиз. Эргага бир-иккита зуравонлар чиқиб уради ҳам. Сиздан илтимос, ҳадеб қизларни қоралайверманг. Ахир ҳаётимиз қизлар билан чароғонку?!

Хулкар.

Учрашиб юрган О. исмли дўстимни кўз олдимда калтаклашди. Мазах қилиб тепишшар қон қусиши билан ҳам тугагани йўқ. Менинг ҳам қўлларимни қайриб уришди. Қўлларим синиб, касалхонада ётдим. О. ҳам жуда оғир ётди. Ҳозир тузалган. Аммо «мен деб калтак единг» десам эзилади. Муносабатимиз пок ва самимий бўлгани учун ҳам кўра олмайдилар.

И. Самарқанд вилояти
Жомбой ноҳияси.

Дадам севишимни билмайдилар. Билсалар муаллимлик билим юртидаги ўқишимга юбормайдилар. Дадам учун севги «бузуқлик» сўзи билан ҳамоҳанг. Севганим эса факат мени дейди. Нима қилай?

Т. АЛИМОВА,
Беруний тумани.

Бизнинг М. Ҳасанова совхози 1986 йилда Охунбобоев совхозига қўшилди. Биз бундан норозимиз, совхозимиз ўз ўрнида яна қолишини истардик. Совхозимиз қўшилгани билан умуман ўзгаришлар бўлмади. Бизнинг қишлоғимиздаги ферма қўшини қишилоқга кўчирилди. Совхозимизга кираверишта шашлашиб, совхозимиз бор эди. Уни ҳам олиб анча ҳикматли сўзлар ёзилган доскалар бор эди. Улар ҳам йўқотилди. Биздан оддинги ўқувчилар ҳам кўпгина жойларга ёзилар. Дарвозани ўз жойига ўрнатиш ва М. Ҳасанова совхозини ўз ўрнида қолишини тақлиф қилдилар. Лекин ҳеч натижка бўлмади. Ҳозир қишлоғимизда клуб йўқ, бир кишининг ҳовлисисида кино кўрамиз. Мактабимиз 2 чақирим нарида, бориши қўшин. Кўчалар қишида лой, ёзда чанг. Бундан 4-5 йил олдин йўл асфальтланмаган эди. Ундан бери бирон кимса бу ҳақда бош қотирмайди. Бизлар ҳам яхши яшашни истаймиз. Ҳурматли «Еш куч» редакцияси, бу муаммоларимизни ечишида ёрдам берарсизлар, деб ган умиддамиз. Сизлардан најот истаб қолувчи Қашқадарё вилоят Гузор тумани «Фурқат» номли мактабининг 9-синф ўқувчи-лари

Сайгул УСМОНОВА,
Райхон ТУРАҚУЛОВА.

КАТОРТОЛГА

АВИА

Ажабнамо номалар

Мен 1988 йили Бухоро педагогика билим юртими тутатдим. Шундан бўён ўз касбим қари энам ва акам олмай сарсонман. Оилада ўқиган, лекин у ҳам ўз соҳаси бўйича иш тополмаяти. Энамнинг 70 сўм нафақаси билан яшаб келяпмиз. Колхозимиз бошлиқларидан бирим қолмади. Колхозимиз 70 сўм нафақаси иш ўйқ, иш бўлса қақирамиз» дейишади. Ариза ташлаб қўйганимга икки дейишади. Шуниси алам қиласуки, мендан кейин ариза берганлар иш сўраб, рад жавоби олган эдим. Менга «Саодат» номли боғчанинг мудири миздаги «Саодат» номли боғчанинг мудири сидан ҳам иш сўраб, рад жавоби олган эдим. Менга «бўши ўрин ўйқ» деган мудира мактабимиз директорининг қизини дейишади. Бу қандай адолатсизлик? Директорнинг қизи бўлиб тутгилмаганим айбми? Ишсиз юравишига бетим чидамай айбми? Бир ойгина шилагандик, худога ёқмади шекили, кўричак бўлиб касалхонага тушдим. Касалхонадан 12 кун дегандага чиқдим. Лекин шифокорлар 6 ой оғир иш қиласлигимни маслаҳат бердилар. Ҳозир яна ўйдаман. Еши бўлатуриб бир қари кампирнинг қиласи? Директорнинг қизи бўлиб ўтириш алам қиласи, «Еш куч!» Ҳолбукни мен боғчадаги ҳар қандай ишга ҳам рози эдим. Колхозимиздаги боғчаларда иш бор, лекин унга ўйлани топганлар киряпти. Хурматли «Еш куч!» Менга иш топишимида ёрдам бер. Кўп жойларга ёздим, лекин фойдаси бўлмади. Охирги умидим сендан.

Дилбар ШОМУРОТОВА,
«Ленинзим», жамоа хўжалиги
ҚҚАСР Амударё тумани

ТАҲРИИЯТДАН: Уз мутахассислиги бўйича иш тополмай сарсон бўлиб юргани бундай ёшлар кўп. УзССЖ Олий ва ўрга маҳгоҳларни битирлиги ўз қарамогидаги даряҳши бўларди. Афсуски, олий ва ўрга маҳсус буотда, хусусан ойномамизда ҳамон бўлар билдирилган ҳолда ҳам мутахассисларни режасиз равишда тайёрлаш тутгатилганийк. Шартнома асосида мутахassis тайёрлаш бизнингча бу муаммога чек қўйиш имкониятларидан биридир.

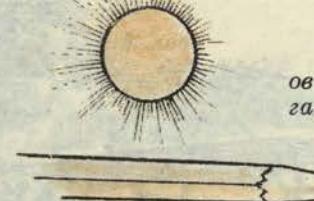
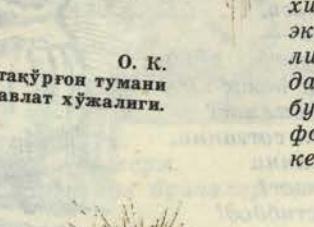
Амударёлик Дилбар Шомуротованинг арзига келсад, биз бу хусусда Бухоро педбилим юртининг раҳбарларидан жавоб кутиб қоламиз.

Мен севган йигит кейин маълум бўлишича, киссанувур, ҳеч қаерда ишламайдиган одам бўнаверманлар.

Самарқанд вилояти Каттакўргон тумани
Мичурин давлат хўжалиги
О. К.

Қишлоғимизда ҳамом, маший хизмат кўрсатиши уйлари, болалар боғчаси, водопровод, кино-театрлар ўйқ. Мактабларда синф хоналари етишмаганидан бирорта тўғарак ишламаяти. Мактабимизда ашула муаллимиз ҳам ўйқ. Спорт зали эса фақат тушишимизга киради.

Кашқадарё вилояти Гузор туманинаги
Хамид Олимжон номли мактаб ўқувчилари.

Журналимизга ҳар куни келадиган 200-300 хат орасида шундайлари ҳам борки, улар одамни ҳам кулдиради, ҳам ўйлантиради. Бу хатлар бир қарашда содда, енгил-елни ёзилганга ўхшайди. Уларга жўялироқ жавоб ҳадеганда топилавермайди, лекин ташлаб юборишга ҳам кўз қиймайди. Негаки, бу хатларда содда кўнгилларнинг хаёлий орзуларини, очилгиси келаётган армонларини ҳис қиласан киши.

Хуллас, биз янги руҳи остида ана шундай хатларни бериб боришга қарор қилдик. Қўйидаги бир шингилини ўқиб кўриб ўзингиз ҳам гувоҳ бўларсиз, бу хатларнинг «жавоби ўзи билан» эканига...

...Редакция! Менга индийский киноларда ўйнайдиган Митхун Чакрабортани ўй адресини ва бир дона светной суратини, яхшиси, 2 донасини юбор, чунки уни ўрготим Дилноза ҳам яхши кўради.

Адресим...

...Хурматли «Еш куч!» Эрим пияниста. Топган пулини ичади. Юраккинам эзилиб адо бўлди. Уни Қатортолга ёзив чиқ. Кейин Фаҳридин Умаров ижросида бир жуфт қўшиқ эшигтиранглар...

...Митхун Чакработти Жимми ролини ижро этмоқда. Кинони кўрояпману, худди ўзим роль ўйнаётгандекман. Очиги уни севиб қолдим. Ишон, «Еш куч». Айниқса, Жимми севган қизининг олдига борса менинг ҳадеб рашким келаверади.

Редакция! Митхунга турмушга чиқишга рози эканимни «Қатортолга мактублар» орқали Ҳиндистонга, шахсан Чакработикка билдиришингни илтимос қиласам.

Жавобингни, яхшиси Митхуннинг жавобини интизорлик билан кутиб қиласам.

Салом билан АДОЛАТ. Самарқанд вилояти.

...«Еш куч!» Менга «ЯМАХА» деб номланган ионика ёки 3000 сўм пул юбор! Илтимос! Ионика чалишини яхши кўраман.

Исмоил. Китоб тумани.

Ҳозир жуда кўп журнал ва газеталарда номаълум учар ликопчалар ҳақида ёзилмоқда. Нима учун ўша номаълум ликопчалар биз яшаб турган қишлоқ устида кўринмайди? «Еш куч!» Учар ликопчаларга айт. Бизнинг қишлоққа ҳам кўнсин.

Адресимиз: Фарғона вилояти Олтиариқ тумани Повулгон қишлоғи.

Мен 8-синфдан бери бир йигит билан севишардим. Ҳозир унга сира ишонмайман. Чунки йигитнинг бувиси мени эмас, бошка бир қизни келин қиласам, деган экан. Мен аввалига ишонмадим, ўз қулогим билан эшиганимдан кейин ундан бутунлай кўнглим совиб кетди. Яқинда қишлоғимизда наврўз бўлди, ўша куни мен бир музикачи йигитни севиб қолдим. Шундан бери ўзимни ҳушисиз сезаман. Мен шу йигитга мактуб ўйлласам бўладими? Унинг севгани бор, деб эшигтидуай бўлсам ўзимни осиб ёки ёқиб ташлашга тўғри келади.

Шўртена қишлоғилик шўрпешона қиз...

Қадимда бир дарё ёки кўл суви қуриб қолса ота-боболаримиз ҳар хил расм-русумлар қилган, масалан түя сўйилган жойга сув келган экан. Мақсадимиз Оролни сақлаб қолиш экан, менинг шахсий таклифим бор. Орол денгизи устига Шимолдаги ҳамма булувларни ҳайдаб келиш, бунинг учун эса оддий қовоқни тутатиш керак. Тутун булувларни тўплайди. Булут Оролга ёмғир ёғса олам гулистон. Орол фондига тўпланган пулга бозордан қовоқларни сотиб олиш пайти келди.

ИСАҚОВА Ҳ. Қува тумани.

Ойда ҳаёт бор, дейишади. Агар ойда ҳаёт бор бўлса, одамлар еган овқатининг пўчогини қаерга ташлашади? Осмондан ҳали пўчог ёғилганини эшиганим ўйқ. Е Тошкентга ёқканми, «Еш куч?»

Сорабиби,
Наманган вилояти Косоной тумани.

МАКТУБЛАР

Тўлан НИЗОМ

Бобур түғилган кунда

Қадим Андижонда ҳисларим тинар,
Жомий гумбазлари ярқирап чунон.
Энг баланд чўққига буюк руҳ қўнар,
Бу — бунё ярмисин ўйғотган бир жон.

Кўринади Агра — шоур тобути;
Хиндистон фарёди, Афғон ноласи.
Мингбора оқланди Онасин сути,
Шунчалар улуғдир ўзбек боласи.

Беш аср ўтдиким биз билан бирга,
Ифтихор қиласиз гоҳи-гоҳида.
Баъзан итқитамиз Амуга, Сирга,
Ва тортиб оламиз ақл согида.

Халқим, Бобурингни жонингда сақла,
Сенга қанот берсин, бўлсин ор, номус.
Уни ўзлигим де, ўзлигинг чархла,
Шунча йил қийнадик уни, оҳ, афсус...

Бобур Андижоний, Ўзбекий ўғлон,
Бобур — бу — шеърият, чеки йўқ фироқ.
Бобур — ўт — айрилиқ, оҳу зор, ҳижрон,
Кўнглимиз биргаю, орамиз йироқ.

Ол саҳар эзилиб хонамда ёлғиз —
Ўзимни бир гариб сездим-а, шунда —
Ғойибдан рӯбарў келдим юзма-юз....
Мен ўйғайман Бобур түғилган кунда.

Тушимга кирди онам

Тушимга кирди онам:
Ҳассасига таяниб —
Остонада турибди.

Юзлари ўша-ўша
Ва боқади жовдираб —
Бир хавотир кўрибди.

Кийган либоси гариб,
Индолмайман, забон йўқ —
Тилим қақшаб қўрибди.

Қўлингни оч, дер шу дам,
Олдим, онам шу кечда —
Билмам, недир беридди.

Чўчиб турдим, болиш нам,
Қўзларимда аччиқ ёш —
Юрак бежо урибди.

Қабрига бордим тонгда,
Атиргулга сув қўйдим —
Битта барги қўрибди.

Бизни харидор этган

Бизни харидор этган,
Софигириб зор этган,
Олам аро бор этган —
У гулнинг ой жамоли.

Үйлатгану сўйлатган,
Куйлатгану тўлгатган,
Гоҳ қулдириб, ўйглатган,
Тилдаги ширин боли.

Қадди расо, аъло қиз,
Киприги ўқ, доно қиз.
Кўзи жонга даво қиз,
Сочлари — тун мисоли.

Бир армон бўлиб қолган:
— Дилингизга ўт солган
Ақлу ҳушингиз олган —
Кимdir? — деган саволи.

Паймонаси тўлмасин,
Ишқи гулдай сўлмасин.
Сира ёмон бўлмасин,
Ошигининг аҳволи.

Индира Ганди хотирасига

Бир фалокат иш бўлди...
Индира Ганди ўлди...
Унинг зўр ҳаётига,
Букилмас қанотига,
Саботига, онтига,
Умр деган отига
Үқ отилди неча бор.
Ҳайҳот, бу қандай душвор?
... Ер бўялди қонига,
Унинг ширин жонига
Хиёнат қилди зулм:
Бевақт ажал, оч ўлим.
Шак келтиргум тангрига,
Хиндистоннинг бағрига,
Кўксига кирмиш тикан,
Дунё бебақо экан...
Ганг сапчиди самога,
Ҳимолай сал сабога
Исақилгудай ҳурпайди,
Буни Неру кўрсайди?
Чўчиб ўйғонди Тагор,
Сиқар эди қаро гўр.
Безовта Бобур руҳи,
Авлодларнинг шукухи —
Океандай беором...

Наҳотки: Зиё, Нурга,
Мұҳабатга, Мехрга,
Адолатга, Орзуга —
Энг покиза тўйгуга
Үқ отди, ножинс, покас
Бу қотилни ким билмас?
Юрт сотганини, Әл сотганини,
Оналикка ўқ отганни
Кечиравми Одамзот?
Шундан исён, истибод!

Қўлдан қўлларга ўтар,
Елкама-елка кетар,
Тобути эди гулдан...
Келтириб бир кулдан
Ўт ёқилди жасадга.
Жасад ёна... Асабга,
Аламга, гамга гўё —
Торлик қиларди дунё.
— Охирида шундай кетай,
— Додин берай, деб атай.
Ўтга отиб ўзликни
Аждаҳо ёвузликни,
Зулумотни, гафлатни,
Кулфатни, жаҳолатни,
Ғанимни, душман, ёвни —
Гуриллатиб оловни —
Индирани ёндирапди,
Учини қондирапди.

Сўнгра бутун ҳалойиқ,
Фарзандин билиб лойиқ:
Бошга қўйиб кулданни,
Титратиб ҳар бир жонни,
Баланд тоглар устидан
Ва коинот остидан
Кутлуг кулни кўк аро,
Тенги йўқ мотамсаро
Замин узра сочдила.
Ва шундай фол очдила:
«Муносиб кўриб бизни,
«Индира Ганди ўлмас!
Яна қайтиб бергин, Ер!»
Хайрат билан олам дер:
«Гул унадир хокидан!»
Сўнг осмон пештоқидан
Борлик аро янграр сас:
«Индира Ганди ўлмас!
У — асрин жасур қизи,
Сўнмас умид юлдузи!
У — мангалик ҳайкали:
Ишонч, қувонч, тасалли,
Ироди, Бардор, Кураш.
Қалби ҳаммага туташ!
У — Ҳинднинг парвонаси!
У — Жаҳоннинг онаси!»

СМОН ТҮЛДА ЮЛДУЗЛАР

Кўзларимга зиё яраши

Бу дунёга келдим гўёки
Бўйларимга дунё яраши.
Ярашмади зулматлар токи
Кўзларимга зиё яраши.

Яралгандим бахт учун мен ҳам,
Кўрдим мана борини кам-кам.
Кўлларимга оғриқли қалам,
Бошга минг хил савдо яраши.

Изгиринлар олди қаҳрига,
Шунда етдим қуёш қадрига
Иккиси май отдим бағрига —
Сузишинга дарё яраши.

Ярашмади йўқликка хитоб,
Ярашмади йўқликдан жавоб,
Мұхаббатдан тушди изтироб,
Юрагимга нило яраши.

Гоҳ тик турдим, гоҳо нурадим,
Гоҳ жон қолди, гоҳо суратим,
Мудом буюк ҳақни сўрадим —
Тилларимга худо яраши.

Армон ухлатмади

Хаёл саҳросидан қидирдим сизни,
Топсан берайнин деб керак бўлса жон.
Лекин мен ухлатдим бор армонлини,
Армон ухлатмади мени онажон.

Сизсиз ўтди ўксисб укамнинг тўйи,
Отамнинг билмадим не эди ўйи.
Аламимин шеърдан олдим тун бўйи,
Армон ухлатмади мени онажон.

На юлдуздан чиқди ва на ойдан сас,
Жумбоқлар кўп экан, кўп экан хор-хас.
Дунё бешигини тебратмоқ эмас —
Армон ухлатмади мени онажон.

Тун яримдан ошиди боряпман музлаб,
Ненидир рад этиб, ненидир излаб,
Сизни ухлатмаган оламда юзлаб,
Армон ухлатмади мени онажон.

Намхуш куз, қироғми, тушди шабнамлар.
Естиққа бош қўйиб кўзида намлар.
Ухлади армонли барча одамлар —
Армон ухлатмади мени онажон...

Зулфия БОБОЕВА,
Ленинобод вилояти.

Баҳорги сүҳбатлар

I

Бешикдай тебранар юрагим,
Қайикдай лопиллар ҳаётот.
Ойдай суюклигим,
Нурдай азизим —
Бинафшажон, Бинафшажон.
Мени от!

II

Шарқироқ фалаксув чайсин лошинги,
Бир ширин кўйларга артингин, Оғоч.
Сўнг шундай покиза,
Шундай гаройиб.
Тушдай ҳалокатлар тилаки менга —
Кўзларимда болаласин қалдирғоч!

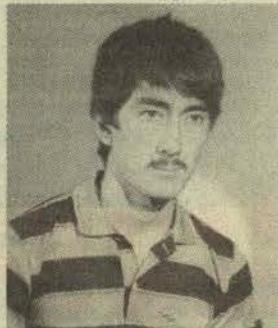
III

Изингдан потрасин қизғалдоқлар-эй,
Харир туманларин тарс этгин, Моҳим.
Бир одам шаклига кирган гуноҳим —
Сен шундай чирқира,
Шундай додлаки,
Осмонни тўлдириб юборсин Оҳимм...

Фалсафа

(эртак бўйича)

Ҳамон сизга топширганим йўқ ўзимни —
Ўзим ўзимникуман.
Сувратдаги тулки узуб ололмайди
Уша соҳир узумни — узум тулкиникумас.
Агар тулки узуб олса ишкомдаги узумни,
Агар жазм этсан топширмоқча
Сизга ўзимни —
Мен фақат полиздаги қўриқчи, холос.

Осмон куйи,
Зариф табассум.
Нега бу сўз бунчалар маъсум?

Оловранг гул.
Шамғин андалиб.
Нечун фақат гам келур голиб?

Муаттар нур.
Шалайим ёмғир.
Истамайман. Юр, кетамиз, юр.

Улқасида харсанг ётади
Борадиган маъвомизнинг.
Жаранглайди само йигиси
Борадиган маъвомизда.

Кетамиз, юр, Кетамиз...

Шукрат РАҲИМОВ.
ТошДД толиби

Дунё экан...

Жимирилайди кун ботар тараф,
Кўзларимга ботар жимирилаш.
Нураб ётган девор остида
Болалади бир ола мушук.
Жимирилайди руҳим осмони,
Кўзларимга юлдуз кўринмас...
Нураб ётган девор остидан
Чиқиб келар ола мушуклар.
Жимирилайди кўзимдаги ёш,
Кўзёшимдан сочилар учқун...
Нураб ётган девор остида
Мушукларни талар сичқонлар.

Тилак

Лаблар очсин баҳтганинг ғунчалари,
Ризқинг бўлсин бувинг ёғган кулчалари,
Еруғ бўлсин иқболингнинг кўчалари,
Дея бедор дуо қилгум кечалари.

Ўзга қўллар тутмасино белгинангни,
Алам ҳаргиз тебратмасин тилгинангни,
Ишқим, руҳим чулғаб олсин дилгинангни,
Дея ошкор дуо қилгум кечалари.

Ед айлама жафо деган додларни сен,
Тарқ айлама вафо деган bogларни сен,
Булбуллардан ожратади зоғларни сен,
Дея зор-зор дуо қилгум кечалари.

Муждаларим қиёс мисли туманларга,
Маҳлиёман ул сочингдек суманларга,
Чорла, гулим, висол отлиғ чамалларга,
Дея хумор дуо қилгум кечалари.

Дуоларим ўтса ажаб, ижобатга,
Имоним бут, ўтса ажаб, инобатга,
Калбинг тутиб келсанг ажаб ибодатга,
Дея ҳазор дуо қилгум кечалари.

Аҳад КЕНЖА,
Фарғона вилояти.

* * *

Тилак бирам яхши, хуш эрур бирам,
Илойим бор бўлсин қалбларда зиё.
Менинг истагимга қўшилинг сиз ҳам,
Поклик, гўзалликка буркансин дунё.

Кўрдим, бу замонда одамлар турфа,
Уларга муносаб айладим жавоб.
Гоҳо, юрагимни қилдиму туғҳа,
Нетай, гуноҳкорга айланди савоб.

Ва лекин қордайин оқдир юрагим
Гўдак нафасидек покдир тилагим.
Болам деган сўзни кутарман сендан,
Юртим, сенга менинг борму керагим?

Баҳодир УТАМАЛИЕВ
Жиззах вилояти.

Ўзбекистонда 9 милиондан ортиқ киши ноңорлик даражасидан паст ахволда яшамоқда, аҳолининг қарийб ярми — 47 фоизи маҳсус шарт-шароитга муҳтож болалардир.

(Ўзбекистон ССЖ Президенти И. А. КАРИМОВНИНГ «Комсомольская правда» рўзномасидаги сұхбатидан)

«Мен етимнинг кафиллигини олган одам билан жаннатда бирга бўлурман».

Бу сўзлар бундан 1400 йил муқаддам айтилган — 1400 йилдирки, Муҳаммад алайхиссаломнинг бу кўрсатмалари Шарқ одамларининг, хусусан Ислом эътиқоди йўлидаги мўмин-мусулмонларнинг ҳаётий қадриятига айланган.

XII асрда фоний дунё синовларини бошдан кечирган авлиё ватандошимиз Аҳмад Яссавий меросида бу мавзу кўп тилга олинган.

Фарид, факир етимларни Расул сўрди, Уша куни меърој чиқиб дийдор кўрди. Қайтиб тушиб фарид, факир ҳолин сўрди, Фаридларни изин излаб туштим мано.

Умрлар ўтаверади, одамлар дунёга меҳмон янглиғ келиб-кетаверади. Лекин инсонни инсон сифатида улуғловчи, кўкларга кўтарувчи раҳм-шафқат, мурувват, меҳроқибат ёруғ дунёни ҳалокатдан сақловчи энг улуғ фазилат сифатида қолаверади.

«Агар ёш болаларнинг кўз ёши эвазига эришиладиган бўлса ундан тараққиётдан воз кечмоқ керак» деган эди Ф. Достоевский.

Биз эса кўз ёшлар, беҳуда тўкилган қонлар эвазига тараққиётни кўзладик. «Олға, олға ва яна олға!» дей яшайвериб шафқатсизлик ва жоҳоиллик ботқоғига ботганимизни тан олмадик. Ана шундай пайтда зулмат бағрида бир чакин мисол. «ЎЗБЕКИСТОН БОЛАЛАР ЖАМҒАРМАСИ» дейя атамиши бир жамоа ташкил топди. Айни баҳор айёми ташкил топган ушбу мустақил жамоанинг биринчи умумжумхурият кенгаши бўлиб ўтди.

Жамоа раисаси Инқиlob Турсунновна ЮСУПОВА ўз нутқининг бошланишида жамғарма Низомидаги қайд этилган боз мақсадни баён этдилар.

Ўзбекистон болалар жамғармаси болаларни муҳофаза қилишни, болалар тарбияси муаммоларига меҳнат жамоалари, ижтимоий ташкилотлар эътиборини кучайтиришга ёрдам беришини, болалар саломатлигини ҳимоя қилиш йўлидаги меҳнаткашлар сайъ-ҳаракатларини бирлаштиришни ўзининг боз мақсад-маслиги деб хисоблайди!

Очиқ-ойдин тан олмоқ керакки, жумҳуриятимиз вилоят ва туманларida қаровсиз болаларга ғамхўрлик кўрсатиш борасидаги ишларда ҳали жуда кўп камчиликлар бор. Бу ҳол жамғарма зиммасидаги масъулиятнинг нақадар шарафли, айни ҷоқда нақадар сермашақкат эканидан далолат беради.

Дастлабки ташкилий тадбирлар сифатида вилоят болалар жамғарма бўлимлари ташкил этилди. Ви-

садилар бундан беҳабар эканликлари аниқланди.

Эндиликда болалар уйда тарбияланган йигит-қизларни нафақат иш билан таъминлаш, балки айни вақтда уларни техникум ва олий ўқув юртларига кириб ўқишиларига ҳам бош-қош бўлиш тадбирлари ишлаб чиқилмоқда. Айни ҷоқда яхши баҳолар билан таҳсил олаётган талабаларга болалар жамғармаси томонидан ойлик нафақа — стипендия белгиланди. Тошкент ва Самарқанддаги ўқитувчилар тайёрлаш олий билимгоҳи, Урганч қурилиш техникуми, Нукус дорилғуни талабаларидан бир неча нафари бундай нафақадан баҳраманд бўлмоқдалар.

Жумҳурият болалар жамғармаси оиласда болалар тарбиясида юзага келган муаммоларни ҳал этишда жамоат ташкилотлари ва меҳнат жамоаларининг диққат-эътиборини кучайтиришга ёрдам беради. Оиласда яхши дам олиш имкониятларини юзага келтиришда, оиласий тарбиянинг энг мақбул тажрибаларини кенг тарғиб қилишда фаол қатнашади.

Болалар жамғармаси бошлаган ажойиб ташаббуслардан яна бирин ҳар қанча таҳсинга лойиқ.

Бу — оила маданиятини ошириш маҳсус ўқувини ташкил этиш. Мазкур ўқув икки ойлик курсдан иборат, унга кўп болали оиласадан қизлар қабул қилинади. Талабаларга кичик ҳамширалик тъълими берилиши билан бирга уларга рўзғор тутиш, жинсий тарбия, гўдак болалар ва қарияларни парваришлаш, овқатланиш маданиятидан сабоқлар берилади.

Ушбу ўқув дастурлари жамғарма қошидаги оила совети аъзолари ва жумҳурият соғлиқи сақлаш вазирлиги мутахассислари ҳамкорлигида тузилган ва тасдиqlangan.

Шундай ўқувлар Бухоро, Андижон, Сирдарё, Фарғона, Самарқанд вилоятлари ва Қорақалпоғистон мухтор жумҳуриятида кенг тус олмоқда.

Ўзбекистонда оналар ва болалар соғлиғини муҳофаза қилиш борасида аҳвол анча аянчли эканлиги эндиликда сир эмас. Жамғарма ўз сармоясидан кўп улушини шу ишларни яхшилашга ажратётганини алоҳида таъкидламоқ зарур.

Чунончи: Тошкент медицина педиатрия олий билимгоҳида Жумҳурият педиатрия маркази очилиши оталиққа олинди. Кардиология бўлимими жиҳозлаш учун 1989 йили 302 минг, 1990 йили 150 минг сўм ажратилди. Оналар ва болаларни муҳофаза қилиш марказида кўшимча икки бўлим очилиши учун шу йилдан 110 минг сўм ажратилади.

Халиқимизда «Ҳайрли ишнинг кечи йўқ» деган нақл бор. Жумҳурият болалар жамғармаси соғ ўзбек, соғ Шарқ ҳалиқларига кос бўлган энг эзгу, энг олиқаноб, энг савобли мақсад-маслагимизнинг рамзи сифатида улуғ ишларни башлаб юборди. Бу ишларни узлуксиз кенгайтириб бориш ҳар бир корхона, ташкилот, муассаса жамоаларига, ҳар бир кишининг олиқаноб мақсадлар йўлидаги савъ-ҳаракатларига бояли.

Болалар жамғармасини биз қўллаб-куватласак, жамғарма фарзандларимизни қўллаб-куватлайди.

Болаларга ғамхўрлик келажакка ғамхўрликдир!

ЖУМҲУРИЯТ БОЛАЛАР ЖАМҒАРМАСИ МУСТАҚИЛ БУЛДИ!

Суратчи — Жумабой ҚОЗОҚ

ЛОЯТ БЎЛИМЛАРИНИНГ ВАЗИФАСИ ҲАМ ЖУМҲУРИЯТ БОЛАЛАР ЖАМҒАРМАСИ НИЗОМИДАГИ БОШ ВАЗИФАДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИ. ЯНЫНІ:

Болалар жамғармасининг вилоят бўлимлари болаларни ҳар томонлама ҳимоя қилиш — саломатлиги ва уларнинг бошқа ҳаётий эҳтиёжларини муҳофаза қилиш ҳамда уларни давримизга мос руҳда тарбиялашни ўзининг муқаддас бурчи деб хисоблайди.

Жамғарма ходимлари фирмадоралари вакиллари иштирокида Тошкент шаҳрида, шунингдек Наманган, Бухоро, Хоразм вилоятларида интернат муассасаларининг ишини ўргандилар. Фарғона водийсига шафқат карвони ўютирилди. Ушбу карвон-кўрик кунлари водийнинг уч вилоят ҳудудидаги интер-

натларда тарбияланувчи ўғил-қизлар дастлабки медицина назоратидан ўтказилди.

Болалар уйлари ва мактаб-интернатларда тарбиялананаётган ота-онасиз болалар ҳаётини суғурта қилиш давом этмоқда, ҳозиргача бундай болалар учун жамғарма банкларда очилган шахсий ҳисоблар сони 400га етиб қолди.

Васийликдаги етим ўғил-қизлар улар балоғат ёшига етгач ҳам ҳолидан хабар олиши йўлга кўйилмоқда. Улар меҳнат қилаётган ва ўқиши давом этираётган жойлардаги тадбирлар ўрганилмоқда. Чунончи, Самарқанд ўқитувчилар тайёрлаш олий билимгоҳи ва Тошкент Автомобиль ва ўйллар олий билимгоҳида таҳсил олаётган етим талабалар аҳволи ўрганилганда ректоратнинг айни ушбу масала билан шугулланиши лозим бўлган мута-

Вилоят бўлимидан хабарлар

Фарғона вилоятидаги 4та болалар уйида 439 тарбияланувчи бўлиб, уларнинг 229 нафари етим ва ота-она васийлигидан маҳрум бўлган болалар. Шунингдек, гўдак болалар уйларида 120, 7та маҳсус мактаб-интернат 1948 бола тарбияланмоқда.

Ўтган йили Ўзбекистон, Олтиарик, Боғоддод, Риштон, Охунбоев, Киров, Ленинград ноҳиялари, шунингдек Фарғона ва Кўқон шаҳарларида 136 оиласга 16минг 430 сўмлик моддий ёрдам кўрсатилди.

Болалар уйларида тарбия кўрган болаларнинг 13 нафари Москва, Қозон, Калинин, Кўқон, Фарғона ва Андижон шаҳарларида билим даргоҳларига ўқишига жойлаштирилди.

Болалар уйлари, маҳсус мактаб-интернатлари эҳтиёжи учун 43минг 491 сўм, турли болалар шифохоналари учун 67 минг 885 сўмлик зарур тиббий асбоб-ускуна ва жиҳозлар олиб берилди.

Вилоятдаги болалар уйлари, маҳсус мактаб-интернатларида тарбияланётган етим ва ота-она васийлигидан маҳрум бўлган болаларга жамғарма банкларида уларнинг ҳар бирига 200 сўмдан пул ўтказиб қўйишига қарор қилди.

Вилоят бўлими жамғармасига келиб тушаётган хайр-эҳсонлар оқими тобора кўпайиб бормоқда!

Жумҳурият болалар жамғармасининг биринчи анжумани очилмоқда. Сўз — жамғарма раисаси — Инқилоб Юсуповага!

Вилоят бўлимидан хабарлар

Хоразм вилоятида 2 та болалар уйи, 5 та турли хил касалликларга ихтисослаштирилган мактаб-интернат, болалар санаториялари мавжуд. Болалар уйларида 150 дан ортиқ етим ва қаровсиз болалар тарбияланмоқда.

Жумҳурият болалар жамғармасининг Хоразм вилоят бўлими ходимлари вилоядта 200дан ортиқ етим бола ака-опаларининг қўлида қолганини аниқлади. Вилоядта 57 мингдан ортиқ оила кам даромадли.

Бўлим жамғармаси хайр-эҳсонлар ҳисобига тинимсиз кўпаймоқ-

да. Туманлар бўйича берилган эҳсонлар ўтган йили қўйидагича қайд этилди:

Урганч шаҳри — 57746 сўм.
Хива шаҳри — 6120 сўм.
Урганч тумани — 5200 сўм.
Хива ноҳияси — 10428 сўм.
Янгибозор — 7900 сўм.
Гурлан — 1107 сўм.
Хонқа — 6300 сўм.
Шовот — 6000 сўм.
Қўшкўпир — 5600 сўм.
Боғот — 4300 сўм.
Хазорасп — 3000 сўм.
Янгиариқ — 2000 сўм.

Тошкент шаҳар Ҳамза ноҳиясида истиқомат қилувчи Нурали ОРТИҚОВ 310 сўм;

Навоий ноҳиясидан П. СУЛАЙМОНОВ 320 сўм;

Тошкент шаҳрида яшовчи 12 ёшли Т. СИДДИҚОВА 15 сўм пулни Жумҳурият болалар жамғармасига ҳада этдилар!

Бутун умр Фарғонада яшаган ПЕЛАГЕЯ КРАСНОВА ўз сармоясидаги 8141 сўм пулни етим болалар эҳтиёжига сарфланишини васият қилган эди. Марҳуманинг яқинлари васиятга биноан эҳсонни болалар жамғармасига топширдилар!

Равиль АЛЬБЕКОВ суратга олган.

Ч ҲАММА-ҲАММАНИ МЕХР-ШАФКАДГА,

ИНСОФГД ДАЪВАТ ЭПАДИ!

Олтиной Олимова — Хоразм вилоятини болалар жамғармаси раёсати раисининг муовини.

Жамила Тобибоева — қаҳрамон она, Марғилон совгалир фабрикасининг ишчиси, Фарғона вилояти болалар жамғармасининг аъзоси.

Я

кшанба куни яхшида, кўйларингни ўтлатгани чиқасану, бағри ингни майсага бериб истаганча китоб ўқийсан, хаёл сурасан, болалар билан тўп тепасан... Яхшиси, бу яхсанба болаларга қўшилмай, китобни охиригача ўқиб тугатишм керак. Тугатолмасам, кейинги яхсанбагача ичим қизиб юради. Чунки китобнинг энг қизиқ жойига келдим, тугатмасам, дарсни қўйиб бўлса ҳам ўқишига тушаман. Устига-устак отам ҳам уйда йўқлар. Молларга қараш, кўйларни... Яхшиси эрталаб турману, кўйларни бошқа болалар бормайдиган жойга ҳайдаб кетаман, китобни ҳам ўқиб тугатаман».

Нурали кун бўйи шу йилар билан юди. Тонг отса яхсанба, отаси йўқлигини били, тоғаси келгудек бўлса ҳамма режалар чиппакка чиқади. Атай қилгандай тоғаси ҳам отаси йўқ вақтларда, тўсатдан пайдо бўлади. Дарвозага қизил «жигули» ёки оқ «волга» келиб тўхтайди-ю, қора кўзойнакли, тумчалари ялтироқ, ола-була кийимда, сакичини чайнағанча тоғаси машинадан тушади. Келса-ку, майли, аммо у киши ҳам бошқаларнинг тоғасидек, тинчгина кетсалар. Йўқ, у киши келишлари билан буйруқ беришни бошлайдилар. «Мана, челяк, машинани юваб қўй! Оёқ қўядиган жойлари ҳам чиннидай бўлсин! Багажга тўртта тарвуз ташла, узумнинг ширинидан уз! Нега имиллайсан, тезроқ ҳаракат қил, сўрига кўрпача ташла, чорбоққа жой ҳозирла!»

Менга буйруқ берганлари камлик қилгандай, энамга ҳам бақирадилар: «Ташқари иссиқ, ичкарига жой қил! Одамга ўхшаб яшамайсанлар, диванларнинг афтига қараб бўлмайди! Уласанларми бирон чет элнинг мебелларидан олсанглар!». Онаси, онажониси чурқ этмайди. Тоғаси онасига нималар деяётгантага бил маса ҳам, хафа қилганини сезади. Бир сағар кўзида ёш ҳам кўрган. Аммо онаси

йиглаганини Нуралидан яширганди, сўраганда, «отангга айтма» дея ялинганди.

«Тоғам келмасайди! Балким отамнинг Москвага кетгандарини билмас? Бу сағар мен ҳам қараб турмайман. Ҳеч курса, кўрмасликка олиб, кўйларимни ҳайдаб, чиқиб кетаман. Агар дўқ қилишга ўтсалар, гап қайтараман. Богимизда бирон кун ёрдамлашгандай, меваларнинг пишганини туга-гунча ейдилар. Олиб кетгандаридан момам билан бувамга бермас экан. Фақат олифта ошналари билан ҳузурини кўраркан. Отам ҳам тоғами ёмон кўрадилар. Шунинг учун бўлса керак, тоғам отамнинг уйдалик вақтида қорасини кўрсатмайди. Қанийди отам доим уйда бўлса... Энамга қийин, ҳар сағар укасига нимадир берадилар. Балким энам тоғамдан кўрқар?..

Нурали шу каби ўйлар билан ётди. Аммо у эрталаб мўлжалланган вақтида уйгонолмади. Чунки куни би-

чиқдими? Кўзинг учуб турган бўлса, келиб қолар...

Нурали яримта нонни белига боғлаб, китобини қўйнига тиқканча қўтонга томон ўтдию, дарвозадан чиқиб улгурмади. Сигнал эштилиб, машина қаттиқ силтаниб тўхтади. Дарвоза ёнига бориб қолган кўйлар ҳуркиб, орқага қайтди.

Нурали ўйлагандек, тоғаси ўдағайлади:

— Чангларингдан кутилмадим, кутилмадим-да! Қачон одамга ўхшаб яшайсанлар! Ҳайда қўйингни, нега серрайиб турибсан! Агар бирон-тасининг шохи машинани қирса, соғ қўймайман уларингни!..

— Кўрмаяпизми, биронтасининг ҳам шохи ўйқ.

— Ия, тилинг чиқиб қолибдими, шалпангқулоқ! Шохи бўлмаса туёғи бор, боши бор! Безрайма, кирит, ичкарига!

вал қўйнингдаги китобни олиб қўй-да, кейин иш бошла. Имилама, санлар ўқийвериб, мулла бўлиб кетгансанлар!

— Ҳа, укажон, чап ёнинг билан турганимисан, — опаси укасининг гапларига чидай олмасдан ўридан туриб келди. — Нима жин урди, эрталабдан муштдай гўдакка зуум қиласан?

Зойир опасига ўқрайди. Опаси уни кўрмасданоқ кайфи борлигини сезганди. Шунинг учун ҳам иложи борича ётиги билан гапиришга ҳаракат қилди.

— Машинанинг сигналини эшитмадингми, нега келганимни билиб туриб, олдимга чиқмайсан?! Еки укангдан шунчалик безормисан?!

— Одамга ўхшаб келсанг, бошимга қўйман. Доим дов тўкиб

сан деб тутқазсам, айни пишай деб тургана ичиб олиб мақтанибди. Кечанинг ўзида оёгина ерга теккизмай олиб кетди. Мениям терговга чақирипти. Аламим ичимга сифмай тургандан, зумрашанг башарамга қараб дўқ қилади. Ҳув, кўзингни ўйиб оламан, ҳалиям ишни бошламай турбсанми, машинани юв!..

Нурали авваллари кўп марта дағдағаларини, ўдағайлашларини эшитган бўлса ҳам, бунаңни хуфия «зорманд» ҳақида ҳеч нарса билмасди. Тўғрироги, биринчи марта эштиши. Шунинг учун ҳам қулогини динг қилди. «Шаҳарларлар кўп нарсани билишади-да.

БИЗНИКИГА КЕЛМАНГ,

лан тиними бўлмади. Молларнинг тагини тозалади, томорқасига сув очди, отасидай қўйлардан қўзилари ни ажратиб, қамади. Ҳамсояларининг қўйига ўгри тушибди деб эшитиб, қўтоннинг эшигига қулф солди. Хулласи калом, ётгунча бир талай юмушларни қилди. Шу сабабдан бўлса керак, кун ёйилгунча қимир этмай ухлади. «Жўнагунимча тоғам келиб қолмасин-да. Ҳозир нонушта қиламану, болаларнинг кўзига кўринмай, каналнинг пасти билан, қўйларни ҳайдаб кетаман...»

— Машинани нари олиб туринг, ўтлатгани чиқараман, қўйларни.

— Ўв, буйруқ берган тилингни сугуриб оламан, дедим сенга. Қорасин ўчир, кулоқ-мияни еди маъраб! Ҳе, отангга ўшаш...

— Отамга ўхшасам нима, ўглиманд-да.

— Ичкарига кириласанми ёки бутингдан ушлаб!.. Беҳурмат! Салом бериш ўрнига, дўқ уради. Сен билан кейин гаплашман, аянги топ! Узинг мана бу челякни қўлга ол-да, машинани тозала.

Нурали ноилож қўйларини ичкарига ҳайдаб киритди. Сўнг истамайгина тоғасининг қўлидан челякни олиб, ҳовуз томонга кетди. Бариси чидай олмади. «Ҳе, бақирок, отам келсин!» дея алам билан тўнгиллади...

— Ўв, тирранча, нега сўкинаяпсан?! Ав-

келасан. Ҳатто шу гўдакнинг ҳам юрагини олгансан. Дийданг шунчалар котиб колганми?..

— Лаққиллашиб ўтиришга вақтим йўқ! Озиб-ёзиг ҳафтадами, ойдами келсангу, ма-на бу чулдурувакаларинг салом бериш ўрнига, юзингдан олади. Еки даврон дарозинг насиҳатини бошлайди. Мана бугун ҳамманг билан бошқача гаплашиб кетаман!

— Қўй ука, машмашаларнинг шундогам тўйиб кетдим. Айт, ўзи мендан нима истайсан?

— Баҳорда бояги зормандадан жўхорингни ичига беш-ўн туп экиб бер дедим, ўзингни осгудай бўлдинг! Муаллимнинг ҳовлисини ким текшириб ўтириби. Бир қизиталоқнинг қўлига уругини экиб бера-

шунинг учун ҳам қишлоқликларнинг устидан кулишади. Экилар экану, нега энам рози бўлмапти? Экишганида яхши бўларди-да, болаларга кўрсатиб мақтанарадим...»

— Терговга чақиришди, дегин?

— Ҳа, бош айборд мен эмишман, зўрлаб эктирибман! Ҳшани босди-босди қилиш учун пул керак, кўпроқ!

— Охири илинибсан-да.

— Бу нима деганинг? Балким ёлғиз укангни қамоқхонада чиритмоқчирибсан?! Ҳаммасига сен айбордсан, сен!

— Мен?!

— Ҳа, сен! Шаҳарда одам қуригандай,

бизларни оёқ ости қилиб, бир қишлоқининг этагидан тутиб кетдинг дедим, ичдим! Мен топган одам сенга ёқмади, даврадан чиқариб ташлаши, ала-мимдан яна ичдим, етмади, ўғирлик қиласан!

— Ука, бу гапларни қўй, сен қачон ишлаб пул топгансану, бўлар-бўлдигинг шу. Илгариям қўниминг бўлган эмас. Ота-онам сенинг дардингда қаддин кўтаролмай қолдилар! Қўй, менга дийди ўқима! Энди ўғирликларингга бизни ҳам шерик қилмоқчимисан? Эрталабдан муштдай болага зуғум қиласан!

«Ана, энам ҳам гапиришни биларканлар-ку, ёки отам укангга бўш келма

олдимга сол! Бўлмаса..

Тоғаси бугун росаям хаддидан ошайпти. Авваллари бирон гапи бўлса, четга чиқариб гапиради. Бугун эса очиқдан-очик дағдага қиляпти. «Отамнинг уйда йўқлиги чатоқ бўлди-да. Тоғамга ҳеч биримизнинг кучимиз етмайди. Сингилларим-ку, қўрққанидан яшириниб олиши. Наҳотки энамни уриб ўборсан?..»

Нуралининг қўли ишга бормай қолди.

— Камроқ вайсада, пулни чиқар дедим сенга. Илига икита-учталаб ҳўқиз сотасанлар! Икковинг ҳам мактабда ишлайсанлар, муаллимнинг ойлиги осмонга чиқди. Уша қурумсогин гаммасини олиб кетмагандир?! Топасан, вассалом! Бўлмаса ҳовлида бирон жон

эсанкиради. Атрофга аланглади, қўлига илашгани сув тўла чеплак бўлди. Таъба, тоғасининг кўзлари қип-қизил, қон қуйилгандек эди. У пичоқни ҳаволатганча яна бир қадам ташлади. Онаси пичоқни сезмаган экан, кўриб қўрқиб кетди.

— Укажон, эсингни едингми, ҳазиллашма, пичоқ билан ўйнашиб бўлмайди!

Аммо орқага тисарилиб бораётган опанинг ортидан укаси тап тортмай бостириб борарди. Нурали сув тўла чеплак қўлида, иложисизликдан нима дейишини билмай, «милиция» дея қичқирди. Тоғаси шу заҳоти пусиб, пичоқни қўйнига тиқиб, том ёнига ўтиб кетди. «Ия, шунча бақироқлиги билан милициядан қўрқаркан-ку? Яхшиям милиция деб бақирдим».

— Кечирасиз опа, хизматчилик, яқинда ҳамсояларингизнинг

са? Қўйларга ҳечам қарамади... Ҳа, эсимга тушди, бир сафар момам «у坎г бояти зорманнадан чекиб олса, итдан баттар қилади, ҳатто уйдан чиқариб қўяди, қўшилардан уялиб ўламан», дегандилар. Демак ўша зорманда чекилади. Яна бир сафар «шуни оғзиға олган куни меҳрашфатни унутади. Худо ўша зорманда ни экканларни ер ютсин! Курибгина кетсин, ўша зормандани оғзиға олган куни қўзига ҳеч нарса кўринмайди, мени билмайди-ю, бошқаларни аярмиди! Болам, уйингни очиқ-сочиқ қолдирма, болаларни ҳам якка-ёлгиз қўйма, унинг қўлидан ҳар нарса келади. Кўзи кизариб, бақир-чақириб келса, яхши гапириб жўнат. Менику, тириклий еди, сеникигаям айланишиб қолибди, уятга қўяди деб қўрқаман!..» дегандилар. Таъба, ўша зорманда деганини ичиб ёки чекиб оларкан. Мехни, шафқат-

қайтиб кўрмайсан! Агар шу ердан пул олиб чиқмас эканман, билиб қўй, сенлар тирик қолмайсанлар!

Тоғаси яна пичоқни қўлида ўйнатганча, онасининг устига бостириб борди. Нурали югуриб бориб, онасининг қўлидан сув тўла чепакни олди.

— Нарироқ тур, тирмизид! — у Нуралини итариб ташлади. — Охири марта сўрайяпман, пулни чиқар!

Нурали нима қиларни билмай, чеплакдаги сувни тоғасининг юзига қараб сепди. Тоғаси сув зарбидан қалқиб, ўтириб қолди. Пичоқ қўлидан учуб кетди. Нурали югуриб бориб тигни ҳовуз томонга телиб ўборди. Онаси эса турган жойида қотиб қолганди. Нурали тоғасининг важоҳатини қўриб, машинага томон тисарилди. Шошиб, дарвозага тираб қўйилган яримта гишти қўлига олди.

— Менга яқинлашманг тоға, агар яқинлашсангиз, машинагизнинг ойасини уриб синдираман! Кетинг! Мен билдим, сиз ўша «зорманда»дан ичимиш! Чекиби олгансиз! Ҳамсояларнинг қўйини ҳам сиз ўғирлагансиз! Шунинг учун ҳозир ҳамсояларни чакираман, милицияниям! Сизга айтаяпман тоға, кетинг ҳозир! — У тисарилиб дарвозадан чиқди. Тоғаси эса қанчалик газабланмасин, қўлидан ҳеч нарса келмайтанидан тишларини гиҷирлатар, қўлига тушган одамни аямаслиги аён эди.

— Қўлимга тушсанг, товонинггача тиламан!.. Аввал сени ўлдираман! — У опаси томонга бурилганда, Нурали машинани қўли билан урди.

— Қайтинг ортингизга, агар энамга қараб юрсангиз, машинани чил-чил қиласан! Уйимизга келманг!..

— Тирранча, машинага тегма!

Тоғаси шиддат билан ортига қайтиди. У машинани шартта очди-да, газ берди. Гишт парчаси Нуралининг қўлида ҳаволаниб турар, у қандай ҳодиса юз берганини аংглаб етмай кўз ўнги коронгилашди, онасига қарди...

Кашқадарё.

деб тайинладимиканлар? Демак, «зорманда» деганлари ўғирлаб экиладиган нарса бўлса керак? Бўлмасам экиладиган нарсани ҳам ўғирлик дейиладими? Қанақа нарса экан, бир кўрсайдим!..»

— Бақирма, кекирдагингни суғуриб оламан! Укам келса тўкиб соламан деб, ийғиб ётган экансанд-да! Пулдан чўз! Эртага кеч бўлади, оғизлари га уришим керак, бўл!

— Менда ҳеч қанақа пул йўқ, поччанг бориниям йўлкира қилиб...

— Ў-ху, унда янаам яхши, дарозинг Московга йўқолганми? Унда сигирларингни сотасан, ана, қўйларинг бор, ҳайдаб

қолдирмайман, чақақлайман барини! У чўнтағидан ниманидир олди. Нурали тоғасининг қўлига қараб қотиб қолди. Пичоқ-ку! Ялтироқ! Ҳазиллаштаётгандари йўқ, чоғи? Бу қанақаси бўлди, қандайдир «зорманда» учун энамга пичоқ кўтарсаня!

— Ҳўқиз сотсак, маош олсак, олти жонмиз-еъмиз, киямиз! Бор, ишингни қил, бақириб-чақириб болаларимнинг юрагини ёрдинг! Ҳали сени жигарим, болаларимнинг тоғаси деб юрибман! Бугундан бошлаб кўрмайин ҳам, куймайин ҳам!

— Мен бўлмас эканман, сен ҳам яшамайсан, ўлдираман ҳозир! — тоғаси онасининг устига бостириб борди. Нурали нима қилишини билмай,

қўйи йўқолган экан, ҳовлиларга кириб юрибмиз. Ҳафа бўлмайсиз, қўйларингизни кўрсак.

Қўрқувдан юраги чиқиб кетган Нуралининг онаси ҳақиқатан ҳам милицияга кўзи тушиб, довдира б қолди. Укасининг пусиб қолганини тушунди. Нурали қўлидаги челагини қўйиб, милиция ходимини қўтонга олиб ўтди. У қўйларга эмас, кўпроқ дарвоза ёнида турган машинага эътибор қилди. Фидирлаклирига, ён томонидаги чизикларга разм солди. Нурали милиция ходимининг ортидан қараб қоларкан, ўйга толди, «Тоғам нега мунча милиционердан қўрқиб кетди? Мен ахир милиция ходими чакирганим йўқ эди, қаердан пайдо бўлди? Ҳеч нарсага тушунмаяпман...»

Наҳотки милиционер ҳам ўша зормандани излаб юрган бўл-

ни унутса, кўзига ҳеч нарса кўрсатмаса, унда заҳарга ўхшаган нарса бўлса керак? Демак, ҳозир тоғамнинг кўзлари момам айтганларидай қип-қизил. Эҳтиёт бўлиш керак, ҳозир у киши том ёнбошидан чиқиб келсалар нима қиласан? Милицияни чақирсанмикан? Нега энам милиционерга айтиб бермадилар? Ана, қўлида пичоқ, яна келяптилар. Яна энамнинг ёнига боряптими?

— Худо ўша зорманда ўлсин, сени ишдан чиқарди, ука!

— Вақтни ўтказмай, пулдан чўз! Гапни айлантирма!

— Ука, ақлингни йиғиб ол! Ахир биздан бошқа киминг бор? Гапимизни олгин-да, терговга чақиргандаги бўлмағур гап қилмасдан, энди ўша «зорманда»ни оғизмга олмайман, дегин. Ахир онам бечора ҳам сенга куя-куя...

— Вайсаб бўлдингми, у ёқда мени кутишпти! Шу бугун олиб бормасам, мени

БИР ОТАНИНГ ИККИ ЎГЛИ

(ёки машхур «Байтул ҳикма» асосчиси Ал-Маъмуннинг болалигидан ҳикоят)

Домла Қодир Норхўжаев 62 йиллик муаллимлик тажрибасига эгалар. Шунинг 53 йили мобайнида Тошкент темир йўл транспорти олий илмгоҳида талабаларга геодезия фанидан сабоқ бердилар. Узбекистонда хизмат кўрсатган фан ва техника арбоби, профессор, кўплаб дарсликлар муаллифи бўлмиш домла 85 ёш бўсагасида эсалар-да, ёшлар тарбияси, тарихининг қизиқарли саҳифаларини ўрганини бора-сида тинмай меҳнат қиласидар. Ушбу мақоланинг яратилиши сабабини домла шундай изоҳладилар:

«Професор Ф. И. Красовскийнинг «Олий геодезиядан қўлланма» номли китобининг «Даражা ўлчови усули» тарихига оид бобида араб халифаларидан Хорун ар-Рашидининг ўғли Ал-Маъмун даврида Бағдод шаҳрида «Байтул ҳикма» (Ҳикмат уйи) номли илмий марказ (ҳозирги фанлар академияси каби) ташкил қилингани ва унда турли мамлакат, ҳатто Туркестон ва Хуросон олимлари ҳам ишлагани, булар ер куррасининг ўлчамларини аниқлашдаги тадқиқот ишларida иштирок этганлари айтилади. Бу сатрларни ўқигач Ал-Маъмундек тарихий шахснинг болалиги ҳақида «Еш куч» муштарилиялага ўзим тўплаган ибратли ва қизиқарли ҳикояларни ҳавола этишини лозим тоғдим».

Тарихий маълумотларнинг таъкидлашича Хорун ар-Рашид 766 или Райда туғилган, ўзининг 23 йиллик (786—809) халифалик даврида Бағдод шаҳрида истиқомат қилган ва кўп даври-даврон сурган. Ривоят қилишларича у ўз даврининг зукко, билимли, айни чоқда бир сўзли кишиси бўлган. Унинг рафиқаси бўлмиш Зубайдахоним ҳам обрўли зодагон оиласининг қизи бўлиб саводли, шаддод эди. Эр-хотин иккалалари шатранж (шахмат)ни яхши билишган ва севишган. Навбатдаги шахмат ўйини қизиқарли ўтиши учун улар ўзаро шартлашадилар. Маглуб томон голибнинг амрига сўзсиз итоат этади! Биринчи ўйин халифанинг галабаси билан тугайди, у Зубайдахонимга шийпон олдидаги жазирама офтобга соябонсиз бир соат туришни буюрди. Зубайдахоним Хорун ар-Рашид кўрсатган жойга бориб турди ва соатига қараб кўйди. Ярим соатча вақт ўтгач халифа қилган ишига ачиниб «вақт битди, келиб ўрнингизга ўлтиришингиз мумкин» дейди, лекин Зубайдахоним «буйргуингизни охиригача адо этаман, ҳали вақт бор» дейди. Халифа безовталанди, хотинидан қайтишни илтимос қиласиди, лекин Зубайдахоним кўнмайди. Бир соат ўтгач Зубайдахоним келиб, халифага қуллуқ қилиб жойига ўлтиради ва шахмат доналарини таҳтага теради. Хорун ар-Рашид ўйлаб топган жазосига афсусланиб кечирим сўрагач ўйин бошланади. Иккинчи ўйин Зубайдахонимнинг галабаси билан тугайди. Хорун ар-Рашид қандай буйруқ бўлишини кутгандек Зубайдахонимга қаради, лекин Зубайдахоним эрига қарамай, ҳовли томонга ўгирилиб чапак қалиб жорияларни ҷақиради. Зубайдахонимнинг жазоси

бейманилика эриникидан ошиб тушади: Хорун ар-Рашид шаърий жуфти-ҳалолининг амрига кўра ошхона чўриси Назиха билан алоқа қилишга мажбур бўлади. Кейинчалик Зубайдахоним бўзилшидан кўп афсус-надомат чекади, бироқ вақт ўтган, у ўз бошига кундош ортириб улгурган эди.

...Ой куни етиб аввал Назиханинг кўзи ёриди. Янги меҳмонга Ал-Маъмун деб ном қўядилар, орадан кўп ўтмай Зубайдахонимнинг зурриёди — ўғилчага эса Ал-Амин деб исм берилади.

Хорун ар-Рашид икки ўғиллик бўлганидан курсанд эди. Лекин мамлакат ишларининг кўплиги, вактининг ўқлиги туфайли болалар тарбияси кўпроқ оналарга қолади. Саройдаги канизак, жориялар, ҳаттоқ баъзи сарой аъёнлари ҳам кўпроқ Ал-Аминга аҳамият берар, уни ёркалар эдилар. Ал-Маъмунга қул-чўринг боласи деб аҳамиятисиз қарап эдилар. Ал-Маъмун кўпроқ онаси билан бирга бўларди. Болалар аста-секин улгая бордилар, лекин тарбиялари турлича бўлди. Ал-Аминнинг кўнглига кўпроқ қарадиларки, натижада у тантик, одоб-ахлоқдан узоқроқ бўлиб ўса бошлади. Ал-Маъмун эса ҳеч кимса томонидан эркаламади, яхшироқ кийинмади ҳам, ёлғиз онасининг меҳри билан ўси. Болалар бирга мактабга ҳам қатнай бошладилар. Ўқитувчилар топшириги иккаласига бир хилда берилса ҳам Ал-Маъмун онасининг ёрдами билан дарсларини вақтида тайёрлар, Ал-Амин бўлса ўйин билан овора бўлиб бекарорликда дарсга қарамас эдик, бу ҳол ўқитувчиларда турлича қарап ўйғотди. Ал-Маъмунга муҳаббат билан қараб унга кўпроқ ўзтибор берадилар.

Кейинги вақтда Ал-Аминнинг мақтанчоқлиги, кеккайиши саройдагиларга ёқмай қолди, ундан узоқлаша бошладилар. Бунинг акси, Ал-Маъмуннинг камтарлиги, одоби, ахлоқи ва хуш муоммаси ёққанидан уни мактар эдилар. Бундан Зубайдахоним кўп сиқилар, лекин нима қилишини билмас эди.

Вақт ўтиши билан ёшлар ҳар томонлама улгайиб бордилар, ўқишиларини ҳам давом эттиридилар. Ал-Маъмун улгайган сари улуғсифат, жиддий ва ҳар ишга хайрҳоҳ бўлиб, кўплар диққатини ўзига жалб қиласидиган келишимли йигит бўлди. Ал-Амин эса илгаригидек такаббур, маишатга берилган, лоқайд бўлиб ўsar, ўқишига ҳам ўзтибор бермасди. Бу икки ўғилдаги тарбия тафовути она ва отани ўйлатиб қўйди. Айниқса Зубайдахоним қаттиқ куйинар, эрининг Ал-Маъмунга бўлган муҳаббати ва яхши қараши унинг ғашини келтиради. Агар аҳвол шу тариқа кетса халифа ўрнига албатта Ал-Маъмун қолади деган ўйлар билан ўз этини ўзи яр, ўғли Ал-Аминни валиаҳд қилиш чораларини қидиради.

Бир куни кечаси халифа Зубайдахоним билан вақтихушликда дилкашлаби ўлтиришар экан Зубайдахоним бундан фойдаланмоқчи бўлди, гапни ўғли томон бурдида шартта қўйидагича сўз бошлади: «Ҳурматли халифам, худога шукр, валиаҳдликка икки ўғлингиз тайёр бўлишди, бири менинг ўғлим, иккинчиси қулингиз Назиханинг ўғли. Сезиб

юрибман, Ал-Маъмунга қарашингиз ортигроқ. Мен зоти улуг сарой аёнларининг қизиман, сизнинг шаърий хотинингизман. Шунинг учун ўрнингизга валиаҳд ўғлим Ал-Амин бўлиши керак. Мени тинчтиши учун сўз берсангиз, ўғлимни меросхўр қилиб васият қилсангиз ва расмийлаштирангиз, шуни сиздан ўтишиб сўрайман» деди.

Халифа сукут сақлаб хотининг сўзини тинглади. Кейин бошкўтариб оҳиста деди: «Ҳозирча ўрнингиз ким халифа бўлишини ўйлаганим ўқ, чунки ўзим сөғсаломат вазифамни бажариб турибман. Мабодо куним битса ўрнингиз ким халифа бўлишини ҳозир ўзингиз ҳал қилинг» дей ташқари қараб чапак чалди. Махсус жория рухсат сўраб кириб келди ва шоҳнинг амрини кутди. Халифа: «Соқчилар бошлиғига айт, Ал-Аминни қаердан бўлса ҳам топиб, тезда бу ерга келтирисин» деди. Шу уйга ўртадан парда тутдириб Зубайдани парда орқасига ўтишига ва ўғли билан бўладиган сұхбатни ўшишига буюрди. Маълум вақт ўтгач Ал-Амин келганини айтдилар. Халифа «кирсин» деди. Бироз вақт ўтгач ўшидан жориялар Ал-Аминни маст ҳолида суваб олиб кирдилар. Бу ҳолни кўрган халифа ниҳоятда таажжубга тушди. Чунки ўғлининг бу даражада тубанликка юз тутганини билмаган эди. Ал-Амин кўрсатилган жойга жориялар ёрдамида ўтказилгач, халифа бошқаларнинг чиқишига имо қилди. Улар чиқиб кетишигач, халифа ўғлининг олдига келиб ундан ҳол-аҳвол сўради. Ал-Амин: «Ярим тунда мени нечун чақирдингиз? Мен Абул Шайх боғида ҳур-гулмонлар билан базми-жамшидда кайф қилиб ўлтириган эдим. «Зарур иш билан халифа йўқлатдилар» дедилар, қандай ишингиз бор. Мен шериларим келаман деганман» деди. Халифа руҳий қийналишда ўзини зўрга тутиб: «Ўғлим, сизни кечса, бугун кўрмадим ва сўзлашмадим, оталик меҳрим жўш уриб кўришини ва истакларингизни билишни ҳоҳладим. Шошиб турган экансиз, менга ҳозир учта зарур тилагингизни айтсангиз, мен билиб қўйсам, шунга қараб ўз режаларимни тузсам, кейин сизга жавоб» деди. «Отажон, мен улгайдим, кайф-сафо қилиб юрадиган даврим, ўзимга ҳам эрк берсангиз. Еш боладек мени кузатиб қийнаманглар. Уч тилагимни билиш учун нозанинлар билан нашунамо қилиб ўлтириган жойимдан чақирганингиз менга ёқмади, уч тилагим шулар: ислом оламининг халифаси, араб мамлакатининг подшоси Хорун ар-Рашидининг суюкли ўғлимани, нимани истасам у нарса муҳайё бўлиши керак, кўлимни қаерга узатсангиз етади деб юраман. Лекин

ўз истакларимга етолмайман, буни ошноларим юзимга солади. Мени хурсанд қилмоқчи бўлсангиз қуидаги уч тилагимга етказсангиз.

Мен яқинда бир от мусобақасида (улоқда) бўлдим. Шунда Ал-Шамс кимсанинг оти ютиб чиқди. Келишган саман от экан. Ал-Шамс оддий одам, шу эга бўлган отта халифа эга бўлмаса бу қандай гап? Шу отни пулга ёки зўрлаб бўлса ҳам менга олиб берсангиз. Иккинчи — Шайх Абдулланинг боғига ўхшаш боғи эрам бизда йўқ. Шу чиройли, кўркам, обод боғни ўзимизга олсак, мен шу боғда кайф қилиб дам олиб юрсам. Учинчи, отажон, менинг ёшим балогатга етганини ҳам ўйланг, уйланиш вақтим бўлганини айтишим керакми? Бағдод чеккасида яшовчи Ас-Салим шайхнинг кўркам, барноқизи бор эмиш, кўпларга бермабди, ошноларим «сен халифанинг ўғлисан, шу қизни сўрат, албатта сенга беради» дейдилар. Шу қизни менга олиб берсангиз» деди. Халифа ўғлига қараб: «Хўб ўғлим, тилакларингизни рўёбга чиқаришга ҳаракат қиласиз, энди сизга жавоб, бориб базмижамшидингизни давом эттириш» деди. Ал-Амин индамай чиқиб кетди. Кейин халифа яна чапак чалди, шу он бош жория кириб бош эгди. Халифа Ал-Маъмунни келтиришларини буюрди, жория чиқиб кетди, халифа эса парданнинг бир чеккасини кўтариб Забайдахонимга қаради, у хаёлга кўмилиб паришон ҳолда жим ўлтириш эди, хотинининг ҳолати унинг руҳий азоб чекаётганини кўрсатарди.

Кўп вақт ўтмай жория келиб Ал-Маъмун киришга рухсат сўраётганини айтган эди, халифа киришга рухсат берди. Кейин Ал-Маъмун қўлида қилич, эгнида соқчилар кийимида эшикдан кириб келди ва бош эгиг салом берди. Халифа бу ҳолни кўриб шошиб қолди, ҳаттоқи ўғлидан чўчиши. Ал-Маъмун бошини кўтариб: «Падари бузруквор йўқлатган эканлар, шошганимдан одобсизлик бўлса ҳам шу либосда келавердим, мени кечиргайлар» деди. Халифа ўзини тутиб: «Ярим кечада дам олар чорда соқчилар кийимида қилич ялан-гочлаб юриш нимага зарур бўлиб қолди, ўғлим? Бир кориҳол юз бердими, мен тушунмадим» деди. Ал-Маъмун тиз чўкиб қуллуқ қилгач қуидагиларни деди: «улуг шоҳим, мени кечиргайлар, мен ҳар куни тунда виждон амри ўғуллик вазифамни бажаришга мажбурман. Сиз — отам халифа ҳазратлари кундуз кунлари давлат ишлари билан машгул бўласиз, бунда турли ҳол бўлиши аниқ, чарчайсиз, толиқасиз. Сиз учун тунда тинч ором олиш, бехавотир ухлаш зарур, шунда дам оласиз. Мамлакат ишини одилона бажарсангиз ҳам дўст-душман ортиришингиз мумкин. Шуларни ўйлаб ҳар куни тунда 40 йигитим билан сарой атрофини айланиб юрамиз, яъни саройни қўриқлаймиз», деди. Халифа: «ўғлим, муҳаббатим жўш уриб сизни кўришни истаб қолдим, шукрим соғ-саломат

экансиз, тинчидам олиш ўрнига оромингиз бузиб соқчилик ишларини бажаарар экансиз, раҳмат. Бир сўровим бор, шунга қисқа жавоб беринг-да, кейин — рухсат. Саволларим шундан иборат: «Сиз улғайиб балоғат ёшига етдингиз, тилак-орзуларингиз бордир, шулардан воқиф бўлсан дейман. Менга ҳозир уч тилагингизни айтинг» деди. Ал-Маъмун халифа олдига бориб қўлини кўксига қўйиб, бош эгиг ҳурмат билдиригач орқаси билан юриб илгариги жойига келди ва жавобни шундай бошлади: «Улуг шоҳим ва падари бузуркуврим, сўровингизга кўра ўйлаб юрган қуидаги тилак-розимни изҳор этсан, ноўрин жойлари бўлса кечиргайсиз. Биринчи ва асосий тилагим — сизнинг соғлиғингиз, сиз бошлиқ оиласизнинг тинчлиги ва давлатингизнинг барқарорлигидир. Иккинчи тилагимни изҳор қилишдан аввал шуларни дейман: ҳар бир мамлакат ва ҳалқ ўзидан етилган олимумузалоларини, шоири-адибларини, улуг сиёсат арбобларини, таникли саркардаларини ва уларнинг ўз соҳаларида эришган ютуқларини ошкор қилиб тарихда қолдиришга эришса шулар орқали у ҳалқ дунёга танилади ва шарафли обрў қозонади. Шунга кўра мамлакатимизда диний ва дунёвий илмларнинг ривожига астойдил хизмат қиласидан кимсаларга эркинлик бериб, уларнинг яшаш ва ишлаш шароитларига аҳамият оширилса деган истагим бор.

Учинчи тилагим шуки, мамлакат ҳалқининг тўқ яшаши мамлакат тинчлигининг гаровидир. Етишмовчилик турли ноҳуш ҳолларга сабаб бўлади. Мен турли сабабларга кўра ҳалқ орасида кўп бўламан ва турли табақадаги кимсалар билан мулоқотга киришаман. Ҳозир ҳалқнинг кўпчилиги ночор яшайди. Амалдорларнинг кўпол муюмаласи, дўқи ошиб кеттан. Үринли-үринисиз солиқлар ҳалқ дармонини қутирган. Билишмча ҳазинада етарли маблаг үйифилган. Шунинг учун ҳалқ ўз қаддини кўтариб олишини ўйлаб меҳнат аҳлини бир йил солиқдан озод қилинса кўп муруватли иш бўларди» деди.

Халифа кўп андишалар кучогида гарқ бўлгандек жим тинглар эди. Ўзини сергак тутиб, «Раҳмат ўғлим, мени ўйғотдинг, сенга жавоб, соғ бўл» деди. Маъмун таъзимни бажо келтириб орқаси билан юриб хонадан чиқиб кетди.

Бир оздан кейин Зубайдахоним парда орқасидан чиқиб оқиста юриб бориб ўз ўрнига ўлтириди. Халифа ҳам, Зубайдахоним ҳам жим ўлтиридилар. Охирида халифа чидолмади, ичидаги аламини изҳор қилиш ниятида тилига эрк берди ва деди: «Суюкли рафиқам, ҳозир парда орқасида туриб иккала ўғлимизнинг гапини, яъни дилдан чиқариб айтган орзу-тилакларини эшиддингиз. Мулоҳаза юритинг-да, менинг ўрнимни эгаллашга қайси бири лойиқ эканини ўзингиз айтинг, қулогим сизда» деди. Зубайдахоним гапириш ўрнига ичидаги гам-гуссани чиқаргандай, оғир уҳ тортиб йиглаб юборди...

ОМОНАТНИ ЭГАСИГА ТОПШИРМОҚ ҚАЕНИДА

Агар бирор киши сенга омонат топширмоқчи бўлса, уни яхши сақлаб эгасига қайтаришга кўзинг етмаса, омонатни асло қабул қиласанг, яхши сақлаб эгасига саломат топшир, бу сенинг тўғрилигинг ва жувонмардлигингдан далолат беради.

Омонатни қабул қилиб эгасига топширгунча сенга кўп ранж, машаққатлар етади. Биринчидан, омонат эгаси сендан молини тўла-тўқис олгандан сўнг миннатдор бўлмай, қўйган омонатимни олдим, деб илтифотсиз кетавериши мумкин. У чокда ҳамма чеккан мешақатнинг зое ва бекор кетади. Иккинчидан, омонат оғатга учраб, қўлингдан кетса, ҳеч ким сенга ишонмайди. Халойиқ олдидан хиёнатчи деган ном чиқарасан. Учинчидан, инкор қиласанг, зўрлик билан сендан оладилар. Ундан кейин ҳеч бир киши сенинг тўғрилигингга, виждонли эканлигинга ишонмайди.

Агар сен бир кишига омонат қўйишини истасанг, у киши ҳам қабул қиласа, орада кўнгилсиз воқеа чиқмаслиги учун омонатинг иккига гувоҳ ҳузурида топшир. Бирор сенга омонат топширса, у ҳам шундай қилиб топширсин. Омонатга хиёнат қиласа, ростгўй бўл, олам моли ростгўйликка боғликдир.

Бу пандимни эшит, фарзанди содик, Билиб иш қил, насиҳатга мувофиқ. Сенга ким топшириб қўйса омонат, Эсанг доно унга қиласа хиёнат. Хиёнатнинг ўйлига қўймагил ком, Халойиқ ўртасида бўлма бадном.

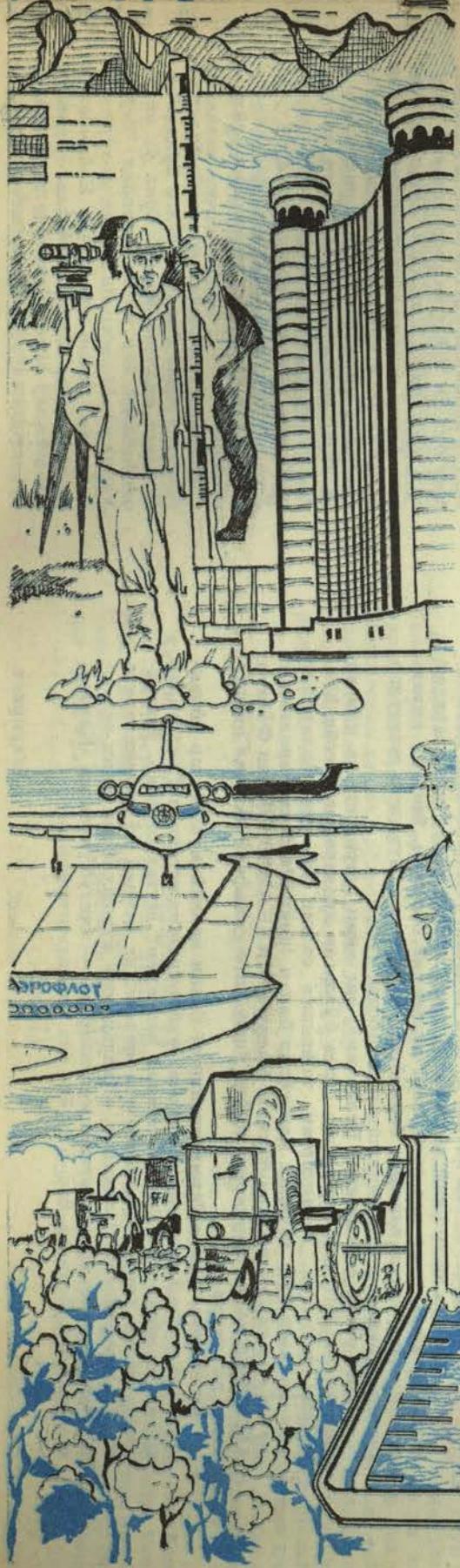
ВАЪДАГА ВАФО ҚИЛМОҚ ҲАҚИДА

Эй фарзанд, қилган аҳдингга, вадданга ҳамиша вафо қил. Ваъдага вафо қилиш — жувонмард ва камол эгаларининг иши, мақташга лойиқ бўлган атоқли зотларнинг хислатидир. Юзи вафо холи билан безалган одам ҳамманинг кўнгил қушини ўз муҳаббати тузогига илинтирасдан қолмайди. Ваъдасига вафо қилмаган киши ўз обрўсини йўқотади.

Агар бир кишига ваъда берсанг, ваъданга вафо қил. Оқил киши бажаришга кўзи етадиган ишга ваъда беради. Ваъда бериб қўйиб, уддасидан чиқа олмай шарманда бўлишдан ёмон нарса йўқ, шунинг учун кучинг етмаган нарсага ваъда берма.

Вафо ўйлида гар собитқадам сан, Ки ҳеч вақт кўрмагайсан ранжурам сан. Будур пандим сенга, зинҳор-зинҳор, На аҳд этсанг, вафосин қилғил изҳор.

Олий ўқув юртлари 2—5 та кириш имтиҳони белгилаши мумкин. Улардан бири ўзбек (Қорақалпогистон жумҳуриятида қорақалпок) ёки рус тилидан.

Олий ўқув юрти қабул комиссияларига ЎзССР Олий ва ўрта маҳсус таълим вазирлиги билан келишилган ҳолда қуйидаги ҳуқуқлар берилган:

- имтиҳонни ўтказиш шакли ва кириш имтиҳонларининг баҳо системасини белгилаш;
- комиссиянинг жойларга бориб имтиҳон олишини ташкил қилиш;
- олий ўқув юрти қабул комиссияси иштирок этган ўрта ўқув юртларининг битирув имтиҳонлари, олимпиада, айрим фанлар бўйича конкурс натижаларини кириш имтиҳонлари билан тенгластириш;
- соҳага оид (конкурсли) айрим имтиҳонларни белгилаш ва шу имтиҳон натижаларида тўплаган баллар асосида қабул қилиш (одатда бу имтиҳонлар ёзма бўлади);
- айрим имтиҳонларни «ўтди», «ўтмади», тарзида икки балли баҳо билан белгилаш.

Жумҳуриятнинг барча олий ўқув юртларида кириш имтиҳонлари кирувчининг ихтиёри билан ўзбек (Қорақалпогистон жумҳуриятида қорақалпок) ёки рус тилида топширилади.

Барча кириш имтиҳонлари (санъат ва жисмоний тарбия мутахассислиги олий билимгоҳларидан ташқари) ўрта умумтаълим мактабларининг ўқув дастурлари билан мувофиқластирилган дастурлар асосида ўтказилади.

Мактабни олтин (кумуш) медаль билан, ўрта маҳсус ўқув юртлари ёки ҳунар-техника билим юртларини имтиёзли диплом билан тугаллаганлар имтиҳон комиссияси белгилаган тартибга кўра 1 та фандан имтиҳон топширадилар. Битта имтиҳонни «аъло»га топширган абигуриент бошқа имтиҳонлардан озод қилинади, агар шу имтиҳонни «аъло»дан бошқа баҳого топширса, қолган фанлардан ҳам имтиҳон топширади.

Ўрта таълим базасидаги ҳунар-техника билим юртини «аъло» диплом билан тугатган шахслар ўзи эгаллаган соҳа ихтисослигига кираётган ҳолда мазкур тартибга амал қилинади.

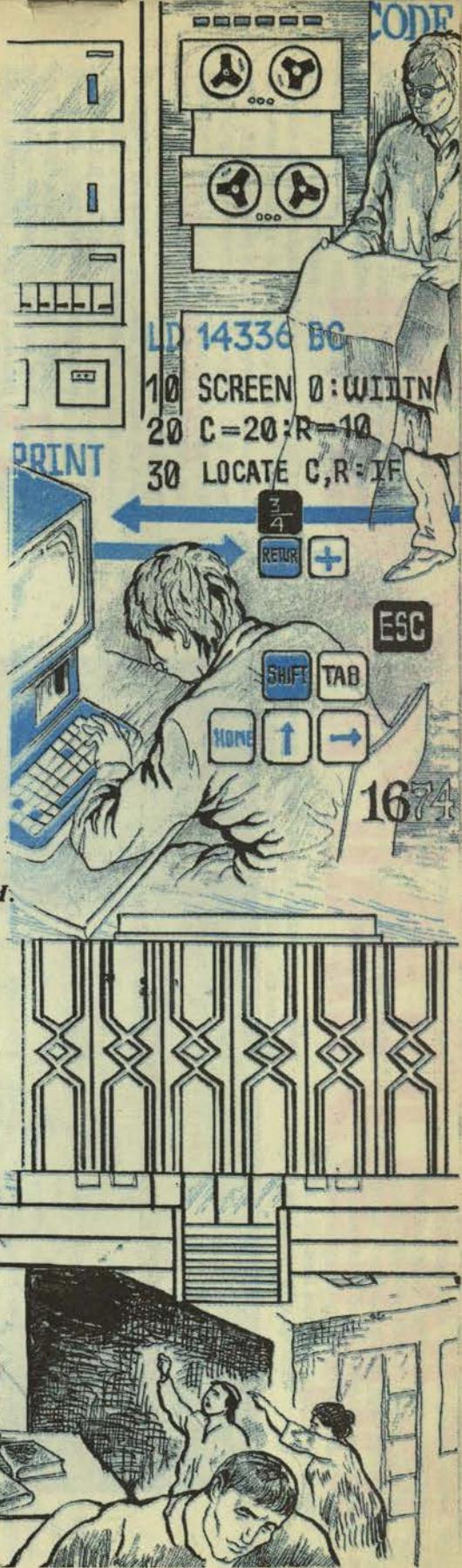
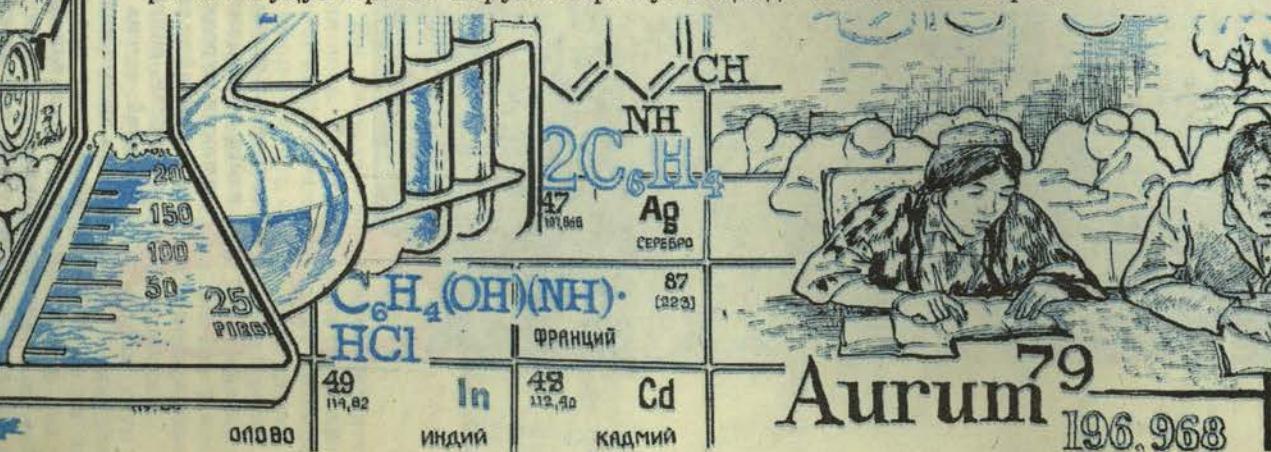
ИМТИҲОНГА САБАБСИЗ ҚАТИНАШМАГАН ЁКИ «ҚОНИҚАРСИЗ» ВА «ЎТМАДИ» БИЛАН БАҲОЛАНГАНЛАР НАВБАТДАГИ ИМТИҲОНЛАРГА КИРИТИЛМАЙДИ.

Имтиҳон баҳосини ўзгартириш ҳақидаги аризалар апелляцияга оғзаки имтиҳон топширилган кунда, агар ёзма имтиҳон бўлса, баҳо эълон қилинган кунда берилиши керак.

Апелляцияга топшириш ва уни кўриб чиқиш тартиблари қабул комиссияси томонидан белгиланади.

ҚАБУЛ БИЛАН БОРЛИҚ ҲАММА МАСАЛАЛАР ҚАБУЛ КОМИССИЯСИДА ҲАЛ ҚИЛИНАДИ.

Қабул шартлари ҳақидаги маълумотлар ҳамда қабул комиссиясининг ҳамма қарорлари олий ўқув юртига кирувчilarга ўз вақтида етказилиши керак.

ҚИЗЛАРЖОН

Умидә АХМЕДОВА фото-лавҳаси.

Э

шик очган сингилжон, қишлоқ ҳовлисининг бу эшикчасини очиб қайга отландинг? Остонада туриб катта ҳаётга бир назар ташламоқми муродинг? Мунис, беғубор ва жажжи тасаввуринг ҳаётнинг қандайин синовларига рўпара келаркин? Бундан хавотирда эмасмисан, сингилжон?..

Ҳадемай, остаңа ҳатлаб кўчага чиқасан. Ўсмирликнинг ҳаяжонларга лиммо-лим, айни чокда ташвишларга тўла сўқмокларидан дадил ва эмин-эркин қадам ташлай оласаними? Эҳтимол, ўзингни қизиқтирган, кўнглигинга тинчлик бермаётган турфа хил муаммою мавзулар ҳақида гурунглашмоқ, сирлашмоқ истарсан?

Эшик очган сингилжон! Биласанми, энг яқин дугонасига-да кўнгил ёролмай энг ардоқли сирларини бизга йўллаган қизларнинг ҳисоби йўқ. Уларни қийнаган, ўйлантирган, ташвишга соглан ўй-мулоҳазаларнинг чеки-чегараси йўқ. Шундай мактублар билан танишаётуб таҳририятнинг энг ёш ижодий ходимлари бўлмиш Матлуба МАҲКАМОВА билан Фотима АШИРОВА гапни бир жойга қўйиб ушбу янги саҳифани ташкил этишига қарор қилдилар.

Бу саҳифа, Сиз — ўсмир қизларга! Сизни қандай муаммолар ўйлантираяпти, қандай мавзуларда мақола, сұхбат ўқишини истаяпсиз? Бахсталаб ҳаётин жумбоқларни ўртага ташлай оласизми? Мутахассислар, ўқитувчилар, ислом дини уламолари, ота-оналарнинг қандай йўл-йўриқларига эҳтиёж сезмоқдасиз? Марҳамат, «Қизларжон» қўшсаҳифаси эшик очмоқда. Таклиф-мулоҳазаларнингизга мунтазирмиз — мактуб унвонига «Қизларжон»га деб қўйсангиз, бас — бу ёғи биз хизматингиздамиз.

Таҳририят.

Кечиккан армон

(воқеий ҳикоя)

Бизларга юбораётган изтироб, афсус-надомат тўла бу мактубни менга тутқазган дўгонам ўқинч билан ёлборди: «Ез, бу — менинг опамнинг тақдиди. У туфайли хонадонимиз хонавайрон бўлди. Отасиз қолганимиз етмагандек, онамизни ҳам тупроқга қўйдик».

Ассалом, онажон!..

Юрагим тўла дард билан сенга шу сатрларни ёзаяпман. Бугун тушимга кирибсан, йўл чизган ҳоргин нигоҳларинг кимнидир излаётир. Қўлингда ҳарир рўмол. «Тезроқ келақолсанг шу рўмолни сенга ўратиб тинчирдим, Ойдиним!» — дейсан. Мен бўлсам... Енингга бориш ўёқда турсин, номингни тилга олишга ҳам ҳақим ўйқлигини биламан. Хатоларим кечирилмас, онажон!

Сени эсладим дегунча олис қишлоқ кўчаларидан то вокзалга этиб келгунча берган ўйтларинг ёдимга тушади. Кузатув олдидан ғамгин кўзларинг намланиб, «Мени ёлғизлатма, болам. Ўзинг ҳам ёлғиз бўлма. Одамнинг тафтини одам олади. Мен сени оқ ювиб, оқ тарадим, илойим оқ бўлиб қайтгинг» дединг жаводира. Ўшандаги ҳолатинг энди менга қаттиқ таъсир қилаётир, онажон! Мен катта манзилга отланган асов отдай иргишлабман. Катта шаҳардаги дабдабали ҳаёт мениром этиб қўйгандир, эҳтимол ўшанда. Ахир қишлоқда бирор марта яйраб дам ололмайсан. Ҳатто номигагина қуриб қўйилган клубга ҳам бирор марта борганингни эслолмайман, она! Бу ёқда эса сон-саноқсиз дам олиш масканлари, театрлар... Далада эртаю кеч тер тўқиб топган маошинги тириклигимизнинг атиги бир қисмигагина етарди, холос. Отам ва фотидан кейин буткул тўқилган қаддингни кўтармоқ нијатига мактабни ҳам чаласавод бўлиб аранг тугатдим. Едингдами, онажон, субҳидам ўринингдан туриб далаға отланардинг, шомда бемажол қайтиб рўзгор ишларига ўннаб кетардинг. Ҳозир ҳам шундай ҳаёт кечираётгандирсан...

Мактабни тугатганимдан сўнг энг эзгу нијатингни рўёбга чиқармоқ истагида мени холамнинг ўғлига унаштирединг. Билардим, она, қанотиг остида бўлишимни, баҳтили яшишимни истаб шундай қилдинг. Мен бўлсам ўшал дамлар самовий орзулар оғушида караҳт эдим. Шаҳарда ўқисам, бирор бекаму-кўст хонадонга келин бўлиб тушсам, театрларга борсам деб хаёл сурардим энтикиб. Алмоҳеч қайси ўқишига киролмадим, онажон! Менга афсонавий бўлиб кўринган шаҳар энди шурим тўқилган улкан қозонга ўхшайди гўё. Ўша пайтдаёт қишлоққа қайтмаганлигим учун ўзимни сира-сира кечиролмайман, онажон!

Ўша машъум оқшом вокзалда билетсиз тентираб юриб бир бева аёлга йўлиқдим. У менга ачинган бўлди. Сўнг ўз уйига олиб бориб бир кунга бошпана берди. Унинг уйида ижарада турган уч-тўрт «талаба» қиз билан танишдим. Кейинчалик билам, улар тавқи-лаънатга ўзлиқкан адашганлар экан. Уларнинг ранг-баранг кўйлаклари кўзимни қамаштирас, турли-

ча гап-сўзларга ҳавасим ортар эди. Биргина Мониканинг ўтиздан зиёд кўйлаги бор. Бунақа ноёб лиbosларни сен тушингда ҳам кўрмагансан, она! Улар мени ҳам ўз оламларига асира қилиб, «ҳунар» ларини ўргатишди. Мен бир қишлоқи, одамови қизинг жуда тез «бойиб» кетдим. Бу ёғини ёзишга тилим бормайди...

Сени шу дақиқада жуда кўргим келяпти, аммо бунинг иложи бормикан? Агар мени шу қиёфада кўрсанг ортиқ яшолмаслигинги биламан. Тунов куни бир ҳам қишлоғимни кўрдим. Ресторанда диссертация ёқлаган кунини дўстлари билан нишонлаётган экан. Мени таниб қолиб, ёнимга келди. Кейин... юзимга аламли тарзда туфлади. Уша дақиқада мен шунга лойиқ эдим-да! Кечак бўлса мен «ишлаб топган» икки юз сўм пулни Моника ўғирлаб кетибди. Ўй эгасига тўлов беролмаганимга катта жанжал кўтарилиди. Қанчалик нопоклик ботқогига ботиг кетганимни тасаввур қилолмайсан. Мен ҳамма нарсанимни ўқотдим, онажон!!!

Холамнинг мен билан унаштирилган ўғли болали бўлибди, деб эшигдим. Мен эса бир умр оналиқ бахтидан бенасибман! Биламан, ҳозир ёнингга қайтсан қарғаб-қарғаб бўлсаям кечирасан. Аммо мен боролмайман! Ишқилиб, укаларимни омон учиргин. Уларга айт, ҳушёр бўлишин! Мен кечагина ўзимча ҳамма нарсага эришган эдим аммо ҳаммаси сароб бўлиб чиқди. Нопоклик ўйли билан топилган ҳар қандай бойлик кун келиб заҳар-заққумга айланар экан. Эртага бу манфур беванинг ўйини тарқ этаман. Билмадим, энди мен шу афтода ҳолда қишлоққа қайта олармиканман? Сени жуда-жуда согиндим, она! Қишлоғимнинг тупроқ кўчаларини чангитиб юргим келяпти, лекин энди бунга ҳаққим борми менинг?

Тугилганимда умид билан исмимни Оидин қўйгандирсан, онажон! Мен сенинг ойдин кунларингга яралмаган эканман, эссиз! Кечир, мени онажон! Кечир!..

Мактубни оққа кўчирувчи
Нигора ЖАЛОЛИДДИН қизи.

Ўсмир қиз учун энг зарур фазилат нима?

Қизлар учун энг зарур фазилатлардан бири — камтарлик. Камтар, камсуқум қиз ҳамма жойда ўз ўрнини топа олади. «Камтарга камол, ман-манга завол» — дейди ҳалқимиз. Қизлар учун камтарлик биринчи фазилат бўлса, бардоши — иккинчисидир. Менимча сабр-тоқат бошқа, бардош бошқа. Бирор кимса дилингни қаттиқ, ранжитса-ю, сен уни ширинсуханлик билан енгис ўтолсанг, демак бардошлисан.

Камтарин, бардошли қизларда фаросат бўлмас экан, ундан ёмони ўйқ. Чунки фаросат, камтарлик ва бардош бир-бирига узвий боғлиқ фазилатлардир.

Саломат ЭРГАШЕВА,
Тошкентнинг Фрунзе ноҳиясидаги
26-мактаб битирувчisi.

Қизларимиз учун ҳаётда энг яхши фазилат ҳаёл ва босиқлик деб биламан. Шу иккиси бор жойда одоб, андиша бўллади. Ўз хатоларини тушуна билиш ва тан олиш ҳам қизларимиз учун яхши хислатдир. Бундай қизлар ҳаётларida хато қилмасликка интиладилар.

Хуррият ТУРАБЕКОВА,
26-мактаб тил ва адабиёт
муаллимаси.

Қиз бола ҳаёли бўлмас экан йигитлардан нима фарқи қолади? Уни берган «Ассалом» идан қандай тарбия кўрганли-

гини билиб олиш қийин эмас. Юракдан айтиладиган самими салом ўсмир қиз учун яхши фазилатдир.

Хожия ҲОЖИЕВА,
қаҳрамон она.

— Қизлар учун зарур фазилатлардан бири поклик, иккинчиси эса самими ва ширин муомаладир. Шундай фазилатли қизларгина келгусида садоқатли аёл ва жеҳрибон она бўла оладилар.

Сурайё ЕДГОРОВА,
84-мактаб муаллимаси.

Қизлар — ўйлар...

«Еш куч!» Мен Фаргона вилояти «Ал-Ҳидоя» маърифат кооперативи қошида очилган беш йиллик дорилфунунда ўқийман. Ота-онам ўқимайсан, дейишяпти. Менинг эса ўқигим, илм-маърифат ўчоги бўлмиш дорилфунунда таҳсил олгим келади.

ЖАННАТОЙ,
Фаргона вилояти.

Бир дугонам жуда азобда қолди. У йигити билан аҳду-паймон қилганди. Дугонамнинг ота-онаси бошқа йигитга турмушга чиқариш ниятида. У энди нима қилсан?..

УМИДА,
Тошкент.

Бу даврага жам бўлмиш
Кўйдан ой-у юлдузлар,
Ой-у юлдузлар асли
Сизлар, нозанин қизлар.
Сизларга тилакларим
Бахти бўлинг, Қизларжон,
Мұхаббатнинг боғида
Аҳдли бўлинг, Қизларжон!

Бирдан-бир орзум Тошкентдаги Имом Буҳорий номли ислом маъҳадига кириб таҳсил олишидир.

РОЗИЯ,
Қашқадарё вилояти.

Севги борлигига ишонмасдим. Бошимга тушгандан кейин эса... У ҳамон севгимдан бехабар. Ахир қандай қилиб унинг юзига айтаман?

ГУЛЧЕХРА,
Сурхондарё вилояти.

Мактабни ўтган йили «олтин медаль» билан тугатдим. Журналист бўлиш орзум эди. Афусуки унга етолмадим. Машқларим ҳеч бир рўзнома ёки ойномаларда босилмаган. Дугоналаримдан уяламан. Нима қўлсан дилдаги ниятларим руёбга чиқади?

РАҲНО,
Сурхондарё вилояти.

Кечак юндуз ўз ўйимдагилардан сўкиш эшигаверib юрагим қон бўлиб кетади. Нега десангиз айбим фақат гўзал эмаслигимда. Наҳотки, ҳусндор эмаслигим гуноҳ бўлса?..

СУНБУЛА,
Жizzax вилояти.

Мактабимизда 60 сўмдан пул тўлаб араб алифбоси дарси ўтилмоқда. Мен ҳам жуда-жуда ўрганиши истардим. Лекин оила шароитимиз оғир. Дадам 80 сўм маош оладилар. 60 сўм тўлаб мени ўқитсинларми ё оила тебратсинларми? Агар бу фан дарслик программасига киритилганда эди мен каби шароити оғирлар жон деб ўрганган бўлардик.

САИДА,
Сурхондарё вилояти.

Фарзанд парвариши қилмоқ зикрида

Эй фарзанд, агар қизинг бўлса, уни маастура дояларга топширгил, токи яхши парвариши қилгайлар, ва каттароқ бўлғонидан сўнг муаллимга топширгил. Балогатта етғондин сўнг ҳаракат қилиб эрга бергил. Унга шафқат ва марҳамат кўргузгил, нединким қиз отанинг асири бўлур. Ўғил отасиз бўлса ҳам ҳар бир иш талабига бора олур ва ўзини машнатлиғ тутар. Қиз эса оқиз ва бечора бўлур. Ҳарна боринг бўлса аввал қизга бергил ва унинг асбобини тузатгил. Тезроқ уни бир кишининг бўйнига банд этгил, токи унинг гамидин қутулғайсан.

«Қобуснома»дан.

Сиз пардозга муҳтоҷ әмассиз

Еш қизчаларнинг пардоз қилиши яхши эмас. Үн тўрт-үн олти ёшли қизларнинг кипригига тушъ суртиб олганларига кўзингиз тушса, сунъий бўёқ уларга қанчалик ярашмаганига эътибор берасиз. Йозга турли пардоз бериш ўсмир қизлар юзини дағал қилиб қўяди. Еш қиз ўзига хос гўзалликни, латофатни йўқотади, зоро ёшликтининг ўзи табиий гўзалликдир.

Ўсмир қиз ёқимтой бўлиш учун ҳар куни яхшилаб юваниши, сочини тараб, бежирим қилиб ўриб қўйиши ва озода кийиниб юриши етарли. Ўсмир қиз пардозга эрта ҳавас қўйса, лабининг табиий ранги кетади, юз териси майнинглигини йўқотади. Ўсмир қиз лаблари ёрилганда, қуриб кетганда лаб бўёқлари суртишлари мумкин. Бироқ шунда ҳам бўёқни катталар суртадиган хилидан эмас, балки лабни қуриб кетишидан сақлайдиган махсус юшнатадиган хилидан фойдалансалар бўлади.

Агар ўзга ҳуснбузар тошса (бу кўпинча ўсмирлик даврида пайдо бўлади) уни билинмасин деб ўзга турли ёѓупа, упа суртишдан фойда йўқ. Бундай қилган билан ҳуснбузар йўқолмайди. Яхшиси, дермотолог врача бориш керак.

«Дардингизни олай» китобидан.

МУНОЗАРАНИНГ ДАВОМИ

Икки йил бурун бошланган баҳс. Фикр айтиш ҳуқуқи. А. Қаҳҳор замонасоз эмас.

Алданган китобхон армони. Мактуб муаллифига тавсия

M

уштарийларимизнинг ушбу сиртқи мунозарасини тушуниш учун андак ортга қайтиб «Еш куч»нинг 1989 йилги 9-сонидаги ғилингандан «Адабиёт ва биз» рукуни остидаги ёзувчи Олим Отахон жавобларини эслашга тўғри келади. Унда улкан адабимиз Абдулла Қаҳҳорнинг «Синчалак», «Сароб» қиссалари ва айрим ҳикояларига салбий баҳо берилган. Улар ҳақидаги мулҳазасини О. Отахон «ёқтиргани китобларим» деб бошлаган. Хуллас, ойномамиздаги мазкур шапалоқдеккина чиқиш адабий жамоатчиликда турли мулҳазаларга сабаб бўлди, у ҳақда жумхурият Езувчилар уюшмасидаги йигилишида, матбуот саҳифаларида баландпаст гаплар айтилди, ёзилди. Турфа мулҳазалар битилган мактублар мұхарририята пешма-пеш кела бошлади. Улардан намуна сифатида самарқандлик ўрта мактаб ўқитувчи Асрор Усмоновнинг жавоб мактуби өзлон қилинди. («Еш куч» 1990 йил, 7-сон). Мактуб муаллифи ўз навбатида О. Отахонни А. Қаҳҳорга ҳурматсизликда айблайди.

Буни қарангки, мубоҳаса бу билан тутамади, аксинча ойнома номига яна мактублар кела бошлади. Ўйлаб кўрилса, муштарийларнинг сиртқи баҳси А. Қаҳҳор ва унинг асарлари хусусидагина эмас, балки фикр эркинлигига, муносабат ҳурлигига бориб тақаляпти. Онгларга сингиб, муҳрланиб кетган тушунчаларга ўзгачароқ ёндошишга бориб тақаляпти ва бунинг натижасида бадиий асарни баҳолаш, қадрлаш, умуман адабий мунозара кўламининг накадар кенгайтириши зарурлиги яна бир бор кўзга ташланаятти.

Шуни өтиборда тутиб гарчи томонларнинг айрим фикрларига мұхарририят кўшилмасада, сиртқи мунозаранинг давоми сифатида куйидаги мулҳазаларга ўрин берилди.

Мақсад — ҳақиқатни рўёбга чиқариш

Хурматли редакция! «Мақсад атоқли адаби қоралашибми?» мақоласини ҳижжалаб ўқидим. Мен ёзувчи Олим Отахонни ҳам танимайман. «Еш куч»ни йигиб бораман. Шу мақола сабаб яна «Адабиёт ва биз» рукунида берилган О. Отахоннинг фикрларини ўқидим ва унга тўла қўшилдим. Асрор ака эса А. Қаҳҳорга бўлган муносабатдан чексиз хафа бўлганлар. Нега энди танқид, фикр билдириш мумкин эмас? Мен бир вақтлар бадиий китоб ўқишига қизиқар эдим (тарихчиман, адабиётчи эмас). Лекин менда бугун бу қизиқиш сўнган. Чунки биз марксизм, ленинлизмни додга эмас деб келдигу, лекин 70 йилдан ортиқ шу додматик ўйдан пайнаслаб (қоғозда шахдам) келмоқдамиз. Бизда адабиётга ҳам, тарихчига ҳам, файласуфга ҳам бир хил вазифа берилган. Яшаетган жамиятингда хато борми-йўқми, тўғри ўйдан кетаётиссанми ёки жарга қараб кетаётиссанми (биз жарга тушиб бўлганмиз) баривир социализмни маҳтавинг, капитализмга қандай қилиб бўлса ҳам лой чаплашинг, ўтмишини сохталаширишинг, миси чиққан тузумни олтин деб тасвирлашинг шарт эди. Йўқса сени ўйдан олиб ташлашлари аниқ эди. Ибн Сино ёзади:

«Ўзни доно билган бу уч-тўрт нодон,

Эшак табиатин қўлур намоён.

Улар даврасига қўшил, эшак бўл,

Бўлмаса коғир деб қилишар эълон».

Бизда, бизнинг яшаб турган жамиятини мизда шундай бўлган ва бугун ҳам шу аҳвол.

Мактаб дарслигига қаранг! Олтита шоир ва ёзувчининг полигонига айланган у. Отаси Гофир — Жамила, Йўлчи — Гулнор, Саида каби образларга иниш ёзган. Отасининг ўғли ҳам шу образларга, отасининг набираси ҳам шу образларга иниш ёзишлари шарт. Энг ачинарлиси, ўша олтита адабининг олтита асари, ундаги қаҳрамонлар ҳаётини ўтилгани-ўтилган. Майли, Ҳамзанинг асарларини ўтайлик. Лекин унинг «Бой ила хизматчи»сидан бошқа асари ҳам бор-ку!

Адабиёт ўша олтита шоир-ёзувчидан бўшаб бошқа адабларга ҳам тегсин. Уларнинг ҳаётини эмас, балки асари, асарда олга сурилган янги-янги ғоялар дарсликка асос қилиб олинсин.

Дейлик, отаси ўша юқорида санаган образларни ўргангандан бўлсин. Ўғли турғунлик

иyllари иллатлари, тепаларидан заҳарли дорилар сепиши оқибатлари ҳақидаги асарларни ўргансин. Набира эса бугун парталарда ўтириб нима учун Орол денгизи қуриди, нега аёлларимиз ўзларини ёқмоқдалар, миллий муносабатлар нега боши берк кўчага кирди — бунинг сабабларини ўргансинлар.

Романлар, драмалар ўқишини камайтирайликда, дарсларда мустақил публицистик мақолаларни, тарихий воқеали қиссаларни, адабиёт оламига кириб келаётган янги истеъоддлар асарлари ва уларнинг ғояларини ўргансак жоис бўларди.

«Мақсад атоқли адаби қоралашибми?» мактубининг муаллифи Асрор ака Олим Отахон берилган уч саволга жавоб бермаган деб ёзидилар. Жавоб берилган-ку, уни яна бир ўқинг! Лекин жавоб фақат А. Қаҳҳорга эмас, қотиги қолган адабиётимизга ҳам берилган. Муҳими — шу!

Яна бир фикрни айтмоқчи эдим. Бугун мактаб ўқувчи мустаҳкам билим учун интилмайди. Унинг қўлида қачон ва кимнинг образига иниш ёзилиши маълум. У ишонинг фотонусхасидан фойдаланади қўяди. У олий ўқув юртларига кириш вақтида ҳам парвойи-фалак. Имкон қилиб фотонусхадан кўчиради-беради.

Бизнинг бугунги дарс ўтиш методимиз адабиёт фани ўқитувчиларини ҳам караҳт қилган. У ўша олтита шоир, ёзувчининг 12 та қаҳрамонига таъриф беришни билади — вассалом!

Асрор ака! Сиз ўша — ёзувчи О. Отахонга ажратилган саҳифага кенгроқ қаранг! Уильям Фолкнернинг ҳайратомуз фикрлари берилган. У ёзиди: «Агар биз Американинг орқага қайтарилмас маданият тараққиётига қадам қўйиб ҳам гўдакларни ўлдиришига мажбур бўлаверар эканмиз, танимиз қайси рангда бўлмасин биз ўлимга маҳкуммиз ва шубҳасиз нобуд бўламиз».

Қандай кескин фикр! Хўш, ўша «Америка» деган сўзни «СССРда» деб ўзгартирайликчи. Иқтисодий-ижтимоий-сийёсий, экологик, миллий, ахлоқий, ҳукуқий, маънавий соҳаларда қайси кўчага кириб қолганлигинизни бир ўйлаб кўрайлик.

Буларнинг ҳаммасига адабиётчилар, тарихчилар, файласуфлар, сиёсатчилар айбор. Мисол тарикасида Саид Аҳмаднинг «45 кун» романини олайлик. Межнат улугланган, партияга, тузумга, раҳбарларга шукроналар айтилган. Мажбурлаб, ҳайдаб ишлатилган касалманд, нимжон одамларчи? Оналар меҳнатичи? Булар ҳақида гапирил-

майди. Касал инсон ишламоқда. У қўрққанидан, шарманда бўлишидан, қамалишидан қўрқиб ишлайди. Адабиёт эса унинг меҳнатини шарафли меҳнат, келажак учун қилинган меҳнат деб улуглайди. Қани у келажак?

О. Отахон А. Қаҳҳорнинг икки асарини танқид қилибди. Маъзур тутасизлар, Шарқий Европа мамлакатларида марксизм-ленинизм таълимотидан ўз ўйрдилар. Компартияни ҳокимиятдан четлаштирдилар. Ҳатто мамлакатимизнинг айрим шаҳарларидан В. И. Ленин ҳайкалларини олиб ташладилар. Буларга менинг назаримда маълум бир асос топдилар чоги. Бунинг олдида О. Отахоновнинг бу чиқиши (ярим саҳифали) учун бу қадар аюҳаннос солиш шарт эмас эди. Лекин ўша бир парча чиқиши боис Асрор ака икки ой китоб титибсиз, лоқал сизни шунга ундан одамга раҳмат десангиз бўларди. Хуллас, тараққиёт гулшани кескин қараша-қарши фикрлар заминида бунёд бўлади, бинобарин, биз бирорнинг фикр айтгани учун оғизга уриш эмас, балки айтилган фикрини давом эттишишга одатланмогимиз керак.

Олимжон ЮНУСОВ,
Наманган вилояти Уйчи ноҳияси.

Адабнинг ҳурматини сақлайлик

Олим Отахоновга очиқ ҳат!

Мен адабиётчи эмасман, шунинг учун фикрларимни чироили ифода этолмасман. Бунинг сиздан узр сўрайман.

Мен «Сароб» романини ўшлигимда ўқиганман. Бу асар ҳақида сиз билан баҳслашмоқчи эмасман. Лекин жадидлар фаoliyati тўғрисида яқин вақтларгача фақат Абдулла Қаҳҳоргина эмас, кўпчилик нотўғри тасаввурга эга бўлган, бизга ҳам мактабда шундай ўқитишган, бундан бошқача фикр айтиш мумкин ҳам эмас эди менимча.

Саидий зиёли, ўқимиши бўлса ҳам у инсон. У идеал фикр юритиши мумкин эмас. Ахир ҳозирги зиёлиларимиз орасида ҳам оддий ишчи ёки дэҳқончалик фикр юрита олмайдиган дунёқараши тор кишилар ийк деб ўйлайсизми?

Абдулла Қаҳҳорни замонасоз адаб дейшингизга қўшилмайман. Агар А. Қаҳҳор замонасоз бўлса Ойбек, Ҳамид Олимжон, Ўйғунлар ҳам шу үнвонга лойиқ экан-да.

Замонасоз бўлмаслик учун Ойбек «Бўрондан кучли»сини, Ҳамид Олимжон фақат баҳт ва шодлик тўғрисидаги шеърларини, Ғафур Ғулом доҳийлар ҳақида гапирил-мисраларини ёзмаслиги керак эканда.

Агар сиз Абдулла Қаҳҳорни замонасоз бўлишига мажбур бўлган десангиз, тўғрироқ бўларди. Ўша даврдаги замонасоз бўлмаган ёзувчи ва шоирларнинг тақдирлари ҳозирда бизга маълум-ку!

Энди «Синчалак» ҳақида. Бу асар менга жуда ёқади. Ҳозиргида эсимда — 10-синфи битириш имтиҳонида Саид образи ҳақида бутун бир дафтарни тўлдириб иниш ёзганман.

Саидалардан Раъно Абдуллаевалар етишиб чиққан деган фикрингизга қўшилмайман.

Саидаба каби принципиал, фидойи аёллар ҳаётда ҳам бўлган, лекин улар мансаб кетидан қувмаганлар, фақат раҳбарларга ёкиш учун ишламаганлар. Шунинг учун ҳам улар оддий бригадир ёки партком, жуда борса қишлоқ советининг раиси лавозимига кўтарилигандар холос.

Шунинг учун биз уларни танимаймиз. Қолаверса Раҳно Абдуллаеваларнинг шу кўйга тушишига ҳам улар яшаётган мұхит сабабчи деб ўйлайман. Менимча, Шахсни ўзи яшаётган даврдан ажратиб таърифлаб бўлмайди.

Агар Абдулла Қаҳҳор ҳозирги даврда яшаётган бўлса, балки ўша сиз кутган асарларни ёзган бўлармиди. Ахир ҳозирда ҳаёт, баъзи ёзувчи ва шоирларимизнинг ижоди ҳам кескин ўзгарди-ку?

Абдулла Қаҳҳор ҳаётлигига рўшинолик кўрмаган дейишади. Бунга уни тили ўтиклиги, ҳақиқатни буқмаслиги, қолаверса раҳбарларга эгилмаслиги сабаб бўлган.

Вағотидан кейин ҳеч бўлмаса унинг ҳурматини жойига қўйайлик. Унинг асарлари ўша даврда ҳам, ҳозирда ҳам ўз аҳамиятини ўйқотмайди.

Сизга ҳурмат билан

Зумрад ИУЛДОШЕВА,
Учкўргон туманинг 9-ўрта
хунар-техника билим юрти касаба
уюшмаси раиси.

Биз — алданган китобхон...

Самарқандлик ўқитувчи А. Усмоновнинг журналинг бош мұхаррири Х. Тўхтабоев ва ёзувчи О. Отаконовга очиқ ҳатини ўқир эканман, тўғриси, на кулишини, на ўиглашини билмай қолдим. Бу гапим билан бош мұхаррир ёки ёзувчининг ёнини олмоқчи эмасман. Балки миллионлаб алданган (ҳозир ҳам алданиб келаётган) ўзбек китобхонларининг бириси фикр юритмоқчиман, холос.

Ҳарф таниганимдан бери биз социалистик реализм деб аталувчи адабий метод қонун-қоидаларига асосланган асарларни ўқиймиз. Лекин бу метод қачон ва қай тарзда пайдо бўлганини аниқ ҳеч ким айтib беролмайди. Ахир ширик бу адабий метод (агар «социалистик реализм»ни шундай аташ мумкин бўлса) қуруқ ерда пайдо бўлмайдику? Еки социалистик реализм М. Горькийнинг «Она» романини ёзиши билан вужудга келиб қолгани? «Реализм» сўзига «социалистик»нинг ўқшилиши ёки зийрак китобхонга ғалати туолади. Жаҳон адабиётида якдил «реализм» номи билан юритилувчи метод мавжуд бўлса-ю, яна шундан алоҳида ажратиб олиб, «социалистик реализм» деб аташнинг ҳожати бор эдими?

Энди бевосита хатга қайтсан. Мен мактуб муаллифини ёмонламоқчи эмасман. Чунки у ҳам менга ўхшаб алданганлардан бири. Бундай дейишшимнинг боиси бор. Мактабда ўқиб юрган давримда лоф эмас-у, қишлоғимиз кутубхонасида ўзбек тилидаги китобларнинг барини мутолаа қилиб чиқсанман. Айниқса, Ўтирик Ҳошимов, Мурмуҳсин, Саид Аҳмад асарларини тин олмай кечалари кўзларимни ишқалаган кўйи ўқиб чиқсанларим ҳамон эсимда. Ҳозир шуларни эслаб, беҳудага ўтган умримга, кўз ёшларимга ачинаман. Негаки, дангасага айландим, оддий кузатувчи бўлиб қолдим. Асарнинг ечими ёзувчи томонидан чиқарилгани мени шу асарнинг ечими тўғрисида ўз фикримни билдириш вазифасидан «озод» қиласарди.

Мен ҳақиқий адабий асар деб ўнта китобхон ўқиганида ўн хил ҳулоса чиқарадиган асарларни тушунаман. Бундай асарлар китобхон фантазиясини бойитади, уни ўйлашга, фикр юритишга, қолаверса ижод қилишга ўндайди. Мисол учун икки ўйла аввал эзлон қилинган ёзувчи Н. Эшонқулов-

нинг «Маймун етаклаган одам» ҳикоясини қаранг. Сарлавҳанинг ўзиёй икки хил маъно касб этаяпти. Ф. Кафканинг «Эврилиш»ини олиб кўринг. Ҳикояни ўқиб, ёзувчи аралашиб жойни, унинг нафасини сезмайсиз.

А. Усмонов хатга «Мақсад атоқли адабни қоралаши?» деб сарлавҳа берибди. О. Отаконовнинг жавобларидан эса кўриниб турбидики, адабни қоралашиб мутлақо асар ўйк. О. Отаконов ҳақиқатни биринчи бўлиб айтишга бел боғлади. Ўша жавобида у «Сароб» каби романлар ҳақида ўзгачароқ фикр билдирилса, дарров бу шаккокликка йўйилишини айтган эди. Ҳақиқатан шундай бўлиб чиқди: хат муаллифининг фикрича, ёзувчи О. Отаконов — шаккок, ўқувчини чалгитаётган одам.

Хатни синчиклаб ўқиган кишига худди Олим Отаконов бир жиноий иш қилиб қўйғану, текширув комиссияси «жабрланувчи» ларга, яъни журналхонларга айлов варақасини ўқиб берадигандек туолади.

Н. С. Хурушев XX съездда бекаму-кўист даҳо ҳисобланмиш Сталиннинг камчилик ва ҳатоларини рўйи-рост айтганида, кўпчилик аввалига ишонмаган эди. (Ҳозир ҳам Сталин деса, ўзини томдан ташловчилар топилади.)

Энди А. Усмоновнинг О. Отаконовга тақаган айбларининг бир-иккитасини чигириқдан ўтказсан.

Унингча, мақолани О. Отаконов, «бошдан оёқ бирмуаллифни (А. Қаҳҳор назарда тутилапти) обрўсизлантиришига ва инсоннинг қадр-қимматини оёқ-ости қилишга йўналтирган».

Авваломбор, жавобларни диққат билан ўқисангиз, А. Қаҳҳор тўғрисида бирор ножёя гап айтилгани ўйқ, фақат унинг асарлари савиаси тўғрисида борган. Ўйлаб кўринг, О. Отаконов марҳум адабни обрўсизлантириб, бирор бир наф олармиди? Езувчининг биттагина «айби» бор. У ҳам бўлса, адабиётимизнинг келажаги, равнақи учун қайғурган, китобхонга тўғри йўл кўрсатишга ҳаракат қилган, холос.

Хат муаллифи ёзади: «Сароб» романи умуман Октябрдан кейинги Ўзбекистондаги инқилобий ҳаётда маълум бир этапни тўла ўз ичига олган ва миллатчиларнинг совет ҳукуматига қарши курашини тўла бадиий йўсунда кўрсатиб берган». Муаллиф «миллатчилар» деб кимларни назарда тутди экан? Нахот у 20—30 шилларда Усмон Носир, Чўлпон, Фиграт, А. Қодирий, Элбек, Ф. Хўжаев, А. Икромовларга ҳам шу «миллатчи» тамғаси босилганини, улар эса аслида халқимиз, ўзбегимиз, миллатимиз тақдирни учун курашиб, ҳалок бўлишганини билмаса? В. И. Ленин ҳам ўз вақтида ёзувчи ва эзилувчи халқларининг миллатчилигини фарқлаш лозимлигини ўқтириб ўтганди.

«Сароб» том маънодаги совет асари деган ҳулосага келинди. Бу танқидий хуруж тугаганлигини билдиримас эди». Қачондан бери адабиётимиз совет ва унга қарши «душман» асарларига ажратиладиган бўлиб қолди? Бу, адабиётдан кўра сиёсатга яқинроқ гаплар-ку? Агар асар ҳақиқий адабий асар бўлса, (хатто «душман» асари деб аталган тақдирда ҳам) минг марта танқидга учрасин, унга маломат тошлари отилсин, барни бир у маълум давр ўтгач ўз китобхонини топади. Асарга баҳо берувчи, аввало китобхонларидир.

«Синчалак» қиссаси хусусида сўз кетганда ҳам хат муаллифи билан келишиш қийин. У ёзади: «Бизга қийинчилик ва ҳаёт ташвишлари олдида енгилиб, елка қисиб, ўзига ўт қўйиб юборадиган қиз-жувонлар эмас, иродали, шижоатли, ҳақини талаб қиласарди хотин-қизлар лозим бўляпти». Бунда муаллиф ўз сўзига ўзи қарши фикр билдириганини билмайди. А. Усмонов «Нега ҳозирда аёлларимиз ўзларини ўқишияпти?» деган саволга жавоб бера олармиан? Инқилобдан аввал хотин-қизларимиз аҳволи ҳозиргидан яхши эмасди. Шундай бўлса-да, ўзини олов ихтиёрига топшириш ҳоллари учрамаган, ҳисоб. Уларнинг ўзларини ўша

«Сароб», «Синчалак», «Бригадир Карим», «Қутлуғ қон» каби замонасоз асарларнинг қаҳрамонлари зўр бериб курашган келажак — ҳозирги даврга келиб ёкишларини қандай изоҳлаш мумкин!?

Менимча, мактаб дарсликларидан ўрин олган ёзувчиларни алмаштириб, А. Қодирийдан бошлаб, Чўлпон, Фиграт, Боту, Т. Пўлатов, М. Солиҳ, О. Отаконов, А. Қутбиддин каби адабларимиз асарларини ўрганишимиз вақти етди.

Ўзим эса ўқитувчи А. Усмонов каби миллионлаб ўзбек китобхонларини «социалистик реализм» ботқогидан чиқиб, миллий ва жаҳон адабиёти кўзгусига назар ташлашларини истар эдим.

Икром ҚУРБОНАЛИЕВ,
ТошДД журналистика кулиёти толиби.

Мақсад атоқли адабни қоралаши? номли «Очиқ ҳат»нинг муллифи Асрор Усмоновга.

Мен «очиқ ҳат»ни ўқиб ҳулоса қилдим: уни савиаси дуруст киши ёзган экан-ку, лекин... бир ёқлама, юзаки фикрлаган, ёки...

А. Усмонов, сизга қўйидаги мақолаларни ойнома ва рўзномалардан топиб ўқишингизни маслаҳат бераман:

«Ўтган кунларимиз қурсин» (А. Абдураззоқов, «Шарқ юлдзузи», 1989, 9-сон);

«Лениндан рӯҳ олиб, Марксдан илҳомланган» (Э. Рустамов, «Шарқ юлдзузи», 1989 й., 9-сон);

«Қодирийнинг сўнгги кунлари» (Х. Қодирий, хотира қисса, «Ёшлиқ», 1989 й., 4, 5, 6, 7-сонлар);

«Фигон» (У. Норматов, «Ёшлиқ», 1990 й., 6-сон);

«Жадидчилик» (Б. Қосимов, «Ёшлиқ», 1990 й., 7-сон);

«Нурли ижод манзаралари» (С. Содик, «Шарқ юлдзузи», 1989 й., 9-сон);

«Танқид-маърифатли сўз» (Давра сұхбати, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 22 деқабрь, 1989, 51-сон);

«Ҳаёт сабоқлари» (У. Норматов, «Шарқ юлдзузи», 90 йил, 4-сон);

Ва ниҳоят О. Отаконов билан сизнинг гўёки ёзишига тарпиқасидаги мақолаларингиз. Фақат берилган тартибда ўқисангиз мақсадага мувофиқ бўлур эди.

Агар шуларни ўқиб ҳам дунёқарашингиз ўзгармаса, унда, мен ҳеч қандай олий маълумотсиз, ўрта мактабни шу йил (1990 й.) тутагатган ҳаваскор толиб (абитуриент) Сизнинг ёзган ҳар бир жумлангизга бўлмасаям, ҳар бандингизга жавоб беришга уриниб кўраман.

Шамсиддин ГАФФОРОВ,
Самарқанд вилояти.

Урта асрларда ёзилиб бизгача етиб келган араб манбаларыда Хоразмга оид кўплаб тарихий ва жуғрофий маълумотлар келтирилган. Ал-Муқаддасий, Ибн Ҳавқал, Ёкут ал-Ҳамавий, Ибн ал-Боттуа, Ал-Қалқашандий, Ибн Арабшоҳ каби ўрта асрда яшаган араб муаллифлари Хоразмнинг ўтмиши, унинг шаҳарлари, олимлари, шоир ва адиллари, хоразмликларнинг урф-одатлари ва фазилатлари ҳақида талай асарлар ёзиб қолдирганлар. Бу манбаларда яна Ўрта Осиё, хусусан Хоразм тарихига оид қатор маълумотларни ҳам, унинг иқлими, зироати, мевалари хусусида ҳам кўпгина маълумотларни учратамиз. Х асрда яшаган араб сайёхи ва географи Шамсиддин Абу Абдулоҳ Мұхаммад ибн Аҳмад ал-Муқаддасийнинг «Ахсан ат-тақасийм фи маърифат ал-қалийм» («Иқлимларни билишида энг яхши тақсимот») асарини кўрсатиш мүмкун. У Жанубий Хоразм маркази — Котда бўлгандада кўп олимлар, шоирлар ва Қуръон ҳофизларини кўрганигини ёзади. Хоразм ҳақида ал-Муқаддасий келтириган турли-туман маълумотлар, жумладан хоразмлик машҳур олим аз-Замахшарий (1075—1144) туғилган Замахшар қишлоғи ҳақида «бу — Хоразмдаги катта қишлоқлардан биридир», — деб ёзган. XVIII асрда яшаган миср луғатшуноси Мұхаммад Муртаза аз-Забидийнинг «Тож үл-арус» («Келинчакнинг тожи») асарида «Замахшар — Хоразмдаги кичик бир қишлоқ» — деб ёзиши бу қишлоқни XVIII асрларга келиб, ҳажм ва мавқе жиҳатидан ўз аҳамиятини бир қадар ийқотганлигини кўрсатади. Шу муносабат билан буюк ватандoshimiz аз-Замахшарийнинг ўз туғилган жойи — Замахшар қишлоғи ҳақидағи фикри ҳам диққатга сазовордир. Ундан туғилган жойи ҳақида сўраганларида: «Мен Хоразмда, Замахшар деган номашҳур қишлоқда туғилганман», — деб жавоб қилган. Умуман ўрта асрларда Хоразм кўпгина шаҳар ва қишлоқлардан

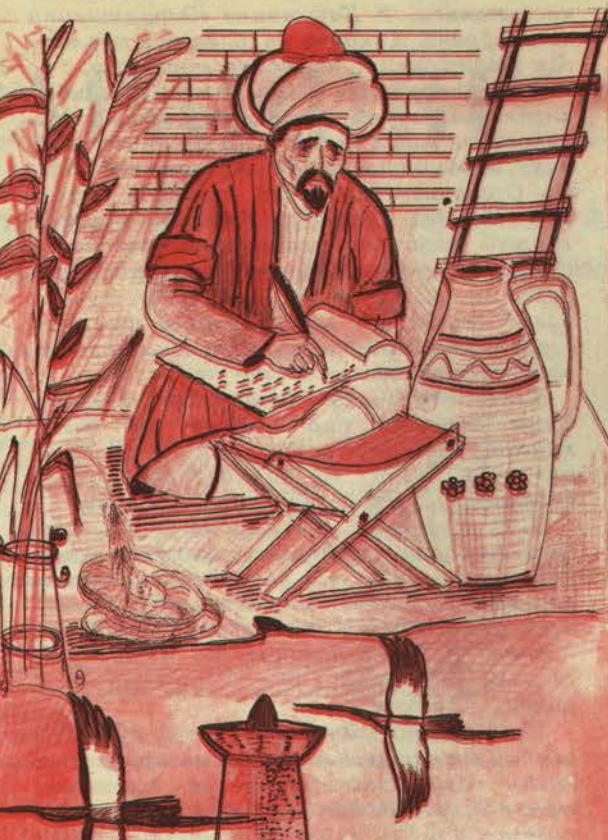
ниши билан фарқ қилишини кўрсатган. Иккала (Катта ва Кичик) Гургонж орасидаги масофа ўн миля бўлган. Ёкут ал-Ҳамавийдан Кичик Гургонж ҳақида «Шаҳар обод ва аҳолиси зич, бозорлари узундан-узун расталардан иборат экан», — деб ёзган. Муаллиф шаҳар олимларидан Абу Наср Мұхаммад ибн Аҳмад ибн Али ибн Ҳамид ал-Гургонжийни зикр қилган. У диний (илюхият) илмларида шуҳрат қозонган бўлиб, дунёнинг кўпгина мамлакатларида саёҳатда бўлган ва бир қанча қимматли асарлар ёзган. Бу ўринда шуни қайд қилиш керакки, Ёкут ал-Ҳамавийдан кейинроқ яшаб ўтган миср олими Шиҳобаддин Абу-л-Аббос ибн Али ал-Қалқашандий (1355—1418) ўзининг «Субҳ ал-а ша фи синоат ил-инша» («Иншо илмida шабкўрга дастак») асарида Ёкут ал-Ҳамавий ёзганларини деярли айнан келтираса-да, бу асарда яна Хоразмга оид (айнича, хоразмшоҳлар даврига доир) кўпгина тарихий ва жуғрофий маълумотлар келтирилади. Ўн тўрт жилдан иборат бу ўирик қомусий асар ўн қисмдан ташкил топиб, биз учун асарнинг иккинчи қисми (яъни III—IV—V жилдлари) ғоятда фойдалиди.

Ўнинчи асрнинг охирларидан бошлаб Хоразмда имл-фан ва маданият ғоятда юксалган. Жумладан, қишлоқ ҳўялиги, қурилиш, хунармандилик, ташиби, ва ички саводда ҳам сезиларли ўзгариш юз беради. Хоразмнинг бош шаҳарлари, айнича унинг маркази Гургонжда йирик шаҳарларга хос шаҳар ҳаётини туркираб ривожланди. Хоразмнинг маданий-иқтисодий ва ижтимоий ҳаётидаги юз берган бу ижобий ўзгаришлар араб манбаларидан ҳам ўз аксини топган. Х асрда яшаган араб сайёхи Ибн Ҳавқал ўзининг «Суврат ал-арз» («Ернинг суврати») (бу асар «Китоб ал-масолик ва-л-мамолик» — «Йўллар ва мамлакатлар ҳақида китоб» номи билан ҳам аталади) асарида Хоразм ҳақида бир талай маълумотлар келтириб, унинг хорижий мамлакатлар билан сав-

ташкил бўлган. «Ахсан ат-тақасийм»да ал-Муқаддасий шундай деб ёзди: «Бу (Хоразм) кўп сонли шаҳарларга эга ажойиб, бепоён ўлка бўлиб, уйжойларию, боғ-бўстонларининг чеки йўқ; узумзор, хилма-хил ўсимлик ва дараҳтлари кўп, мева-чевалари сероб ва савдо аҳли учун турли-туман хайрликлар мўл бўлиб, унинг (Хоразмнинг) аҳли эса зеҳни ўтқир, илм-фандан идрокли, фикрни яхши эгалаган қобилиятли ва ўқимишили қишилардир». Ал-Муқаддасийнинг ушбу асарининг яна бир қимматли томони шундаки, унда Хоразм қишлоқ ва шаҳарлари ҳақида талағина маълумотлар келтирилиб, улар ўтасидаги масофалар ҳам аниқ кўрсатилган. Ал-Муқаддасийдан кейинроқ яшаб ўтган араб космографи Шамсиддин Мұхаммад ибн Абу Толиб ад-Дамашкий (1256—1327) ўзининг «Нуҳбат ад-даҳр фи ажойиб ал-бarr ва-л-баҳr» («Ер ва сув ажойиботлари ҳақида давр термаси») асарида «Хоразм ўлқаси олтмиш минг қишлоқдан иборат», — деб ёзган. Ад-Дамашкийнинг бу асари тўқиз бобдан иборат бўлиб, у табиий, тарихий, жуғрофий маълумотлар билан бир қаторда ботаника, зоология, минерология ва геологияга оид кўпгина фактларга ҳам бой бўлган.

Машҳур араб олими ва сайёхи Ёкут ал-Ҳамавийнинг (1179—1229) «Муъжам ал-Булдон» («Мамлакатлар қомуси») асари Хоразм, унинг аҳли ва шаҳарлари ҳақида кўпдан-кўп маълумотларни ўз ичига қамраган. Олим 1219 йилнинг охири 1220 йилнинг бошларидан Хоразмда бўлганида унинг пойтахти Гургонжни (арабча Журжония — ҳозирги Урганч) зиёрат қилган. «Гургонж мен кўрган шаҳарлар ичидага энг азими ва кўркамидир», — деб ёзган. «Муъжам ал-Булдон»дан қисқартириб олинган «Китоб ал-муштарақ вазан ва-л-муфтариқ суған» («Номлари шаклан умумий, жойлашув ўрнларида фарқли») деган асарида Ёкут ал-Ҳамавий Кичик Гургонж ҳақида ёзиб, уни Катта Гургонжданномла-

до-сотигига алоҳида эътибор беради. Ибн Ҳавқалнинг ёзишича, хоразмлик саводгарлар кўпгина Шарқ мамлакатларига, ҳатто Хитойгача бориб момик, жун ва жун газламалар, ипак, соф шойи ва ҳар хил газламалар сотиб олганлар. Ҳар хил мол-матолор ортиб Хоразмдан чиқсан карвонлар Журжон, Ҳазария ва Хуресонга бориб савдо-сотик қилганлар. Келтирилган моллар орасида гиламлар, шойи ва пахта газламалари, кўн ва ҳоказолар бўлган. Гургонж бозорларида мўйна кўн, бироқ нархи қиммат бўлган. Бунга мўйнани узоқдан, яъни Волга дарёси орқали Булғорлардан келтирилиши сабаб бўлган бўлса керак. Ал-Муқаддасий эса Хоразмда мўйнанинг хилма-хил навлари бўлганинги ҳам ҳикоя қилган.

Хоразмнинг об-ҳавоси, айнича, қиши пайтидаги ҳафротон совуғи кўпгина араб муаллифларининг на-заридан четда қолмаган. Ҳартугул иссин ўлкаларнинг вакиллари — араблар Хоразмнинг «бениҳоя қаттиқ совуғи» ҳақида кўп ҳикоялар ёзиб қолдирилганлар. Машҳур араб тарихчиси ва биографи Ибн Ҳалликон (1211—1288) ўзининг «Вафайат ал-аъён» («Аъёнларнинг вафотлари»), асарида Хоразмда бирталай одамларни қаттиқ совуқдан музлаб ўлганлиги ҳақида ёзди. Бир қатор араб манбаларидан хоразмлик буюк ватандoshimiz, машҳур олим аз-Замахшарийнинг бир оёғи чўлоч бўлиб, у ёғоч оёқда юрганлиги ривоёт қилинади. Ўз асарларидан бирида аз-Замахшарий шундай деб ёзган:

«Фазилат нарвонида соғ[одам]лардан юқори чиқсан қанчадан-қанча чўлочларни кўрганман. (Шунингдек) хайр-эҳсон бобида бир қадам ҳам босмаган қанчадан-қанча соғ [ёқли]ларни ҳам кўрганман».

Афтидан бу сўзлари билан аз-Замахшарий ўзининг чўлочлигига ҳам ишора килаётган бўлса керак. Ёзма манбаларда унинг чўлочлигиги ҳақида турли таҳминлар келтирилган. Улардан бири Хоразмнинг

қаҳратон совуғи билан боғлиқдир. Араб тарихчиси ва биографи ал-Иафий (у 1366 йилда вафот қилган) ўзининг «Миръот ал-жинон» («Бўстонлар кўзгуси») асарида аз-Замахшарий қаҳратон совуқ пайти сафар чоғида бир оғенини совуққа олдириганини, бу воқеа юз берган пайтда (аз-Замахшарий) билан бир гуруҳ кишилар ҳамроҳ бўлиб, ҳар хил шубҳалардан хавотир олган ушбу кишилар бу гапнинг тўғрилигини тасдиқлагани ҳақида ёзган.

Екўт ал-Ҳамиддин ёзишича, Жайхун (Амударё) дарёси қишида музлаб устидан карвонлар, филлар, от-улов ва бошқа ҳайвонлар бемалол ўтган. X асрда яшаган муаллиф Ибн Фазлон Жайхун ийлида уч ой мобайнида муз билан қопланниб турди деб ёзса, 1333 йилда Хоразмда бўлган машхур араб сайди Ибн Боттута (1304—1377) Жайхун дарёсини беш ой давомида муз қоплаб турди, деб ҳикоя қиласди. Таникли араб адаби ва тарихчиси Абу Мансур ас-Саалобий (961—1038) ҳам Хоразмнинг қаҳратон қиши ҳақида шеърлар ёзил қолдирган.

Араб манбаларида Хоразмнинг мева-чеваларига бағишлаб ёзилган сатрлар ҳам жуда кўп учрайди. XII асрда яшаган араб сайди Абу Ҳамид ал-Ғарнотий (1080—1159) дунёнинг кўп мамлакатларида, жумладан Хоразмда ҳам бир неча марта бўлган. У ўзининг «Тұхфат ал-албаб ва нуҳбат ал-аъжаб» («Оқиллар тұхфаси ва ажойиботлар сараси») асарида Хоразмнинг хилма-хил мевалари ва наботатлари ҳақида «Хоразм мамлакати юз фарсахга (фарсах 6—8 чақирикмга баробар масофа) чўзилган бўлиб, унинг кўп шаҳарлари, қишлоқлари ва кўргонлари бор. Унда (Хоразмда) мен ўзим зиёрат қилган ҳеч бир ўлкада кўрмаган мевалар ўсади. У ерда қовуннинг шундай навлари борки, улар ғоятда мазали, ширинликда эса қанд ва мумли асалдан ҳам зиёддир», деб ёзган. Дарҳақиқат, Хоразм мевалари, айниқса, Хоразм қовунлари азалдан ғоятда машҳур бўлган.

Қовунчилик Хоразмнинг энг муҳим зироатидан хисобланади. Хоразм қовунларининг донғи ҳатто узоқ ўлкаларга — хорижий элларгача ҳам бориб етган. Шу боисдан ҳам ўрта аср араб манбаларида Хоразм қовуни ҳақида кўпгина маълумотлар келтирилган. Юқорида зикр қилинган Абу Мансур ас-Саалобий ўзининг «Латиф ал-маориф» («Латиф ахборотлар») номли асарида IX асрда ҳам Хоразм қовунлари Ироқа, аббосийлар халифалари ал-Мамун (у 813—833 йилларда ҳокимлик қилган) ва ал-Васиқа (у 842—847 йилларда ҳокимлик қилган) атрофи муз билан ўралган кўроғишнан ясалган маҳсус идишларда (Бағдодга) етказиб берганликлари ҳақида ёзган. Бу ўринда юқорида зикр қилганимиз Ибн Боттутанинг ёзгандарни ҳам диққатга сазовордир. «Ислом дунёсининг на Ғарбидаю, на Шарқида Хоразм қовунига тенг келадиган — ундан сўнг Бухоро ва Исфахон қовунини хисобга олмаганда — қовун ўйқдир. Унинг пўчоғи (пўсти) яшил бўлиб, гўшти (эти) эса қизғишидир, гарчанд қаттиқ бўлса ҳам ғоятда шириндир. Ажабланарлиси шундаки, уни тилим-тилим қилиб кесиб қўёшда обдон қуритадилар ва сават (корзина) идишларга солиб сақлайдилар. Бизлар гўё анжирни саватга солганимиз мисоли улар бу қовунқўларни саватга соладилар ва шу таҳлилда Ҳиндистон, Хитойга ҳам олиб борадилар. Қуритилган мевалар ичидан бундан ширини бўлмаса керак. Мен Ҳиндистоннинг Дехли шаҳрида бўлганимда сайдеъларнинг бу ерага келганини билиб, улардан қовунқўл сотиб олиш учун бирорта кишини жўнатардим. Ҳинд подшоҳи эса гарчанд унга озгина миқдорда қовунқўл келтирган бўлсалар ҳам — мени қовунқўлка ўчлигимни билгани учун — ундан менга бир миқдорини бериб юборар эди. Ҳинд подшоҳи ўз юртига келган мусоифирларни бу ерда ўзган мевалар билан меҳмон қилишга одатланган бўлиб, бу билан уларга ўз ғамхўрлигини билдириган эди». XV асрда яшаган араб тарихчиси Ибн Арабшоҳ (1389—1450) ўзининг «Ажойиб алмакдур фи ахбори Таймур» («Темур таърифида тақдир ажойиботлари») номли машҳур асарида Ўрта Осиё тарихига оид кўпдан-кўп маълумотлар орасида Хоразмга доир ҳам талайгина маълумотлар келтирган. Асарда Хоразмнинг шаҳарлари, унинг олиму адаблари, табиблари ҳақида бир қатор фактлар бор. Хоразм аҳли ҳақида Ибн Арабшоҳ «хоразмликлар ҳам латофатда бамисоли Самарқанд аҳли каби бўлиб, мусиқа ва ашуладан ғоятда юксак маҳорат қозонгандар, бу борада улардан барча ҳалойиқ — хосу авом иштирок қиласди» — деб ёзган.

Хуллас, ўрта аср араб манбаларини чуқур ва ҳар томонлами мукаммал ўрганиш азалдан Ўрта Осиёнинг иирик маданий ва иқтисодий марказларидан бири бўлган Хоразм тарихини тўлароқ ёритиш учун муҳим маълумотлар бериши шубҳасизdir.

Убайдулла УВАТОВ,
Шарқ институти доценти,
филология фанлари номзоди.

НЕГА ДУҚЧИ ДЕЙМИЗ

III

архисабзининг кунботаридағи қадими қишлоқлардан бирининг номи — Дуқчи. Бу сўз Духчи тарзида ҳам юритилади. Қарши шаҳар Бузравот маҳалласидаги бир гузарни ҳам Дуқчи деб атасади. Шу номдаги қишлоқ, маҳалла, гузар бошқа воҳаларда ҳам бўлиши мумкин. Уларнинг талафузида ҳам, товуш курилишида ҳам фарқ бор.

Кўринадики, бир ном турли жойларда Дуқчи, Духчи, Дуқчи тарзида ҳар хил талафуз қилинади. Сўзнинг-чи кўшимчаси барча шаклларда бир хил кўринишида, ўзгармаган. Шаклига қараб уни касб-хунар от ясовчи кўшимчасига нисбат бериси мумкин. Агар шундай деб тушунилса, сўз ўзаги, шубҳасиз, форс ва тожик тилларига мансуб дук бўлиб чиқади. Дук — ҷархининг йигираётган или ўралиб борадиган қисми. Ўзбекистоннинг баъзи шаҳар ва қишлоқларida ип йиградиган ҷархни дуг, дук, йуг, йиг, йик тарзида сўз бошида д-й, сўз охирида г-к товушларни фарқлаб кўллашганлиги маълум. Тожик тилида ҳам дук сўзининг маъноси худди ўзбек адабий тилидагидек: ҷархининг йигираётган или ўралиб борадиган қисми. Форс тилида эса ип йигриладиган ҷархни дук дейишади.

Номнинг иккى қисми ҳам тушунарли. Шу сўз ва кўшимча асосида изоҳланади, қишлоқ номи касб-хунар сўзидан юзага келган бўлади: дуқчи — дук чиқови уста. Дуқчи ёки Дуқчи — дуқчи (уста)лар яшаган ёки бунёд этган қишлоқ. Бу шарҳни ном изоҳининг бир кўриниши деб қабул қилса бўлади. Бошқа бир изоҳ: X—XIX асрлар тохик тилида дўй пояси юмшоқ, ботқоқда ўсадиган қиёқсон ўсимлик. Уни хозир лук деб атасади. Дўх, яъни луқдан ўтмишда бўйра ва бошқа рўзгор жиҳозлари тўқилган, мева ва полиз маҳсулотлари (қовун, тарвуз, қовок) лук пояси билан бөгланниб осилган. Духчи лук ва шу каби пояли ўсимликлардан бўйра ва бошқа ўй-рўзгор жиҳозлари тўқувчи хунармандидир. Ҳар иккى ҳолатда ҳам (дуқчи, дуқчи) касб-хунарга оид сўздан қишлоқ, гузар номи яралган бўлади. Ном узоқ ўтмишда яратилган, аҳолининг турмуш тарзи, хўжалик фаолияти эса ўзғарип кетиб ўтмишда хўжалик тарзидан из қолмаган. Шунинг учун аҳоли касбнинг биронрасига имтиёз бериси, бошқасини инкор қилиш қийин. Шаҳрисабзидаги Дуқчи қишлоғининг атрофи қадимда қамишзор бўлиб, дарёга яқин бўлган. Аҳолиси ўтмишда дуки эмас, дуқчи — бўйра тўқувчилар бўйлан бўлиши мумкин. Аммо — бу шу кунги тасаввур. Яхшиси, иккala шарҳни ҳам шу номлар изоҳига дахлор деб қарағани мәъқул.

Шаҳрисабз (қадимги Кеш), Қарши (қадимги Нахшаб) Ўзбекистоннинг тарихий шаҳарларидан. Шаҳарлар тевараги, дарёлар бўйидаги аҳоли тураржойлари катта тарихга эга. Уларнинг юзага келиш даври қадим замонларга уланади. Шу ўз билан Дуқчи номининг кечмишига боксангиз, у қадимги туркий қабила, элат номлари билан бөгланмасмикан, деган тасаввур пайдо бўлади. XV—XVI асрларда ўзбек қабилаларидан бири тўқчи, тукчи деб номланган. Заҳириддин Муҳаммад Бобур «Бобурнома» асарида Вайс Лоғарий Самарқанднинг тўқчи элидан эканлигини ёзган. Ҳудойберди Туғчи мўғул, Ҳудойберди Туғчи Темуртosh деган қиши исмлари ҳам бўлганни келтирилган. Улар Бобурнинг ҳарбий кишилардан бўлган. Бобур тўқчи ва туғчи сўзларини фарқлаган. Бирини қабила номи сифатида келтирган (тўқчи), бошқасининг исми таркибида лақаб вазифасида бўлганинглигини кўрсатган. Туғчи — ҳарбий юришларда түб тутиб ё кўтариб ўзаруви киши.

А. Навоийнинг ёзишича, XIV—XV асрларда Мовоароннахрнинг туркий аҳолиси ичидан тұғмоч деган злат бўлган. «Наводируш шабоб» асарида шундай злат бўлган. «Наводируш шабоб» асарида шундай злат бўлган.

Ўзбек, мўғул ўлғай аниң олдида мусулмон Билмон ани қалмоқмудир, йўқ эса тұғмоч.

Байтдан маълум бўладики, тұғмочлар кўп сонли, нуғузли эл бўлган. Тұғмоч ва тўқчи — ясама сўз. Ўзаги — түғ, тўқ. Ўнга-моч-чи кўшимчалари кўшилиб қабила, эл ясалган. Туғчи, тўқчи ва тұғмоч этномилларни ўзакдош, бир сўздан урчиган, сўз охиридан ишодашар жарандыларни тақдирлайди. Сўз ўзасидаги у, ўнлиларининг фарқланиши сўз охиридаги ў, ў ишодашарни бўлиб, бу ўндошлардан олдин ва кейин келувчи унлилар тил орқа, чўзиқ, қаттиқ товуш тарзида айтиласди. Бу сўзларда ҳам шу ҳолат мавжуд.

Түғ, тўқ нима? Бу сўз қадимги туркий тилга хос. Қадимги туркий тилда түғ — учиға от ёки бошқа ҳайвонлар (думи, ёли) бўлғаги осилган, турли нарсалар (ярим ой, панжа ва бошқалар) тасвири солинган, металдан ишланиб таёққа киритилган белги, байроқ. Туғчи, тўқчи, тўқчи шу байроқни кўтариб ўзаруви (ҳарбий киши). Ўзбек тилининг X—XI асрлар тараққиётидан түғ сўзининг бошқа маъноси ҳам бўлган. М. Кошғарийнинг «Девону луготит турко» асарида ёзилишча, түғ — хон ҳузурида чалинадиган ногора, довул. Умуман, ногора, довулни түғ дейишган. Юсуф Ҳос Ҳожибининг «Қутадуг билиғ» асарида айтилишича, түғчи — довулчи, ногора чалувчи. Түғ, тук сўзи бир даврнинг ўзида иккى маънода бўлган. Байроқ маъносидаги түғ сўзидан ҳам, чалинадиган ногора маъносидаги түғ сўзидан ҳам туғчи сўзи ясалади. Бир сўз иккى маънода. Бунда байроқ ва ногоранинг ҳарбий мақсадда ишлатилиши, иккаласини олиб юрувчининг ҳам кўшин олдида ҳаракат қилиши, ёнма-ён бўлиши, жанговар топширик бажариши каби ҳолатлар кўзда тутилиб, шу сўз кўш вазифада кўлланмадимикин? Бобур қайд этган Ҳудойберди түғчи мўғул, Ҳудойберди түғчи Темуртosh исмларидаги түғчи сўзи шу увонларни англатмасмикан? Түғчи сўзининг исмдан кейин келиши шунга ишора. Бобур ва Навоий ёзил қолдирган тўқчи, тұғмоч этномилларининг яратилишида түғ сўзининг дахли бор, деб ўйлаймиз. Қадимий этномилларнинг айримлари ҳарбий бошликлар, элат оқсоқолларининг лақаблари, касб-хунарларига нисбат берив яратилган.

Дуқчи номи ҳақида баҳс кетганда, яна бир мулоҳаза айтиш ўринли.

Қадимиги туркий қабилалардан бирининг номи тухси. Шу этномининг товуш ва морфема таркиби анча ўхшаш. Тұхсилар X—XI асрларда эътиборли, нуғузли қабилалардан бўлган. М. Кошғарий тұхсилар ҳақида ишончли маълумотлар ёзил қолдирган. Қарлуқ, чигил, тұхсил, яғмо қабилалар иттифоқи X—XI асрларда Кошғар, Еттисув, Туркистан ва Ўрта Осиё ҳалқлари ҳаётидек катта аҳамият касб этган. Тұхсиларнинг тиллари М. Кошғарийнинг таъкидига кўра, ёлғиз туркий бўлған, яъни бир тилда сўзлашган. Уша даврда улар яхлат тарзда Қаёш шаҳрида яшаган, тил жиҳатдан чигил ва яғмоларга яқин бўлган. Тұхсилар тилдагина эмас, урф-одат, яхши тарзи, хўжалик фаолияти, касб-корда ҳам чигил ва яғмоларга яқин бўлган, фақат сон жиҳатдан улардан кичикроп бўлған. Қарлуқлар сингари тұхсилар ҳам Ўзбекистоннинг қадимий ҳалқларидан. Уларнинг жумхуриятимиз худудига келиши муддатини, шартли равишда, VI—VII асрлар деб белгилаш мумкин. Тұхс этиномии талафузда түғчи, тукчи, тўқчи тарзида ўзгаришга мойил. Сўнгра сўз бошидаги жарангиз сиз тундоши жаранглини дундошига ўтади: дуқчи, дуқчи, дуқчи. Кўринадики, этномининг ўзи ясама сўз. Сўз ўзаги (тұх-тұқ-тұғ — дұх-дұқ-дұғ) ва сўз ясовчи кўшимча: си(-чи) этномининг яратилишида юқоридаги ҳарбий унвон номи асос бўлиши ҳақиқатда яқинроқ. Албатта, бу фикр, тил тарихи ва этнографларнинг тадқиқига мунтазир. Аслига қайдаражада мослиги ҳам мутахассис олимлар ҳукмига ҳавола.

Тұра НАҒАСОВ,
Қарши давлат педагогика институтининг
доценти, филология фанлари номзоди.

Қадрли муштаријлар! Тилимизнинг бойлигидан, ҳар бир сўзимиз замирда олам-олам маъни юширганидан фархлана биладиган заковатли Фидойилар! Домла Т. Нағасовнинг хайрли ташаббуси билан битилган ушбу мақолани ўзиётисб юртимизнинг белоён ҳудудларида «сочинлиб» ётган сонсаноцисз атамалар мазмунидан ҳабардор икеса ёшлар! Келинг, Ўзбекистонимиз вилоята таумаларидаги шаҳар, қишлоқ, маҳалла, кўргон, тепалик, сой, кўл ва ҳоказо жой номларининг келиб чиқиши, тарихи, мазмун ранг-баранглигиги, уларга дақидор ривоят афсоналарни жамлайлик, тартибида келтирайлик, аввал «Ёш кун» саҳифаларида, сўнг маҳсус китоб ҳолида нашр этайлик. Кўкна кўлёзмаларда яшириниб ётган, бобо ва мемоларимиз хотириларида унитилиб бораётган атамаларин ёргу дунёга олиб чиқайлик ва уларни юртимизнинг, халқимизнинг тиллопарга топилмас тарихий маъмусига айлантирайлик!

Мактублар, мактублар ва яна мактублар кутиб «Ёш кун»!

Дастлабки таассуротлар

аётда гоҳо шундай вазиятлар юз берар эканки, гүё бутун олам сенга қарши қўзғолгандек тууларкан, ҳар бир босган қадамингдан хато қидиришаркан, кўксингга найза санчмоқ учун тўхтовсиз ҳамлалар қилишаркан. Сен эса ўзингни ҳимоз қилишига оқиз, нотавонсан. Кўмак, мадад излаб теварак-атрофга жовдираб қарайсан, лекин... чақирсанг бирор эшилтмайди, кўл силкитсанг ҳеч ким кўрмайди...

Махмуджон Куруновнинг таҳририятимизга ёзган шикоят хатини ўрганар эканман, кўз олдимга шу манзара келди ва ҳаёлимга қаттиқ ўрнашиб қолди. Йўқ, бундай бўлиши мумкин эмас, биз ахир қайта куриш даврида яшаемиз, ҳуқуқий давлат куриш учун курашапмиз дега ҳаёлимда жонланган бу нохуш манзарани қувив юборишга астойдил уриндим, аммо ён дафтаридағи ёзувлар, ҳуқокатлар истагимга қарши бош кўтариб, оёни тираф олди. Иннакейин, гапнинг очиғи, рўкач қилинган далилларим нимагадир ўзимниям унча қониқтирамади.

«Сизларга мурожаат этишимга мажбур қилган масала битта, — деб ёзди М. Курунов «Ёш кучига юборган хатида, — у ҳам бўлса инсон қадр-кимматига бефарқ қарашлик, партия-совет идораларида ўрнашиб олган айрим раҳбарларнинг қаҷонлардир бўлиб ўтган воқеалар учун қосос олишлари ёки ўзларига мақбул бўлмаган кишилардан қутулиш учун ҳеч нарсадан қайтмаётганиллари сабаб бўлди».

Айбисизликка ҳақдорлик талаби бузилгач

Махмуджон Курунов ўз меҳнат фаолиятини бошланғич синф ўқитувчиликдан бошлаган. Илмий бўлум мудири, мактаб директорининг тарбиявий ишлар бўйича ўринбосари бўлди. Тошдднинг ҳуқуқшунослик кулиятидаги сиртдан таълим олди. 1971 йилда Намангандан вилоят судига аъзо бўлди, Намангандан шаҳар судида ишлади. 1977 йил апрель ойидаги Поп туманинга судья бўлиб сайланди, ўша йилнинг декабрида жумҳурият Олий судига ишга олишиди...

Попда ишлаганлиги, у ердан Олий судга кўтарилигини орадан бир мунча вақт ўтган, уни «Аҳмаджон Одиловнинг одами» деб айтишларига сабаб бўлди.

Аҳмаджон Одилов!..

Унинг кимлигини, етти йилдан буён судсиз қамоқда ўтирганини бутун мамлакат билади. У қандай одам? Жиноятчими ёки йўқми? Бу хусусда ҳамон қизгин тортишувлар, баҳслар давом этмоқда. Табиики, унинг жиноятчи ёки жиноятчи эмаслигини суд, фақат суд ҳал қиласди. Айбисизлик презумпцияси, яъни айбисизликка ҳақдорлик талабига кўра ҳеч ким у ёки бу шахсни судуга жиноятчи деб айтишга ҳақи йўқ. Афуски, Аҳмаджон Одиловга нисбатан айбисизлик презумпцияси талаби оёқ ости қилинганига анча бўлди. Иттифоқ ва жумҳурият ойнаи жаҳони, марказий газитлар Аҳмаджон Одилов қамоқа олиниши билан уни бошдан-оёқ қорага кўмиб юборувчи кўрсатувлар берди, мақолалар чоп этди. Бунинг салбий оқибатларини унинг ўзи, қариндош-уругларигина эмас, у билан бир туман ҳудудида ишлаган Махмуджон Курунов ҳам ўз бошидан кечирмокда.

Эсингизда бўлса, бундан уч-тўрт йил олдин «Литературная газета»да босилган, анчагина шов-шув бўлган бир мақолада Аҳмаджон Одиловдан жабр кўрганлар қаторида Б. нинг номи ҳам тилга олиниб, уни Аҳмаджон Одилов қаматиб юборган демагоги эди. Ўша Б. ни Маҳмуджон Курунов Поп туманинда ишлаганда судлаган ва етти йил қамоқ жазоси тайинлаган.

— Дастлабки тергов ва суд мажлисида Б. — деди М. Курунов, — эълон қилинган айбаг қисман икрор бўлиб, аниқланган камомаднинг бир қисмини ўз манфаатига ўзлаштирган бўлиши мумкинлигини, эчкиларни ўз имзоси билан жавобгарлигига олиб, яхши қарамаганлиги натижасида уларнинг ўлимига сабабчи бўлганини тан олиб кўргазмалар берган. Иш бўйича сўроқ қилинган гувоҳлар судда ҳам Б. нинг камомад келтирганини ва бунда унинг айбиг эканлигини кўрсатганлар. Б. 7761 сўму 80 тийинни ўзлаштириб, 2644 сўму 44 тийинни хизмат вазифасига совуққонлик билан қараш натижасида зарар келтирганини учун ЎзССЖ жиноят кодексининг 117-моддаси 3-қисми ва 151-моддалари билан 7 йилга озодликдан маҳрум этилган ва жазони тўлиқ ўтаб чиқкан.

Чиқарилган ҳукм устидан ўтган вақт мобайнида ҳеч ким ҳеч қаёққа шикоят қилинган. 1985 йилдан кейин, яъни Аҳмаджон Одилов қамоқа олингандан сўнг Б. судда берган кўргазмаларидан қайтиб, уларни А. Одиловнинг тазиёти остида, кўрққаннан берганман деб айтиби. Гувоҳлар ҳам тергов ва суддаги кўргазмалари нотўғрилигини, А. Одиловдан кўрқанларидан Б. га тұхам қилганларини баён қилинши. Менимча, Б. ишидан Аҳмаджон Одиловга қарши факт тўплашда фойдаланишоқчи бўлган, суд бўлмасдан туриб у ҳақдага мақоланинг марказий газитда босилганлиги ҳам шундан далолат бериб туриди...

Ўтироф қилиб айтиш керакки, Б. ишидан М. Куруновни қоралашда ҳам унумли фойдаланишида.

Аҳмаджон Одиловнинг одами!..

Оддий, шунчаки айтилган гап эмас бу, йўқ, уни баъзи бирорлар Куруновга қўйилган даҳшатли айномага, унинг устидан чиқарилган қоралов ҳукмга айлантириб олишган. Қуйидаги жумлани ўқисангиз бунга ўзингиз ҳам тўла ишонч ҳосил қиласиз: «У [М. Курунов — Ш. А.] давлат жиноятчиси Одилов Аҳмаджон тўдасининг аъзосидир. Бу факт ССЖ иттифоқи прокуратураси тергов ҳодимлари томонидан Одилов жиноятини тергов қилиш пайтида тасдиқланган».

Бу сўзларни ССЖ иттифоқи прокуратураси Аҳмаджон Одилов ишини тергов қиливчи тергов гуруҳининг бошлиги ёки шу гуруҳ аъзоларидан биро айтияти деб ўйлаётгандирсиз, ҳойнаҳо. Чунки агар мумкин бўлса фақат ўшаларига бунчалик катъи ишонч билан айтишлари мумкин-да.

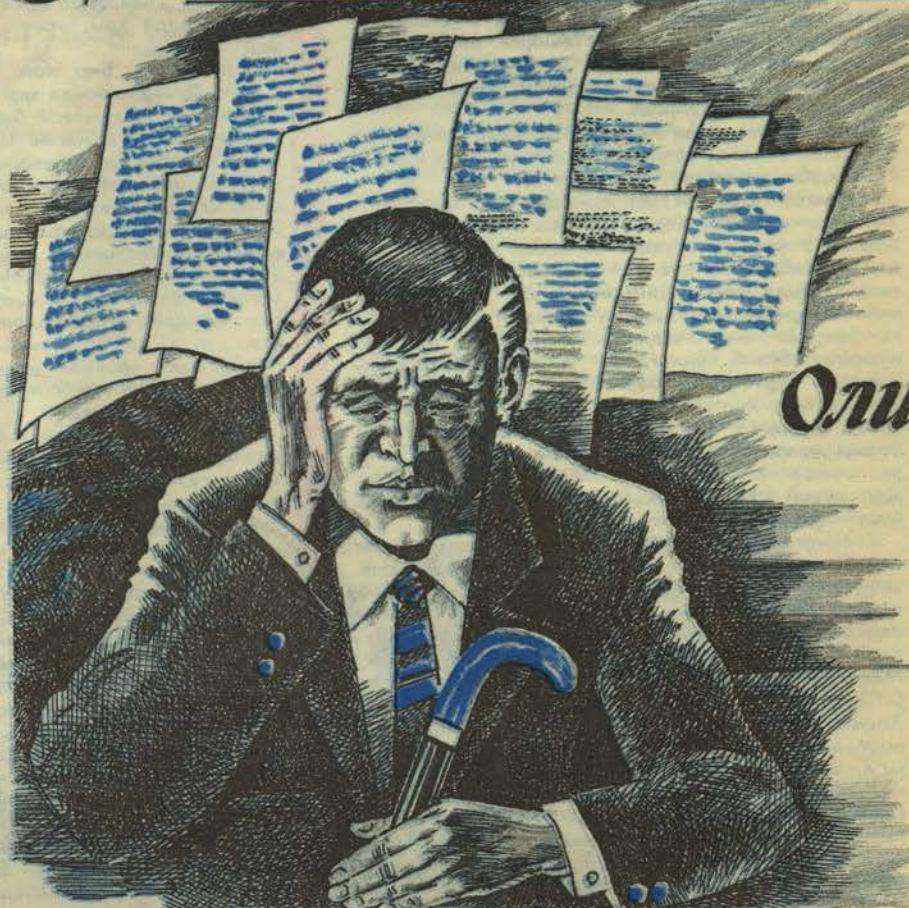
Йўқ, бу сўзларнинг муаллифи тўракўронлик ҳуқуқшунос, истеъфодаги милиция подполковниги Иброҳим Холматов. Уни 1988 йил 30 августда Намангандан вилоят партия қўмитасининг иккинчи котиби Н. В. Рябов номига юборган хатида айтган. Шундан бери қарийб уч йил ўтди. Аҳмаджон Одилов ишининг тергови эса яқиндагина ниҳоясига етди. Суд эса, биласиз, шу йил 18 апрелда бошланди...

Биз И. Холматовнинг хати ҳақида ҳали батафсил тўхтalamиз, ҳозир эса сўзни Маҳмуджон Куруновнинг ўзига берайлик.

Сўз — Маҳмуджон Куруновга

— Мен 1984 йил октябрь ойидан 1985 йил январигача оёғим синиб даволанишга мажбур бўлдим. Шу вақтда менинг устимдан Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасига хат тушиди. Хатда менинг Олий судга ишга келишишда Аҳмаджон Одиловнинг қўли бор, дейилган экан. Шу муносабат билан менинг бошқа ишга ўтишини ҳақида маъмурӣ органлар бўйимидан кўрсатма берилди. Буни менга Олий суд раиси айтид. Менга бу хатни кўрсатишгани ҳам, изоҳ талаб қилишгани ҳам йўқ. Ваҳдоланики, ҳатто оғир жиноят содир этган кишидан ҳам жиноятнинг содир этиш сабаблари ҳақида изоҳ талаб этишиди-ку!

Аҳмаджон Одиловнинг

Олий

Менда анчадан бери ҳалқ судида ишлаш нияти бор эди. Бу ҳақда Намангандан вилоят партия қўмитасига ва жумҳурият Олий суди раисига илтимос қилиб айтиган эдим. Шу сабабли ҳалқ судъяси бўлиб ишлашга рози бўлдим ва юқоридаги хат юзасидан Ўзбекистон компартияси Марказий Қўмитасига мурожаат этадим.

Лекин ҳалқ судъяси бўлиб ишлашимга ҳам тўқсунлик қилишга уриниб кўрдилар. Тўракўрондаги «Сельхозхимия»да вақтнчалик кассир вазифасини бажариб келган акам Ҳамид Куруновни ҳеч бир асоссиз жиноят жавобгарликка тортиш билан менинг Тўракўрон тумани ҳалқ судъялигига сайланнамаслигига ҳаракат қилдилар. Акамни жавобгарликка тортиш ва ишни суддан ўтказишнинг уддасидан чиқиша олмагач, унга тегиши қисмини ЎзССЖ жиноят кодексининг 49-моддаси билан жамоатчилик тарбиясига бердилар. Ҳолбуки, жиноят кодексининг 5-моддаси 2-қисмига кўра унинг ҳаракатида жиноят аломатлари йўқлиги сабабли бекор қилинши лозим эди.

1985 йил апрель ойидан Тўракўрон тумани ҳалқ судъяси бўлиб сайланганимдан кейин ҳам менинг устимдан «имзосиз» хатлар ёзиш давом этаверди. Ҳаттоқи, 1985 йилда марҳум онамнинг қабрига ўрнатилган 120 сўмлик қабр тошини ҳам 8000 сўмга кошона эсадлик курдирган деб ёздилар.

Халқ судида ишлаш даврида ҳам кўп қийинчилкларга дуч келдим. Менинг раислигимда кўриб ҳукм чиқарилган баъзи ишлар енгил жазо берилди деб, баъзи ишлар оғир жазо берилди деб вилоят суди томонидан турли сабаблари билан бекор қилиниб бошқа ҳалқ судъяларига берилаверди. Мен чиқарган ҳукмлар асос бўлмаса да ўзгартирилаверди. Масалан, вилоят суди раҳбарлари М. га чиқарган ҳукмни енгил жазо берилган деган сабаб билан бекор қилиб ишни Намангандан шаҳар ҳалқ судига бошқатдан кўриш учун юборди, у қайтадан кўрилди, суд, барибир, илгариги ҳукм бўйича жазо тайин этди.

1986 йилнинг биринчи ярми бўйича ҳалқ судъялари билан ўтказилган йигилишда М. ни айблаш ҳақидаги юқоридаги жиноят ишни асоссиз қайтадан судга юборилганлигини айтиш билан вилоят судида ишларни коллегияда ўз вақтида кўрмаслиги, коллегиядан ўтган ишларни узоқ вақт судга қайтарилилмаслигини, натижада ўз вақтида ижора бериш имконияти бўлмаётганинг аниқ мисоллар келтириб гапирдим, вилоят суди ва унинг раиси Ч. Матмусаев шаънига танқидий фикрлар айтдим.

Шу кундан менинг таъкиб қилишга, ҳар бир ишимдан камчилик топишга ҳаракат қилина бошланди.

1987 йил март ойидан отпускан қайтганимни айтиб қўймоқчи бўлганимда Ч. Матмусаев билан менинг орамизда гап қочди. 3 март куни Намангандан вилоят партия қўмитаси маъмурӣ органлар бўйимининг мудири ўртоқ Н. Мамажоновга Матмусаев билан бўлган тўқнашувни гапириб, бундан кейин ҳалқ судъялигига бўладиган сайловга номзодимни кўрсатмаслики, менга бошқа иш беришларини илтимос қилдим. Бу ҳақда аддия бошқармаси бошлиги Э. Абдувоҳидовга ҳам айтдим. Бироқ мен қайтадан судъялника сайландим. Ч. Матмусаев билан муносабатимиз эса яхшиланади. Тўқнашувлар давом этаверди.

Мен Маҳмуджон Куруновнинг бошига тушган барча кўргиликларнинг боз сабабчиси эндиликада пенсияга чиқкан Ч. Матмусаев деб айтишдан жуда йироқман.

ОДАММА

деб хукуқшунос Маҳмуджон Қуроновни дастлаб жумхурият суди аъзолигидан кетказишиди, сўнг Тўракўргон тумани судьялигидан чакириб олишиди...

Қолаверса, агар гап инсон тақдирин устида бориб, халқ суди билан вилоят суди раҳбарлари ўртасидаги тўқнашувлар оқибатида адолат тантана қисса мен бундай тортишувлар, баҳслар узлуксиз бўлиши тарафдориман. Чунки ҳақиқат баҳсларда туғилади. Муҳими ана шу баҳслар замирниға гараз, манфаатпастлик эмас, самимият, адолат учун кураш түйғуси ётиши керак.

Маҳмуджон Қуронов ўн тўқиз юйлик судьялик фаолиятида на маъмурий, на интизомий жазо олган. У 1988 йилга қадар жинон ишларни кўришда, ҳукм чиқаришда қонунчиликни бузмаган, ҳеч кимни ноўрин жинон жавобгарликка тортмаган. Мен Қуронов билан ёнма-ён ишлаган ҳукуқшунослару партия ва совет ходимлари билан сұхbatлашганимда уларнинг бари Қуроновни билимдон, юкори малакали мутахассис деб таърифлаши. Унинг меҳнат дафтарчасига битилган қатор-қатор ташаккурнома фахрий ёрлиқлар рўйхати ҳам шуни тасдиқлаб турибди.

1988 йилга келиб эса ахвол кескин ўзгарди. Унинг раислигига 1977 йилда Поптуманида кўрилган Б. ишини вилоят прокуратураси, тўракўргонлик К. ишини вилоят суди президиуми текшириб, жиноят аломатлари йўқ, деб иккаласини ҳам ҳаракатдан ётқизишиди, чиқарилган ҳукмларни бекор қилди. М. Қуронов қонунга хилоф иштуған деган хуласага келишиди.

Энди ўша ҳужжатлардаги саналарни бир-бирига қиёслайлик: биринчи иш 1988 йил 6 июнда, иккичи иш эса ундан уч кун кейин — 9 июнда бекор қилинган. Шунда иккита жинон ишни уч кун ичидан бекор қилиниши тасодифми ёки бу ҳам 1985 йилдан бўён М. Қуроновни оғир синовларга дуч қилиб келаётган машъум воқеаларнинг давомими деган савол туғилди кишида.

Сабаби поплик Б. нинг иши ўн иккичи йилдан кейин бекор қилинди-да.

Ҳаракатдан тўхтатилган ишлар муносабати билан М. Қуронов 1988 йил 1 августда адлия вазирилиги йигилишида мудокама қилиниб унинг устидан интизомий иш ўзготиш ва бошлангич партия ташкилотига хабар ёзишига қарор қилинди. Ўн саккиз йил бенуқсон ишлаган одам шу тариқа ёмонотлиқка чиқди...

Мақсад қоралашми?

Маҳмуджон Қуронов Тўракўргон тумани халқ судьяси бўлиб ишлаш имконияти қолмаганигини тушуниб, август ойи охирида адлия бошқармасига ишдан озод қилиш ҳақида ариза ёзиб, ўзи даволаниш учун касалхонага ётди. У касалхонадалигида К. Маркс номли колхоз ҳудудидаги оиласи билан истиқомат қиласиган ҳовлига 5-6 киши келиб ҳеч қандай рухсатсиз, оила бошлигининг иштирокисиз, уйи, ҳовлисини ўлчашди, эртасига кечки пайт яна келишиб М. Қуроновнинг қайнонаси яшайдиган ҳовлини текшириди. Қишлоқдагина эмас, бутун туманда дув-дув гап тарқалди: Қуронов қамалармиш, уйларини муҳрлаб кетишганниш ва ҳоказо. Миш-мишлар оила аъзоларининг бошини ҳам қилди, қаддини буқди.

Нима бўлган эди ўзи?

Ҳамма гап шундаки, Иброҳим Холматовнинг биз юқорида тўхталиб ўтган хати

ТЕКШИРИШНИ ЖУРНАЛИСТ ОЛИБ БОРАДИ

вилоят партия қўмитасига етиб борган, текширувчилар ёнг шимариб ишга киришган эди. Хатда М. Қуроновга яна қўйидаги айблар қўйилган эди:

...Данғиллама уйи бўлатуриб ер участкаси олган...

...Д. дан ўн минг сўм пора талаб қилган, у пора бермаганидан сўнг уч йилга қамаб юборган...

...Японияда ишланган телевизор ва магнитофон сотиб олган...

...Тошкентда олган уй-жойни топширмаган...

...Машинаси бўла туриб, бенават «жигули» машинаси сотиб олган ва ҳоказолар. Н. В. Рябов хатни текшириши маъмурий органлар бўлими йўриқчиси Даврон Раҳмоновга топширди.

Даврон Раҳмонов...

Эҳтимол бундан уч-тўрт йил олдин жумхурият ойнаи жаҳонида Наманганд вилютига бағишиланган «Ҳаёт қувончлари ва ташвишлари» кўрсатувидаги қаҳрамон кўпчиликнинг ёдидадир балки?! Попда, Аҳмаджон Одилов бирлашмасида уни ўлдириш мақсадида калтаклатиб, хушдан кетгач, ўлди деб шудгорлангандалага ташлаб кетишгани, ўзига келгандан сўнг эмаклаб аҳоли яшайдиган жойга етиб олгани, калтаклангани етмай милициядан ҳайдашгани, партиядан ўчиришгани ҳақида Даврон Раҳмоновга ҳалқа гапириб берган эди...

Маҳмуджон Қуронов ўзининг иши билан Д. Раҳмонов шуғулланишига қаттиқ карши турди. Н. В. Рябов хузурига кириб, бошига тушаётган ташвишлардан фориг бўлишида ёрдам сўраб ариза берди, И. Холматовнинг хатини Д. Раҳмонов текшири масин деб ёзма равишда зътироznома қолдири.

Хўш, Қуронов нега Д. Раҳмоновга ишонмади?

— 1974 йилда менинг раислигимда, — деди М. Қуронов, — Д. Раҳмоновнинг укасими жинон жавобгарлика тортни ҳақида ажрим чиқарилган, 1976 йилда иккичи йилга судланган. Бундан ташҳари Д. Раҳмонов вилоят ички ишлар бошқармасида ишлаб юрган вақтларида у терғов қилган жинон ишлар бўйича ўртамида тўқнашувлар ўтган. Жумладан, у терғов қилган Шамсиддин Султонов ва бошқаларнинг жинон иши юзасидан ҳукм чиқарганимизда уларга нисбатан енгил жазо тайинланганини, бу иш билан шахсан министр Яхъев қизиқаётганинг, мени жинон жавобгарлика тортажаганинг айтуб қўрқитмоқчи бўлган...

Хуллас, М. Қуроновнинг Д. Раҳмоновда менга нисбатан шахсий адовари бор, шунинг учун ишимни текшириша холис бўла олмайди, деб ҳисоблашга етарли асоси бор эди. Шунга қарамай унинг Н. В. Рябовга ёзган аризаси ҳам, зътироznомаси ҳам беътибор қолди. Хатни, барибир Д. Раҳмонов текшири.

Қуроновнинг шубҳалари ўринли чиққанини қўйидаги кишиларнинг кўргазмалари ҳамда кейинги воқеалар яққол тасдиқлади.

«1988 йил 9 декабрда обкомга, Раҳмоновнинг олдига бордик. Қақирирган экан. Раҳмонов делони кўрсатиб, М. Қуронов бир ҳафта ичидан қамалади. Шунинг учун тўғри гапириб беринглар, деб дўй-пўписа қилди. Сансира гаплашди. Қишлоқ советининг раиси бўла туриб томорқасини 2 сотихга кам ёзган, солиқ олмагансан, деди. Мен унга, ерини ер ҳисобчиси ёзиб беради, солиқни молиз белгилайди деб тушунтириб бердим. Лекин тушунтириш қийин бўлди. Қисқаси тушунишни хоҳламади. Ушқириб, қамаласан деб қўрқиди, натижада айб бизда деб кутулдик, иложи бўлмади. Обкомда ишловчи инструктор шунчалик қўпол бўлишини кўз олдимга ҳам келтира олмайман. Наҳотки, шунча катта лавозимдаги кишилар ўта қўпол бўлса...»

(Киров номли қишлоқ шўросининг раиси Ҳасанбой Иномовнинг тушунтириш хатидан.)

«Мен 1986 йилдан 1990 йил апрелгача колхозда ер ҳисобчиси бўлиб ишладим. 1988 йил 9 декабрь куни вилоят партия қўмитасининг қонунлар билан шуғулланувчи бўлими мудири Д. Раҳмонов хонасини қақирилди. У менга дафтarda М. Қуроновнинг 10 сотих томорқаси бор деб ёзилганинг, ўлчовда эса 13 сотих чиққанлигини баландпарвоз муюмалада айтди. Мен кейинги ўлчовда ҳовлидан ташқаридағи жойлар ҳам қўшиб ўлчанганди, қишлоқ хўжалик солиги 10 сотих учун тўғри тўланаянти дедим.

Д. Раҳмонов, Маҳмуджон Қуронов яна бир ҳафтадан кейин қамалади, сизлар ҳам бу ишларнинг учун жавобгарлика тортиласизлар, деди. Ўша ерда Қуроновнинг томорқасини 13 сотих қилиб қўйдик.

(К. Маркс номли колхознинг собиқ ҳисобчиси Мамадали Исроиловнинг тушунтириш хатидан.)

Бирорни қоралаб сўзлаётгандарида айбланувчини оқладиган далиллар хусусида лом-мим демай унга қарши узундан-узоқ маълумотлар рўйхатини кептирадиларки, бундан ортиқроқ ноҳақлик йўқдир, деган эди буюз Цицерон.

Даврон Раҳмонов М. Қуроновнинг телевизорни, магнитофонни қаердан, янги машина қай йўсунда сотиб олганлигига бутун диккат-эътиборини қаратади, яшаб турган уйларини баҳолайди, томорқасини ўлчайди ва мансабини сунистельмом қилган деган қатъи қарорга келади. Бирор айни вактда М. Қуроновнинг оиласида ўзидан бошқа хотини, ўғли, келини ишлашини, тўнгич ўғли оила курганлигига, ер участкаси раийжрокум қарори билан ажратилганлигига, яна иккита ўғли балоғатга етиб қолганига; М. Қуроновнинг оғиби болаликдан ногиронлигига (3-гурух), 1984 йилда сотиб олган машинасидан ҳам ўз эҳтиёжлари учун, ҳам хизмат машинаси ўрнида фойдаланбай келганлигига, тез бузилидаган бўлиб қолганди сабабли янги машинага ариза бераб, тўқиз ўйдан кейин раийжрокум қарори билан сотиб олганлигига мутлақо зътибор бермаган. Нега? Ахир Даврон Раҳмонов, терғовчидан чиққан партия ходими, текшириш ишларида ҳам қораловчи, ҳам оқловчи жиҳатларга зътибор бериш бош вазифаси эканлигини беш қўлдек биларди-ку!

Қолаверса, қаҷонгана одамларни яхши яшашланглиги учун таъкиб қиласиз, ахир. Гапнинг очиги, Д. Раҳмонов кўллаган текширишининг бу усули менга бугун қаттиқ қораланаётган колективлаштириш, қулоқ қилишиб сиёсатини эслатди. Битта оти ва сиғири борлиги учун кулоқ қилишиб юртидан бир умрга бадарға қилингандарни таражидан биламиш. Аксарияти, тадбиркор, ишбайлармон бўлган ўша одамлар тиф-пиронга учраганлигининг уволини ҳалигача тортиб келаятмиз. Уволини тортишга тортялмиз, аммо тархининг аччиқ сабоқларида хуолоса чиқара олмаяпмиз. Бўлмас, хорижий телевизор, магнитофон сотиб олишига курби етганлиги учун ҳам одамларни бадном қиласизмиз?

И. Холматовнинг хатида Д. дан ўн минг сўм пора талаб қилган, порани бермаганини учун ўн йилга ҳамаб юборди, дейилган. Вилоят прокурорининг ўринбосари А. Головко имзолаган, вилоят партия қўмитасига тақдим қилган Ахборотда бу факт тасдиқланмаганинг айтилган. Бунга Д. га берилган жазони вилоят суди енгил жазога алмаштиргандан М. Қуронов жумхурият Олий судига тақдимнома ёзиб, вилоят судининг ҳукмини ўзгатирishiga муваффак бўлганлигини ҳам қўшиш керак. Тошкентдаги ўз эса брон билан топширилган.

Ўрни келиб қолгани учун Маҳмуджон Қуроновнинг ишдан кетишга мажбур бўлгандан кейинги воқеалар ҳақида ҳам шу ерда тўхталишга тўғри келади.

1990 йил, январда Иброҳим Холматов М. Қуронов суд биносидағи умумий оқватланиш бўлимига тегишили, вақтинча фойдаланиш учун олинган креслони уйига олиб кетиб қолган, деб яна вилоят партия қўмитасига хат ёзи. Даврон Раҳмонов Тўракўргонга келиб суд котибаси, канцелярия мудири ва бошқалардан тушунтириш хати

олди. Лекин М. Қуруновдан бу ҳақда сўрашни унуди. Суд ходимлари уйга олиб кетганлигини ўз кўзимиз билан кўрганимиз йўқ, десалар-да, у креслони М. Қурунов олиб кетган, деб узил-кесил хulosага келди. Вахоланки, М. Қуруновдан сўраганда кресло қаердан олинган бўлса ўша ерда — «Узсельхозтехника» омборида турбиди, деб жавоб беради, шу билан муммай ечилади-кўяди.

Иброҳим Холматовнинг ҳужшерлиги, социалистик мулкни асрарашга интилиши таҳсинга сазовор. Лекин кресло ҳақида ички ишлар бўлимига ёки ҳалқ назорати кўмитасига ёзиш ўрнига вилоят партия кўмитасига ёзганлиги ажаблантириди. Шу билан бирга вилоят партия кўмитасининг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари билан ишловчи маъмурий бўлимдек мўтабар бўлимнинг йўриқчиси кресло масаласи билан ўзи бевосита шуғулланганини ҳам мени янга ажаблантириди. Ҳамма шикоятларга мана шундай иззиллик, қатъиятлик билан ёндошилса-ю нур устига аъло нур-а. Бироқ М. Қуруновнинг Н. В. Рябовга ёрдам сўраб ёзган хати маъмурий органлар бўлимининг тортмасида ийлаб чанг босиб ётган бир пайтда кресло ҳақидаги хат зудлик билан текширилганлиги ҳам менга сал фалатироқ туюлди.

М. Қурунов вилоят қишлоқ ҳужжалик ходимлари касаба уюшмаси кенгашида ҳуқуқшунос бўлиб ишлайтганда ҳам Даврон Раҳмонов тинч қўймади. Унинг бошлиғи Ф. Иброҳимовга М. Қуруновни нега ишга олдингиз, уни бу ерда ишлашга ҳақи йўқ ва ҳоказолар деб қўнгироқ қиласверди, чақирираверди. Фазлиддин Иброҳимов ходимини астойиди ҳимоя қилса-да, Маҳмуджон Қурунов у ердан ўз аризасига биноан бўшади...

Даврон Раҳмоновнинг М. Қуруновга бунчалик «ёпишиб» олганлигини кўриб, ўзидан савол туғилади: у М. Қуруновни текширятими ё таъкиб қиляптими?

Соҳта протоколлар ҳусусида

Xуллас, М. Қуруновни судьяликдан муддатидан олдин чақириб олиш сайловчиларга ҳавола этилди. Шундан сўнг туман партия кўмитасининг йўриқчиси Тўлқин Алиев бошчилигида сайловчилар йиғилишларини ўтказини ташкил этувчи комиссия тузилди. Вилоят аддия бошқармаси бошлиғи Э. Абдувходиев сайловчилар учун М. Қуруновнинг бекор қилинган иккита жинонай иши ҳақида тақдимнома берди. 1989 йилнинг январь-февраль ойларида Тўракўргон туманида сайловчиларнинг йиғилишлари ўтказилди ва уларнинг 71 фойзи М. Қуруновни судьяликдан чақириб олиш учун овоз берганлиги расмий равишда эълон қилинди.

Модомики, сайловчиларнинг кўпчилиги Маҳмуджон Қуруновни судьяликдан чақириб олишга овоз берган экан, бу — ҳалқ ҳукмидир. Лекин М. Қурунов ўз хатида сайловчиларнинг йиғилишлари ноқонуний йўллар билан ўтказилганлигини қайтакта таъкидлайди:

«Вилоят аддия бошқармасининг тақдимномасида иккита жинонай иши бўйича йўл қўйган хатойим кўрсатилиб, судьяликдан чақириб олиш ҳақидаги йиғилишлар 1989 йил 11 январдан 18 февралгача ўтказиш лозим бўлса-да, айrim ташкилотларда қайтадан ўтказилиб, мен ҳақимда тақдимномада кўрсатилмаган гапларни айтишиб, менинг устимдан ёзган Холматовнинг талаби билан 19 январда қўшимча тақдимнома киритиши, дабдабали ўй курганлигини, бир неча машина олганинни, датотки жавобгарликка тортилишини айтишиб сайловчilarга нотўри ахборотлар беришида шу йўл билан мени судьяликдан чақириб олишда кўпроқ овоз тўплашга эришидилар. Бу ишда туман ижроқўми раиси Раҳмонқулов ўз одамлари билан ташаббус кўрсатдилар. Менинг фойдамга гапирган кишиларга тазиқ ўтказдилар, ташкилот бошлиқларини чақириб, қандай йўл билан бўлса-да, мени чақириб олиш ҳақида протокол тузуб келишини топширидилар.

Маҳмуджон Қурунов ўз таъкиди ҳал бўлаётган дамда сайловчилар йиғилишлари бир ёклами, фақат мени қоралашдан иборат бўлиб қолмасин, менинг фикр-мулоҳазаларини ҳам одамларга етказинглар деб И. Раҳмонқуловга мурожаат қилди, асосий ва қўшимча тақдимномалардаги ўзи ҳақидаги гапларни шарҳлаб изоҳнома ёзил берди, тақдимномалар йиғилишларда ўқилганда буни ҳам қўшиб ўқиб беринглар деб сўради. Унинг бу илтимоси расман қондирилди, амалда эса...

«Маҳмуджон Қуруновнинг муддати келмасдан суд раислигидан чақириб олиш ҳақидаги мажлисда 28 нафар одам қатнашиб, 27 нафар киши чақириб олинин деб овоз берди. Қурунов Маҳмуджон аканинг изоҳ хати ўқиб берилмади. Мен муддати келгунча чақириб олинин дедим ва шунга овоз бердим».

(148-механизациялашган кўчма колоннанинг (МПМК) ишчиси Умарали Асқаровнинг тушунтириш хатидан.)

«1989 йилнинг январь-февраль ойларида [аниқ куни ёдимда йўқ] биз, ўқитувчиларни шошилинич тўплашди. Мен ўша пайтда А. Қаҳдор номли 7-ўрта мактабда ҳарбий таълимдан дарс берар әдим.

Туман ижроқўмий кўмитасининг вакили билан йиғилиш ўтказди. Асосий масала ҳалқ судининг раиси Маҳмуджон Қурунов фаолиятидаги камчиликлар әди. Вакил бизга вилоят аддия бўлимининг мактубини ўқиб берди. Мактубда Қурунов 100 фойз жиноятчи, қонунбузарга чиқариб қўйилган әди. Ҳудди ўша хатга жавобан Қуруновнинг ҳам мактуби бор экан. Бироқ фақат аддия бўлимининг мактуби ўқиб эшиттириди.

Мен Қуруновни оқламоқчи эмасман, эҳтимол айби бордир. Бироқ бунақа кураш ҳалқ кураш эмас. Вакил Қуруновнинг факат ёмон томонини гапирди. Кейин мен сўзга чиқдим ва бу мудокама адолосатсиз эканини, 30-40 йилларда «ҳалқ душманлари» ҳудди шундай бадном қилинганини гапирдим. Ўқитувчilarнинг 90 фойзи Қуруновни судьяликдан чақириб олишга, уч киши судьяликда қолишига овоз берди.

Мен бир нарсани сездимки, юқори ташкилотларга М. Қуруновни ишдан олиниши жуда зарур экан».

(Тўракўргон тумани комсомол кўмитаси ёшлар маркази ходими Хайрулла Ҳожаевнинг тушунтириш хатидан.)

Энди қўйидаги ҳужжатни ўқинг-а.
«1989 йил январь ойида Тўракўргон ҳалиқ судининг раиси Маҳмуджон Қуруновни ишда қолиши-қолмаслик масаласи юзасидан Бурамату қишлоқ шўросига қарашли «Шарқ юлдузини колхозининг биносида ҳалқ йиғини ўтказиди. Ҳалқ Қурунов ўз ишида қолсин деб овоз берди. Қарор протоколи туман советига топширилди. Протокол якунни қаноатлантиргани учун Раҳмонқулов қайта йиғилиш ўтказиб Қуруновни ишдан чақириб олишини қайта кўриб чиқиши топшириди. Мен қишлоқ шўроси ҳудудидаги мактаб директорларини ўтиб Раҳмонқуловнинг топшириларини айтдим. Улар бу фикрга қўшилмади. Мен ўша вақтнинг ўзида Раҳмонқуловга қўнгироқ қилган әдим, у «хозир етиб бораман» деди.

Раҳмонқулов етиб келди ва директорларга қандай йўл билан бўлса ҳам М. Қуруновни судьяликдан чақириб олиш ҳақида протокол қилиб келишини топшириди».

(Бурамату қишлоқ шўросининг собиқ раиси Юсуфжон Йўлдошевнинг тушунтириш хатидан.)

Агар сайловчилар йиғилишларининг ҳаммаси шу усулда ўтган бўлса 71 фойз эмас, 99 фойз овозга ҳам эга бўлиш мумкин. Модомики, иш сайловчиларнинг ўзига кўйиб қўйилган экан, раҳбарларнинг вазифаси тазиқ ўтказиш эмас, тазиқ ўтказмоқчи бўлганларга қарши курашиш, бунга йўл қўймаслик, сайлов ҳақидаги қонунга оғишмай амал қилиш, ҳужжатларни қалбакилаштиришга йўл қўймаслик лозим. Аммо М. Қуруновни судьяликдан чақириб олишда ҳужжатларни қалбакилашти-

риб, овозларни сунъий равишда кўпайтиришига йўл қўйилганлигининг гувоҳи бўлди. Мана, кўлумизда сайловчилар билан ўтказилган йиғилишларнинг протоколлари Уларнинг ҳар бирни комиссия аъзолари кўлидан ўтган. Сайловчилар берган овозлар нисбати шу ҳужжатлар асосида санаб чиқилган, умумий якун ясалган. Мен улар билан танишиб чиққанидан сунъий 71 фойз деган рақамгагина эмас, сайловчилар йиғилишларини ўтказувчи комиссия аъзоларига ишончни ҳам йўқотдим.

Сайрам қишлоқ шўросига қарашли Будённий маҳалла кўмитаси сайловчилар йиғилишида 246 нафар киши қатнашиб, 243 нафар сайловчи чакириб олишга овоз берган, уч нафари бетараф қолган. Бекобод маҳалла кўмитасида 379 нафар кишидан 377 нафари чакириб олишга, атиги 2 нафари қарши овоз берибди. Бу йиғилишларга ўша пайтда Сайрам қишлоқ шўросининг раиси бўлиб ишлаган, ҳозирда «Тўракўргон» давлат ҳужжалигининг директори П. Турдибов раислик қилган. Пўлатжон ака прокторлардаги ўз имзосини танимади.

— Бу имзолар менини эмас! — деди у ажабланниб.
— Сиз раислик қилган йиғилишларда қарийб ҳамма М. Қуруновга қарши чиққан эдими?

— Йўқ, Маҳмуджон Қурунов ўз ўрнида қолсин деганлар кўп эди, жуда кўп эди. Ҳужжатларда эса бунинг акси. Дарвоқе, бунинг энди ҳайрон қоладиган ери йўқ. «Ўзбекистон» жамоа ҳужжалиги таалуқи ҳужжатларни кўрганимизда ҳайратимиз бундан ҳам ошди. Йиғилишларни ҳаммаси 1-2 февралда бригадаларда, боғчаларда, гаражда ўтказилибди. 1-2 февралларда далада қандай иш бўлиши мумкин? Ҳужжаликнинг ўндан зиёд бригадаси далалари қишлоқдан анча олисада — Сирдарё бўйларида экан. Е қиши бўлишига қарамай сайловчиларни машиналарга ўтказиб дала шийонларига олиб боришидиман!

Йиғилишларда иштирок этгандарнинг ҳаммаси тўлалигича М. Қуруновни судьяликдан чакириб олишга овоз беришган. На қаршилар, на бетарафлар бор...

Ҳужжатга қарасангиз В. И. Ленин номли давлат ҳужжалиги-заводининг 3-бўлимидаги ишчилар, чорва, болалар боғчалари жамоаларининг йиғилишида 1200 нафар сайловчи иштирок этган. Шу 1200 нафар сайловчининг ҳаммаси яқдиллик билан, яъни 100 фойзи М. Қуруновни чақириб олишга овоз берганлар. 5 кишидан иборат йиғилиш ҳайъатида орасида ўша пайтда бухгалтер бўлиб ишлаган, ҳозирда бўлим бошлиги Исмоил Исмоилов ҳам бор эди. Унинг сўзларини эшитсангиз ҳайратдан ёқанлизи ушлайсиз.

«1989 йили 3-бўлимда 630 тага яқин киши яшаган, шулардан сайлов ёшидагилар 320 та атрофида бўлган. Бизда сайловчиларни бир жойга тўплаш имконияти йўқ. Шунинг учун Маҳмуджон Қуруновни судьяликдан чақириб олиш тўғрисидаги йиғилишлар фермада, меҳмонхонада ва бўлим идорасида ўтказилди. Йиғилишларда ҳаммаси бўлиб 120 нафар сайловчи қатнашиди».

Роппа-роса 1080 сайловчининг овозини қўшиб ёзишибди-я. Айтгандай, бу охиргиси эмас. Ҳужжатлар ичидан ҳудди шу 3-бўлимга қарашли яна 2 та проктол чиқди. 20 январда ўтган бу иккада йиғилишида 56 нафардан жами 112 нафар сайловчи (ҳаммалари М. Қуруновни чақириб олишга овоз беришган) қатнашган. Ҳар иккадасида ҳам туман ижроқўмининг вакили — М. Гофуров иштирок этган, И. Тоҷибов раислик қилган. Бир проктолининг нусхалари дессангиз 112 сайловчининг овозлари умумий ҳисобга қўшилган, овозлар сонини кўпайтиришда фойдаланилган...

Биз сал юқоририқда Умарали Асқаровнинг тушунтириш хатини келтиргандик. Унга яна бир бор эътиборингизни жалб қилмоқчиман. У. Асқаров йиғилишда 28 нафар одам қатнашган деганди. Протоколда бўлса сайловчilарнинг сони бирдан 119 нафарга кўпайиб қолиди. Шундан 117 нафари чақириб олишга овоз берган, 1 киши қарши, 1 киши бетараф.

Протоколлар орасидан туман матлубот жамияти, сув ҳужжалиги, ички ишлар бўлими, ҳисоблаш маркази жамоаларида ўтказилган йиғилишларнинг ҳужжатлари то-пилмади. Шаханд матлубот жамияти ходимлари орасида иккита йиғилиш ўтган. Биттасининг ҳужжати бор, иккичинисини йўқ. Нега?

— Уларнинг аксариятида менинг судьяликдан чақириб олинишими қарши овоз берилган, — деди Маҳмуджон Қурунов.

Мана шундай фирромликлар, қўшиб ёзишлардан 71 фойз сайловчи овози дунёга келди ва у ҳақиқат деб сайловчilарнинг ўзларига ҳамда юқори идораларга тақдим этилди.

Бунга ким йўл очиб берди? И. Раҳмонқуловнинг жойларга бориб, М. Қуруновга қарши овоз беришга даъват этишга нима мажбур қилди? Комиссия аъзоларининг мухим ва масъулиятли ишга ўта лоқайдик билан қараб, кимларнинг тегирмонига сув қўйишиларининг сабаби нимада? Умуман, сайловчilар йиғилишларини ўтказиши комиссиясида ҳали ҳаёт ва иш тақрибаси кам одамни бosh қилиб қўйишдан кўзда тутилган мақсад нима эди? Тумандаги ҳар бир ишга бош-кош бўлувчи партия ташкилоти ўз коммунистини «хомталаш» қилаётганларida қаёққа қаради? Партия тўмасининг биринчи котиби Ҳусанбай Фойиббоев воқеалардан бехабармиди?

Бу саволларга очиқ, самимий жавоб берилиши керак.

М. Қурунов 1989 йил 9 декабрда ҳалик депутатлари Тўракўргон туман советининг сессиясида ариза билан мурожаат қилиб, сайловчilар билан ўтказилган йиғилишларда фирромликларга йўл қўйилганлигини айтди, текшириш ўтказиб, уни навбатдаги сессияда мұҳокама қилишиларни сўради.

Сессияда М. Қуруновнинг аризаси бўйича тузилган комиссия ишни юзаки текшириди, текшириш натижалари эса навбатдаги сессия мұҳокамасига қўйилмади.

Адолат қарор топадими?

H. В. Рябовнинг ёрдам беришидан бутунлай умиди узилган Маҳмуджон Қурунов вилоят партия кўмитасининг биринчи котиби, ССРР ҳалик депутати Б. Алламуродов ҳузурига киришга аҳд қилиб, 1990 йил 20 январдан үнинг қабулига ўзилди. Аммо кира олмади. Тўрт кундан кейин ўзи чақириди, чақиришига қаёққа қаради. Қабул қилмади.

Бу пайтга келиб, 1984 йилдан кейинги чақириб қилиб қилимади. Ичиши қишлоқ шўросига ишга ўтди.

Таъқиблар, уст-устига юз берадиган адолатсизликлардан сабр косаси тўлган М. Қурунов, 1990 йил 23 февралда партиядан чиқишини айтди. Биринчи котиб номига ҳат ўзишига мажбур қолди. Шундан кейин Б. Алламуродов уни қабул қилди, тинглади...

Маҳмуджон Қурунов ҳозир бир пайтлар ўзи ишлаган мактабда директор бўлиб ишлагапти. Лекин ҳали адолат тўла қарор топгани йўқ. Адолат тўла қарор топшиши учун М. Қуруновни судьяликдан чақириб олишга доир ҳужжатлар бекор килиниши, ҳужжатларни қалбакилаштиришга йўл қўйиб ва уни таъкидишига қайтиши лозим.

Айтгандай, М. Қурунов 1990 йил 3 юнда ССЖ Иттифоқи прокуратураси бош тергов бошқармасидан үнинг Аҳмаджон Одилов ишига алоқаси йўқлиги, шунинг учун суд органларида ишлаши мумкинлиги ҳақида хат олди. Демак...

Шоҳруҳ АКБАРОВ

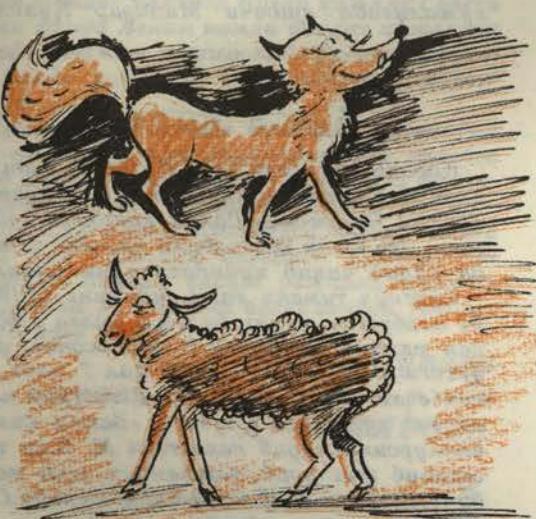
ФАН ОЛАМИГА САЁХАТ

Адабиёт

- Навоийнинг қайси таҳаллусларини биласиз?
- Навоий динга оид қандай асарлар ёзган?
- Навоий билан замондош хаттотлар кимлар бўлган?
- Навоий ҳаётлик чоғида унинг суратини чизган мусаввирнинг кимлигини биласизми?
- Нодира қайси адабий таҳаллусларда ижод этган?
- Чистон нима ва унга намуна келтириңг.
- Жувз нима?
- Лавҳ нима?
- Тадриж нима?
- Зебунисонинг асл насаби ким бўлган?

«Мулойим» қўйлар

Xозирги пайтда бундай қўйларни етишириш юзасидан кўплаб селекция ишлари олиб борилмоқда. Буни қарангки, улар орасида салга «жазаваси тутаверадиганлари» ҳам бўлар экан. Айтгандай, ҳалқ селекцияси йўли билан машҳур романовчи қўй зоти яратилган. Бу қўйлар узун ва майнин жуни ҳамда лаззатли гўштидан ташқари жуда юввошлиги, серпуштлилиги, йилнинг ҳар қандай фаслида қўзилайвериши билан донг чиқарган. Мълумки, отарларда ҳам энг кўп қўзини қўлга ўргатилган қўйлар беради, улар сут, гўшт ва жун маҳсулдорлиги билан ҳам ажralиб туради. Одамдан қўрқмайдиган қўйлар озиқни яхшироқ ўзлаштиради.

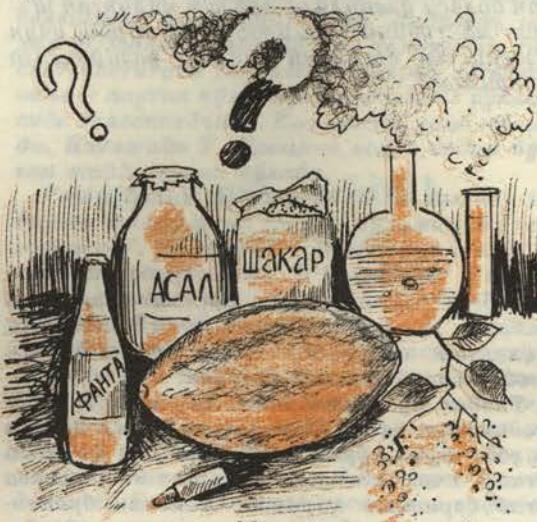
Хонаки тулкилар

Xонакилаштирилган тулкиларнинг юввош бўлиши ирсий жиҳатдан назорат қилинадиган мълум физиологик ва хўжалик ўзгаришларига боғлиқ. Масалан, уларнинг бўйрак усти безларида гармонилар анча кам ҳосил бўлади, улар ёшлик чоғида ва муҳими, табиий шароитлардагидан кўра бот-ботроқ чатишб туради. Айрим ҳайвонларнинг хулқ-атвори

итларнига ўхшаб кетади. Баъзи тулкилар ҳатто одами кўриқлаб туради ва бошқа ҳайвонларни унинг ёнига яқин ўйлатмайди. Бундай тулкилар гоҳо итларга ўхшаб ақиллайди.

«Нозик» соболлар

Жуда қимматли мўйина берадиган ҳайвон — соболнинг «нозик» бўлиши тўғрисида кўпгина маълумотлар бор. Масалан, ҳайвонотчилик давлат хўжаликларидан бирининг катакларида соболлар яқин жойда трактор ишлаб тургани учунгина ўлиб қолаверган. Соболни «чидамли» қилиб олиш учун селекция ишлари билан шуғулланишига тўғри келди. Бундай қараганда, ҳозир мувваффақият қўлга киритилгандек бўлиб турибди. Лекин қўлга ўргатилган соболларни етишириб чиқаришни ҳеч ким уddyдай олмаяти — бу ҳайвонлар одам қўлида жуда қисқа вақт турганида ҳам ўлиб қолаверади.

Кимё

Билимларингизни синааб кўринг

- Фанта ёки апельсин ичимлиги таркибида инсон организми учун зарур бўлган қандай аминокислоталар борлигини биласизми?
- Қовун таркибида қандай органик бирикмалар бор?
- Асал таркибида қандай углеводлар мавжуд?
- Қайси органик модда малина ҳидини беради?
- Лаб бўёғи учун қандай органик модда ишлатилади?
- Бронопол консерванти ҳақида эшитганимисиз?
- Хурмо таркибида 7 хил эркин аминокислоталар бор. Уларни санаб беринг-чи?
- Суолтирилган қайси металл билан сувни музлатиш мумкин?
- Қайси кимёвий элементнинг бирикмаси кипприкка суртилади? Бу бирикманинг формуласини ёза оласизми?
- Қайси «шакар» заҳарли бўлгани учун уни оқатланишда истеъмол қилиб бўлмайди?

Одам ва чўчқа ўхшашми?

Савол бир қараганда ғалати туюлади. Аслида гап тагида гап бор экан. Чўчқа ва одам ўртасидаги ўхшашлик борлиги аллақачонлардан бўён медикларга, зоотехникларга ва ветеринарларга маълум экан. Қуйида бу хусусда илмфан чиқарган хуносаларни ўқийсиз.

Чўчқа билан одамда оқат ҳазм қилиш ва моддалар алмашинуви жараёнлари бир-бира гап ўхшаш бўлади. Чўчқалар худди одамга ўхшаб атеросклероз билан ҳам касалланади. Чўчқа билан одам тишлари тузилиши ва ўсиши ҳам ўхшаш. Чўчқа ҳам, худди одам сингари меъданинг яра касаллиги билан оғриши мумкинки, бу дард ҳайвонот оламида бошқа ҳеч бир жонзотда маълум эмас. Чўчқа билан одамнинг оғиз сутидаги аминокислоталар таркиби деярли бир хил. Одам аортаси, буйраклари, жигари ва юрак клапанларини алишириш учун (лоақал вақтинча бўлса ҳам) барча ҳайвонлардан фақат чўчқанинг орган ва тўқималари яроқлидир. Одам билан чўчқа териси тузилишида ўхшашлик аниқ-равшан ифодаланган — одам бадани куйган жойи алоҳида ишланиб, шу ҳайвоннинг консервланган терисидан фойдаланилади.

Шу сабабдан медицина мақсадлари учун бўйи паст ва юввош тажриба чўчқаларни яратиш жуда зарур бўлиб қолди, чунки ёввой чўчқалар ғазабкор, даҳл қиласидиган ва хунук бўлади.

Пакана лаборатория чўчқалари биринчи марта Миннесот университети (АҚШ) олимлари, бир-икки йилдан кейин эса ГФРда геттингенлилар яратилди. Америкаликлар ўз «арзандалари»ни кичкина гвинея чўчқаси, ёввой тўнғиз, пинни-вудс, рао-н-ланс ва оддий хонаки чўчқа зотларини чатиштириш йўли билан олдиilar. Мана шу лаборатория шароитида яратилган чўчқани миннесот жажжи чўчқасининг келиб чиқиши анча оддий: унинг авлоди Мадрас ва Вьетнам митти чўчқалариридир.

Улардан тирик индикаторлар сифатида атроф-муҳитни ифлосланганини ва йўл қўйиладиган радиация даражасини текшириш, медицина ва ветеринария препаратларининг заҳарлилигини аниқлаш, стресс ҳолатини юзага келтирувчи ҳодисаларнинг физиологик-биохимиявий жараёнларга қандай таъсир қилишини билиб олиш ва кардиология марказларида одам «эҳтиёт қисмлари»ни таъминлаш учун фойдаланилади.

БИЗГА ЖАВОБ

Обуна нархи ошганига қарамай, муштарилиаримизнинг сони 1991 йилда ҳам ўтган йилгига нисбатан қарийб 70000 нафарга кўпайди ва 590000 нусхага етди. Наинки жумҳуриятимизда, ҳаттоқи Иттифоқ миқёсидаги энг оммабоп, арzon нашрлар ҳам обуначиларини бултурги даражада сақлай олмаганликларини назарда тутсак, муштарилиаримизнинг оғир йилда бизга кўрсатган маддади, ишончидан беҳад хурсанд бўлдик. Ишонч зиммамизга катта масъулит юклади. Бу масъулит жамоамизни журнални янада қизиқарли чиқаришга, муштарилиаримизнинг тилининг учида турган, дилининг тубига кўмган фикрларини, дардларини беришга ундаши шак-шубҳасиздир.

Ҳар йилгидай «Ёш куч» бу йил ҳам муштарилиарининг хат ва шикоятлариниadolатли ҳал қилиш учун астойдил курашишга чоғланган.

Номдору, лекин, эскича яшашга, ишлашга ўрганиб қолган маҳкамалар, одамлар билан курашиш осон кечмаса-да, жамоамиз белгилаган йўлидан ортга чекинмайди.

Муштарилиаримизнинг кўпигина хатлари «Қатортолга мактублар» саҳифасида ёритилмоқда. Улардан ёзилажак мақолаларимизда ҳам фойдаланамиз. Қолган барча шикоятларни расмий идораларга жўнатиб, изжобий ҳал қилдиришга ҳаракат қилипмизки, қўйидаги ёзишмаларимиз шундан далолат беради.

(Дарвоқе, 1990 йилда таҳририятимиз Жумҳурят Президентлик Кенгаши қошидаги комиссиялардан тортиб то туман даражасидаги расмий идоралардан минглаб жавоб хатлари олди. Кези келганда биз ўз ишини қайта қураётган, жўнатган шикоятларимизга ўтибор билан қараган идора рахбарларига ташаккур изҳор қиласиз.)

Пенсиям оширилса...

деб илтимос қилибди ўз шикоятида Самарқанд вилояти Большевик ноҳиясида яшовчи III-гоифа ногирони Абдужалил Усмонов. У шу ҳақдаги шикояти яшайдиган ноҳияси ижтимоий таъминот бўлимида ҳал бўлмаганигидан куюниб. «Ёш куч»дан ёрдам сўрабди. А. Усмоновнинг шикояти Ўзбекистон ижтимоий таъминот вазирлигига юборилди ва....

Аризачининг талаби қондирилди

Ўртоқ Абдужалил Усмоновнинг «Ёш куч»-да ўйллаган аризасини кўриб чиқиб, қўйидағи чора-тадбирларни кўрдик. Мазкур ариза юзасидан Ўзбекистон илмий-текшириш экспертиза олийгоҳининг катта имми ходими З. Маҳмудова Самарқанд вилоятида бўлди ҳамда вилоят ВТЭКининг мутахассислари билан биргаликда ўртоқ А. Усмоновни тиббий кўрикдан ўтказдилар.

Текширишлар натижасида шу нарса маълум бўлдики, у киши ҳарбий хизматни қурилиш бўлимида ўтаб турган пайтида иккала оёғи айланиб турган ускуналар орасида қолиб қаттиқ жароҳатланган. Натижада ўнг оёқнинг пастки қисмидан ажралган. Чап оёқнинг шикастлари эса асоратсиз битган. Ҳозир у киши протез кийиб юрибди.

1985 йили хизматдан қайтгач, А. Усмоновга соглигини тиклаш ва бирор касб эгаллаши учун ВТЭК II-гоифа ногиронлиги тайинланган. 1987 йили бироз соглиги тикланганини сабабли мавжуд қўлланмаларга асосланив, III-гоифа ногиронлигига ўтказилган. Ҳозирда тиббий кўрсатма ўйқилиги сабабли II-гоифа ногиронлигига ўтказишнинг иложи ўйқ. ВТЭК кўрсатмаси бўйича А. Усмоновен гилроқ ишда ишлаши мумкин.

1991 йилнинг январь ойидан бошлаб А. Усмоновнинг пенсия миқдори ошиди.

Текширишлар натижасидан хат муаллифи рози бўлди.

Ўзбекистон ижтимоий таъминот вазири С. ХУЖАЕВА.

Боламни ўлдиришиди

деб ёзиди Фаргона вилояти Ўзбекистон ноҳияси Октябрь кўчасидаги 88—2-ўйда яшовчи А. Сотвоздиева бизга ўйллаган мактубида. Муштарилиаримизнинг ноҳия шифохонасидаги баъзи малакасиз врачларнинг айби билан боласи ўлганлиги маълум қилинган шикоят мактубуни текшириб, чора кўриш учун Ўзбекистон соглиқни сақлаш вазирлигига юборилгач...

Айбдор врачлар жазоланди

Ўзбекистон соглиқни сақлаш вазирлиги вакили А. Сотвоздиеванинг «Ёш куч»га ўйллаган шикоятини воқеа содир бўлган жойга бориб текшириб кўрди.

Тиббий ҳужжатларнинг таҳлили, тиббиёт ходимлари ва А. Сотвоздиева билан бўлган сұхбат шуни кўрсатди, боланинг ўлимига ўтирип чиқак касаллиги тузалиш ҳолатига ўтиб боришига қарамай, манбали бронхопневмониянинг оғир шакли натижасида ўпка ишдан чиқканлиги, рахит, анемия (кам-қонлик) ва бошқалар асосий сабаб бўлган.

Патолого-анатомик ёриш ўтказилмаганини учун клиник (диагноз) таҳисини тасдиқлаш қўйин бўлди.

Текшириш давомида шу нарса аниқландики, поликлиника ва юқумли шифогоҳ врачлари тиббий ёрдам кўрсатиш маҳаллида, болла бошидан кечирган ўтирип чиқак касаллигининг оғир ҳолатига тўғри баҳо бера олмаганлар, пневмониянинг бошлангич даврида ёк болани зудлик билан ётқизиш кераклигини билиб, эпчиллик билан ҳаракат қўлмаганлар. Шу муносабат билан бемор ўзбўларчиллик зайлди, оғир аҳволда, давомли пневмония билан туқум шифогоҳга келиб тушган. Бемор билан ўтказилган мүжассам (интенсив) терапия ва кейинги реанимацион тадбирлар ўз самарасини бермади, унинг аҳволида ўзгариш рўй бермади.

Бундан ташқари тиббиёт ходимлари томонидан тиббий одоб, деонтология қоидалари бузилишига ўйл қўйилган.

Мазкур воқеа тиббиёт ходимлари ўртасида муҳокама этилди. Қўйидағи шахсларга нисбатан қаттиқ маъмурӣ жазо берилди:

Поликлиника участка врачлари Г. Қодирова, К. Тўрақулованинг 0,5 ставка ишлари қисқартирилди, бир ой ичиди уларни атtestациядан ўтказиш масаласи кўрildi. Болалар поликлиникасининг врачи Ф. Тўйчиева ва М. Комиловаларга ҳайфсан, беморни муддатидан олдин касалхонадан чиқарганлиги

учун юқумли касалликлар шифохонасининг врач-ординатори У. Еқубовага қаттиқ ҳайфсан, болалар бўлименинг мудири Н. Ҳакимовага, реанимация бўлименинг мудири М. Аъзамовага ҳам қаттиқ ҳайфсан эълон қилинди. Болалар поликлиникасининг мудири О. Абдуазизовага, юқумли касалликлар шифохона бош врачи Т. Маматовага ишидаги камчиликлар кўрсатиб ўтилди.

ЎзССЖ соглиқни сақлаш вазирлиги А. Сотвоздиеванинг қизи — Нодиранинг вазифот этганлиги муносабати билан унга чуқур таъзия изҳор этади.

ЎзССЖ соглиқни сақлаш вазирининг муовини Д. ҚОБУЛОВА.

Таҳририятдан: шифокорлар учун ҳайфсан, қаттиқ ҳайфсан қанчалик «жазо» эканини билмадигу, лекин ҳалқимизнинг яна бир Нодира қизи врачларнинг лоқайдлиги ҳам сабаб бўлиб ҳаётдан кўз юмғанлиги жуда катта қайгули ҳодисадир. Эҳтимол, Фарғона вилояти прокуратуроси ҳам мазкур ҳодисага ўз баҳосин берар, биз эса муштарилиаримизни «Ёш куч» бундан кейин ҳам ИНСОН ТАҚДИРИга бефарқ қарайдиган, ўз касбига нолойиқ кимсаларни фоп этаверади, деб ишонтирамиз.

Боламга ёрдам беринглар,

у қонунсиз судланди деб ёзиди ҚҚАССР Тўрткўл тумани Димитровномли жамоа ҳўжалигидан яшовчи Минавар Қулимова.

Хукм қатъий

Қорақалпогистон АССР Олий суди фуқаро М. Қулимованинг «Ёш куч» журналига «ўғлим Бобоҷонов Салий қонунсиз судланган», деб ёзган шикоятини назорат тартибида кўриб чиқиб қўйидагиларни аниқлади.

Тўрткўл тумани ҳалқ судининг 1989 йил 21 ноябрдаги ҳукми билан б ўйла озодликдан маҳрум қилинган С. Бобоҷонов, унинг ўрготи М. Матёқубов 1989 йил 7 марта куни кеч соат 20лар чамасида Димитровномли жамоа ҳўжалиги клубида «Балли қизлар» конкурси кўриб келаётган М. Б.ни тутуб олишиб уни уриб, ташландиқ эски мактаб биноси ичига олиб киришади. Сўнгра С. Бобоҷонов қизни оёғидан чалиб, унинг ичийимларини зўрлаб ечиб, биринчи бўлиб жинсий яхинликда бўлади.

Ҳар икала судланганлар содир қилган жиноятларига қисман иқорор бўлишган. Қизни кўпrik ёнидан тутуб мактаб биносига олиб кирганликларини, лекин қизнинг ихтиёри билан жинсий муносабатда бўлганликларини кўрсатишган.

Ҳолбуки, жиноий иш материалларига кўра жабрланувчи М. Б. тан жароҳати олган. Унинг қизлиг белгиси бузилиши воқеа содир бўлган кунга тўғри келиши, устидаги ичийимларидан қон ва спермалар мавжудлиги ҳақида табобат ва биологик экспертиза хулослари мавжуд.

Демак, С. Бобоҷонов ва Ш. Матёқубовнинг содир қилган жиноят тўғри квалификация қилинган. Жиноят ишини ҳалқ суди кўрган-

СҮЛЛАЙДИЛАР

да, судланганларга жазо тайинлашда оғирликтің өнгөлүк томонларини ҳисобга олиб жазо белгилаган. Ҳукмни бекор қилишга ёки үзгартышига ассо үйк.

ҚҚАССР Олий Судининг
раиси
Ж. СОДИКОВ.

Таҳририятдан: Ушбу воқеа ўсминаларга, ёшларга сабок бўлади, деб ўйлаймиз. Зеро, тарбия, хусусан жинсий тарбияяга эътиборсизлик билан қараш ота-оналарга кулфат, болаларга умрбод тавқи-лаънат ёғдириши муқаррардир.

Ердам беринглар

деб ёзибди шикоят хатида Наманган вилояти Учқўргон туманинда 26-мактабнинг б-синф ўқувчиши Зулхумор Умарова.

«Оиласа 4 кишимиз. Укамларнинг бири 2-синфда, ижроия 4 ёшда, онам пахта дала-сида ишлайдилар.

10 йилдан бўён 2 хонали уйда яшаймиз. Лекин тагини пол қилиб олишга қурбимиз етмайди. Онам неча маротаба раҳбарлардан уй сўраб борди. Лекин ҳар сафар алдаб, қўйнини пуч ёнгоқча тўлдириб жўннатишяпти. Онамнинг боши касалдан чиқмайдиган бўлиб қолди. Қайта қуриш дейшишади. Қани у? Бизга ҳам етиб келармикан! Лоақал бизга ўзлариникини яроқсиз деб ташлаб кетишаётганларнинг ўйини беришармикан? Раҳбарлар ёрдам бермаганига яраша лоақал Сизлар ёрдам беринглар. Умид билан йўлларингга термулиб қоламан».

Ердам бериладиган бўлди

Умарова Зулхуморнинг «Ёш куч»га йўллаган шикоят мактуби Кўгай қишлоқ Совети раиси ҳамда Ленин номли давлат ҳўжалиги касаба ўюшмаси иштирокида ўрганиб чиқилди ҳамда қўйидаги чора-тадбирлар белгиланди.

Аризачи З. Умарова яшаётган уй чиндан заҳ ва яшаи учун ноқулайлигини ҳисобга олиб Ленин номли давлат ҳўжалиги биринчи наебатда шу уйига пол қилиб беришини ўз зиммасига олди. Қолаверса мазкур оиласа 1991 йил ҳўжалик ҳисобида қўрилётган ўйлардан бирини бериш режалаштирилди.

Аризачи З. Умарова белгиланган тадбирларга рози бўлди.

Учқўргон тумани ижроия қўйитасининг раиси
Х. ТОЖИБОЕВ.

Тожикистондан мактуб

Ленинобод вилояти Пролетар тумани «Пахтакор» қишлоғида яшовчи Мукаррам Султонова «Ёш куч» га шикоят мактуби йўллаб, анчадан бўён ишга жойлаша олмаётганини маълум қилгач, шу масалада ёрдам сўраган эди...

Аризачи ишга жойлаштирилди

«Ёш куч» журналига ишга жойлашиши маълосида ёрдам сўраган Мукаррам Султонова Пролетар тумани майший хизмат комбинати «Янги ҳаёт» тикув цехига ишга жойлаштирилди.

Султонова Мукаррам Бадриддиновнани

ишга олиш тўғрисидаги майший хизмат комбинати директори фармонининг бир нусхаси «Ёш куч» журналига йўлланган жавобга илова қилинмоқда.

Тожикистон ССЖ Ленинобод вилояти Пролетар тумани комсомол қўйитаси котиби
С. МИРМУХСИМОВ.

Жиноятчи жазоланмади деб ёзибди ўз шикоят мактубида автоавария натижасида турмуш ўргоги ҳалок бўлган (Андижон шаҳар Форобий кўчасида яшовчи) Насибаҳон Қосимова.

Жазо чораси кўрилмоқда

«Ёш куч» журналига шикоят йўллаган фуқаро Насибаҳон Қосимованинг турмуш ўргоги Улугбек Қосимовнинг ўлимига сабабчи бўлган ҳайдовчи Илҳом Болтабоев жинойи жавобгарликка тортилмаётганини ҳакидаги аризаси вилоят прокуратураси томонидан жиҳдий ўрганиб чиқилди.

Жинойи иш материаларига кўра Болтабоев И. Д. 1989 йил 27 сентябрь куни кечқуруп ўзига қарашли ВАЗ—21063 давлат белгисисиз автомашинаси Анидижон шаҳар «Озодлик» шох кўчаси томонидан тиббиёт институти томонга бошқариб кетаётib, вилоят партия қўйитаси биносишининг рўпарасида велосипедчи У. Қосимовни уриб юборади. Натижада У. Қосимов воқеа содир бўлган жойда ҳалок бўлди.

Ушбу далил бўйича 28.09.89 йилда Андижон шаҳар ички ишлар бўймининг терговчиси У. Сулаймонов томонидан Ўз. ССЖ жиноят қонунининг 208-моддаси 2-қисми билан жиноят иши қўзгатилиб, тергов ҳаракатлари олиб борилган.

Мазкур жиноят иши бўйича тергов ҳаракатлари бир неча бор ҳаракатдан тўхтатилган. Сўнгги бор ички ишлар бўйими терговчиси А. Ҳасанов томонидан асоссиз рашида УзССЖ ЖПКнинг 168-моддаси 2-қисми қўйланилиб, 1990 йил 3 май кунида ҳайдовчи И. Болтабоевнинг касаллиги туфайли тергов ҳаракатлари у соғайгунга қадар вактинча ҳаракатдан тўхтатилган. Терговнинг ушбу ҳарори 22.08.90 йилда вилоят прокуратураси томонидан бекор қилиниб, «иш» қўшимча терговга юборилган. 02.09.90 йилда ушбу жиноят иши Болтабоевнинг 26.07.90 йилда янгитдан содир этган 7737-сонли жиноят ишига қўшилиб тергов ҳаракатлари олиб борилмоқда.

Болтабоев И. 1990 йил 26 июль куни соат 15³⁰ ларда фуқаро Ҳайдарова Баҳрини сога тегишли бўлган ВАЗ—21063 маркали Д 4747 АН давлат белгисидаги автомашинани ҳайдовчилик гувоҳномасисиз Олтинкўл — Андижон асфальт йўлида бошқариб бораётib, қаршисидан келаётган «Карпат» маркали мопед ҳайдовчиси Аҳмедов К.ни уриб юборган, натижада мопеднинг орқа ўринидигида ўтирган Носиров ҳалок бўлган, Аҳмедов К. эса оғир тан жароҳати олиб касалхонага ётқизилган. Ушбу далил бўйича 26.07.90 йилда УзССЖ ЖК 208-моддасининг 2-қисми билан жинойи иши қўзгатилиб тергов ҳаракатлари олиб борилётганини сабабли 02.09.90 йилда ҳар иккала жиноят иши бирлаштирилиб вилоят ички ишлар бошқармаси тергов бўйими терговчиси К. Бакиров томонидан тергов ҳаракатлари олиб бориллиб, Болтабоевга 26.09.90 йилда УзССЖ ЖК 208-моддасининг 3-қисми билан айб эълон қилинди. Жинойи иши бўйича ҳайдовчи Болтабоев И. Д. эҳтиёт чораси сифатида қамоқча олинган.

Хозирда тергов ҳаракатлари тамомланган. Жиноят иши материаллари билан айланувчи ва жабрланувчилар ҳимоячилар иштирокида таништирилмоқда.

Андижон вилояти прокурорининг мувони
М. АШУРОВ.

Таҳририятдан: Кўриниб турибди, бир жиноятни асоссиз равишда «бости-бости» қилишга уриниш иккинчи бир жиноятнинг содир бўлишига имкон тутдирган. Натижада иккинчи оила ҳам курбон бериб қақшаб қолган.

Кеч бўлса ҳам ҳақ жойига қарор топаётган экан, лекин ушбу фожиадан ҳар ким тегишили хулоса чиқарив олдимикан? Вилоят прокуратураси раҳбарлари жўнаттан ушбу жавоб мактубида биринчи ишни асоссиз равишда ҳаракатдан вакътинча тўхтатган ИИБ терговчиси А. Ҳасановга нисбатан қандай чора кўрилганлиги маълум эмас. Еки «қўйнидан тўқилса кўнжига» тушганми?

Биз Андижон вилояти суди ва прокуратурасидан ечилмай қолган саволларимизга (хусусан И. Болтабоевга нисбатан қандай чора кўрилганлигига) жавоб кутиб қоламиш.

Толеи паст тофликлармиз

деб шикоят йўллабди Сурхондарё вилояти Денов ноҳияси «Тожикистон» давлат ҳўжалиги Чагам қишлоғида яшовчи фуқаролар номидан И. Ҳасанов.

Шўро ҳокимияти барпо этилганлигига 73 йилдан ошдию, лекин бизнинг Боботогда яшовчи халқ ҳануззагча телевизор, кино, ҳатто матбуот нима эканлигини билмайди.

Қишлоқларимиз электрлаштирилмаган. Ахир биз ҳам шу Шўронинг фуқаролари миз-ку?! Наҳотки 15 чақирим масофага электр силмили тортиш қийин бўлса?..

Азиз «Ёш куч»! Кўпларга ёрдаминг теккан қўлингни биз боботогликларга ҳам узат.

Чора изляпмиз

Денов ноҳиясидаги «Тожикистон» давлат ҳўжалиги Чагам участкасида яшовчи И. Ҳасановнинг қишлоқи электрлаштириш масаласида ёзган хати ўрганилди.

Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгашининг қарорига асоссан Боботог массивида электр узатиш тармоқлари ва подстанциялар қуриш мумкин эмас.

Шундай бўлсада, Боботог массивига Тожикистондан келаётган юқори кучланишили электр токи ўтказиш мақсадида Тожикистон ССЖ Энергетика Вазирлигига хат билан мураккаб қилинди.

Ўйлайизки, ушбу хатга ижобий жавоб олинса, қишлоқни электрлаштириш масаласи ҳал бўлади.

Сурхондарё вилояти ижроия қўйитасининг раиси
Т. МЕНГЛИЕВ.

Таҳририятдан: Биз ҳам ўйлаймизки, Боботогда яшовчи халқ Шўро ҳокимиятининг 74 йиллигига қишлоқларини электрлаштиришдай улкан баҳтга сазовор бўлажаклар.

АНИК

ФАНАЛАР АКАДЕМИЯСИ

СИРТКИ ОЛИМПИАДА: УЧИНЧИ ТУР ЖАВОБЛАРИ

(«Еш куч» № 11—1990 й.)

Математика

1. Масалани ечишда иккى ҳол бўлди. Биринчисида 60° ли бурчак тенг томонлар орасидаги бурчак бўлсин. Унда қолган иккى бурчакнинг ҳар бири $(180^\circ - 60^\circ) : 2 = 60^\circ$ га тенг. Иккинчи ҳолда эса тенг томонлар бирининг қаршисидаги бурчак 60° га тенг бўлсин. Унда иккинчи тенг томон қаршисидаги бурчак ҳам 60° га тенг бўлди. Учинчи бурчак $180^\circ - (60^\circ + 60^\circ) = 60^\circ$ бўлди. Демак, иккала ҳолда ҳам учбurchакнинг барча бурчаклари бир-бира тенг, яъни тенг томонли учбurchаклар экан.

2. Агар натурал сон 11 га бўлинса, у ҳолда тоқ ўриндаги рақамлари йигиндиси билан тоқ ўринда турувчи рақамлари йигиндиси орасидаги фарқ 11 га карорали бўлди. Бундан ташқари барча рақамларининг йигиндиси 9 га бўлинади. Лекин 9 сонининг айрмасини 11 га карорали бўлган иккита йигиндисининг айрмаси шаклида ифодалаш мумкин эмас. Шунинг учун ҳам 99 га бўлинадиган натурал соннинг рақамлари йигиндиси 18 дан кичик эмаслиги келиб чиқади. Шуни исбот қилиш керак эди.

3. Агар иккита тенг томони учбurchакдан (иккала учбurchак томонларининг узунликлари бир хил) ромб ясалса, унинг диагоналларидан бири ромб томони узунлигига тенг бўлди. Ромбнинг диагоналларининг ярми унинг томони узунлигига тенг бўлиши мумкин эмас. Ҳақиқатан ҳам, агар ромбнинг диагоналлари узунларини X , Y десак ва томони узунлигини a билан белгиласак, у ҳолда $X^2 + Y^2 = 4a^2$ ўринли бўлиши керак. Лекин $Y = 2a$ бўлса, $X = 0$ лиги келиб чиқади. Бундай бўлиши мумкин эмас.

4. $X = O$ бу тенгламаларнинг илдизи бўла олмаслиги равшан. Биринчи тенгламани X га кўпайтириб, иккичи тенглами билан таққослаб, $X = 1$ лигини топамиз. Сўнгра $X = 1$ ни тенгламалардан бирига қўйиб $R = -2$ эканлигини аниqlаймиз. Бу қийматда тенгламалар умумий илдизга эга бўлади.

5. Айтайлик куб киррасининг узунлиги $2a$ га тенг бўлсин. Агар X —куба ички чизилган мунтазам оқтаэдр (мунтазам саккизёк) киррасининг узунлиги бўлса, у ҳолда $X^2 = a^2 + a^2 = 2a^2$. Кубнинг тўла сирти 6. $(2a)^2 = 24a^2$ бўлди. Мунтазам саккизёкнинг тўла сирти эса кўйидагига тенг:

$$8 \cdot \frac{1}{2} x^2 \sin 60^\circ = 4 \cdot 2a^2 \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = 4a^2\sqrt{3}.$$

Кубнинг тўла сиртини унга ички чизилган мунтазам саккизёк тўла сиртига нисбати қўйидагига тенгdir.

$$24a^2:(4a^2\sqrt{3}) = 2\sqrt{3}.$$

Б. РИХСИЕВ,
Т. ҚЎРҒНОВ.

Кимё

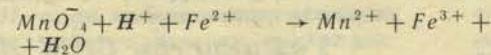
1. Берилган барий сульфат таркибидаги олтингурут миқдорини аниқлаш учун барий сульфатнинг моль миқдорини топамиз:

$n(BaSO_4) = 0,1852:233 = 7,95 \cdot 10^{-4}$ моль. Бу туз таркибидаги S массаси эса $m(S) = 32 \cdot 7,95 \cdot 10^{-4} = 0,254$ г. Олтингурутнинг масса улуши $W(S) = 0,0254:1,000 = 0,254$ ёки 2,54% бўлди.

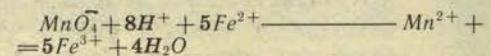
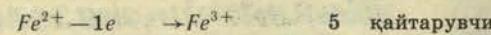
2. Сода билан реакцияда қатнашган хлорид кислотанинг эквивалент миқдорини кўйидаги нисбатдан топамиз: $97,6 \cdot 0,1 : 25 = 0,39$ эквивалент, сода учун моль миқдор бу эквивалентнинг ярмига тенг, яъни реакцияда қатнашган сода миқдори 0,195 моль экан. Соданинг массаси эса $m(Na_2CO_3) = 106 \cdot 0,195 = 20,67$ г, кристаллогидрат сувиники эса $m(H_2O) = 55,6460 - 20,67 = 34,96$ г бўлди. Сувиник соданинг моль миқдори $n(Na_2CO_3) = 0,195$ моль бўлса, сувиники

$n(H_2O) = 34,96:18 = 1,94$ моль бўлади. Компонентларнинг моль нисбатлари $n(Na_2CO_3) : n(H_2O) = 0,195 : 1,94 = 1 : 1,95$ ёки 1:10 бўлади. Демак, кристаллогидратнинг формуласи $Na_2CO_3 \cdot 10H_2O$ экан.

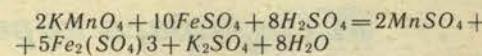
3. Эритмада содир бўлган реакция тенгламаси учун коэффицентлар танлаймиз:

Хар бир таркибий қисм учун ярим реакция тенгламаларини тузамиз:

Молекуляр тенглама:

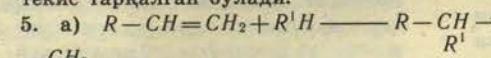

Оксидловчининг эквиваленти уни қабул қилган электронлар сони билан белгиланади: $\Delta n = M_{(ок)} : ne = 155 : 5 = 31$.

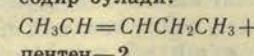
Қайтарувчи учун ҳам худди шу тарзда $\Delta n_{(кай)} = M_{(кай)} : ne = 152 : 1 = 152$ бўлади.

4. Масала шартида кўрсатилган молекулада криптон атоми VIII—группанинг бош группасида жойлашган бўлиб, унинг валент қобиги электрон қобигининг конфигурацияси $4S^2 4p^6$ бўлади. Бу молекулада унинг оксидланиш даражаси 6 га тенг, яъни 6 электрони бўғлинишда қатнашган, 2 таси эса эркин (боғ ҳосил қилишда қатнашмаган) электрон жуфтини ташкил этади. Шу сабабли марказий атом-криптон атрофида 7 та электрон жуфти бўлган ҳолат амалга ошган. Марказий атом атрофидаги 6 та фтор атомлари фикран бирлаштирилганда бу атомлар оқтаэдрнинг чўққилиарига жойлашган геометрияни ташкил этади.

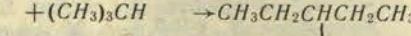
Марказий атомдаги ёттинчи электрон жуфтда оқтаэдрни ташкил қилиб турувчи 8 та учбurchак шаклидаги текисликларнинг биронтасининг геометрик маркази томон ўйнган бўлади ва молекула геометриясини қисман мунтазам оқтаэдрдан четлаштиради. Бу ҳолат молекула геометриясига катта таъсир қилмайди, чунки бу эркин электрон жуфтининг зичлиги радиуси катта бўлган марказий атом сиртида деярлик текис тарқалган бўлади.

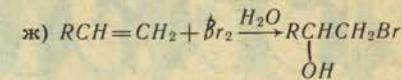
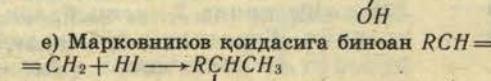
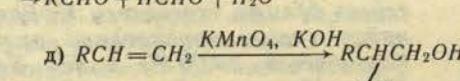
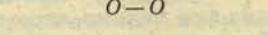
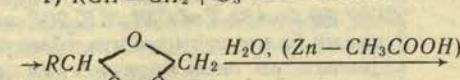
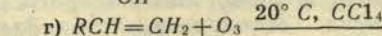
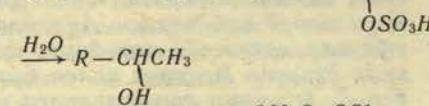
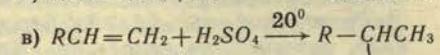
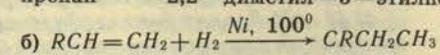
Одатда R^1-H ролида учламчи углерод тутган алкан билан сульфат кислотали шароитда бу реакция одатдаги ҳароратда осон содир бўлади:

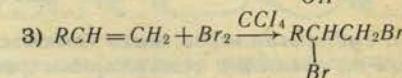
пентен—2

2—метил пропан $\xrightarrow{C(CH_3)_3}$ 2,2—диметил—3—этилпентан

OH

Br

А. МУФТОХОВ.

Исми, касби, қисмати бир кимёгарлар

Россияда кимё тарихида бу фан билан шуғулланган бир қанча таникли олимларнинг исми шарифлари Николай Николаевич бўлган эди. Масалан, рус кимё фанининг отаси, нитробензолнинг қайтарилиш реакциясини очган академик Зинин (1812—1880)нинг, металларнинг ўрин олиш қатори ва металлотермиянинг асосчиси Бекетов (1827—1911)нинг, биринчи рус кимё журналининг асосчиси Соколов (1920—1977)нинг, оқсиллар тадқиқотчиси ва мамлакатдаги илк «Физик кимё» кўлланмасининг муаллифи Любавин (1845—1918)нинг, органик бўёклар бўйича мутахассис Ворожцов (1881—1941)нинг ва фторорганик биримлар тадқиқотчиси академик Ворожцов (кичиги—1907—1979)нинг, шунингдек, реакциялар кинетикиси бўйича мутахассис Каяндер (1851—1896)нинг, шўро оптик ойнаси ишлаб чиқаришининг ташкилотчиларидан бири Качалов (1883—1961)нинг, динозопропиленнинг полимеризациясини топган ва бу ихтироси 1816 йилда немислар томонидан синтетик каучук олишда ишлатилган Мариуца (1862—1896)нинг, Нобель мукофоти совриндори, тармоқланган давомли реакциялар ихтирочиси Семенов (1896—1987)нинг исми ҳам Николай Николаевич эди!

Ҳар қадамда учрайдиган оддийги на Николай исми ҳам Ватан кимё тарихида муҳим роль ўйнаган. Улар орасида буюк кимёгарлардан Николай Александрович Менщукин (1842—1907), Николай Семёнович Курнаков (1860—1941), Николай Дмитриевич Зеленский (1861—1953) ва бошқаларни кўрамиз.

Булардан беихтиёр чақалоқларни руҳонийларнинг чўқинтиришлари эслга тушади ва шунда бу гўдакларнинг келажаги уларнинг туғилиши қайси ойга тўғри келишига ҳамда бу пайтда само ёритичларининг қайтирилганда қароматларга боғлиқ, деган мунажжимона кароматларга боғлиқ, эмасмикан, деб ўйлаб қоласан киши.

Юқорида тилга олинган кимёгарларнинг кўпчилиги февраль ойида ҳалок бўлишлари ҳам бу мунажжимона кароматни янада сирлироқ қилиб кўрсатди. Масалан, 1880 йил февралида деярли бир вақтда рус кимё мактабининг яратувчиси А. А. Воскресенский (2 февралда) ва Зинин (18 февралда) вафот этган экан. 1907 йилнинг 2 февралида таникли кимёгар ван машхур композитор А. П. Бородин, 1893 йилнинг 2 февралида кимёгар, агроном, «Утмишдан мактублар» асари муаллифи А. Н. Энгельгардт, 1904 йилнинг 11 февралида нефть соҳасида йирик тадқиқотчи В. В. Марковников, 1941 йил 25 февралида Менделеев ва Бутлеровнинг шогирди, канифоль (игнабаргли дараҳат смолосидан олинадиган саргис шаффоф модда) ва скипидар (ўтирил хидли суюк модда) ҳамда фторли биримлар бўйича мутахассис В. Е. Тищенко бу дунёни абадийга тарк этишган.

Агарда кимда-ким бу каби ракамларга маҳлиё бўлишни ёқтираса, Катта Шўро Қомуси ва Узбек Шўро Қомусидан ёки турли мъалумотномалардан фақат рус кимё тарихигагина эмас, балки бошқа жабҳалардаги юқорида гидек қизиқарли мисолларни истаганча топиши мумкин.

ҲАРФЛИ АЛЖАБРНИНГ ОТАСИ КИМ?

XVI асрнинг буюк математикларидан бири Франсуа Виетнинг номи ўрта мактабнинг юқори синф ўқувчилари га яхши таниш. Квадрат тенгламаларни ечишда тенгламанинг илдизлари билан коэффицентлари орасида боғланишни ифодалайдиган теорема Виет номи билан боғлиқ. Ўтган йили номи оламга маълум ва машҳур бўлган ана шу улуғ математикнинг туғилганига 450 йил тўлди.

Ф. Виет 1540 йилда Франциядаги унча катта бўлмаган Фонтенеле-Конт шахрида дунёга келади. У 19 ёшида Пуатье шахридаги дорилфунуннинг адлия бўлимими битириб, хусусий адвокатура соҳасида ишлашига қарамай, унинг аниқ фанларга бўлган қизикиши тобора орта борди. Айниқса, фалакиёт (астрономия) илмiga қизиқсан Виет Коперник системаларининг аниқ эмаслигини айтиб, Птолемей системасини ривожлантириш керак, деган холосага келади. Фалакиёт илмини чўқур ўрганиш мақсадида у тригонометрия фанини мукаммал билишга эришиди.

Ф. Виет 1554—1559 йилларда Архимед, Евклид, Аполлоний, Диофант каби қадимги олимларнинг классик асарларини, жумладан, Н. Тарталья (1500-1557), Кардано (1501-1576), Бомбелли (1526-1573), Стевин (1548-1620) каби замондош олимларнинг илмий ишларини кунт билан ўрганиди, ўзининг «Таҳлил санъати» асари устида ишлаб киришади.

1570 йилда Виет синуслар, тангенслар, секанслар каби тригонометрик функцияларнинг жадваллари ва тригонометриянинг бошқа қатор масалаларини ўз ичига олган «Математик қонун» номли асар яратади.

1571 йилда Виет франциялик математиклар билан, биринчи навбатда Париж дорилфунуни профессори П. Рамус исмли математик билан танишиши мақсадида Парижга келади ва шу ерда математикада қатор янгиликлар очди.

Айтишларича, Виет юксак савиядаги билимдон ва ажойиб ҳисобчи киши бўлган, у уч кунлаб узлуксиз ўтириб математик масалаларни ечар экан.

Энди Виет ечган масалаларга мурожаат этайлик:

1. Тригонометрик функциялар қийматлари жадвалини тузишда, масалан $\sin 1^\circ$ нинг қийматини топиш учун доирадаги ички ва ташки чизилган $3 \cdot 2^{11}$ ва $3 \cdot 2^{12}$ томонли мунтазам кўпбурсчаклар томонларининг узунликларини ҳисоблаш каби улкан ишни амалга ошириш учун Виет 1° қадамли жадвал туздади. Қўлда бундай жадвал тузиш жуда мешақатли.

2. Виет очган ажойиб янгиликлардан яна бири шундаки, у алгебра, геометрия ва тригонометрия фанларини жуда ҳам моҳирона боғлаб, узоқ даврлардан бери олимлар бошини қотириб келаётган муаммоларга ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшганлигидадир. Маълумки, математикани айлана узунлигининг диаметр узунлигига бўлган нисбати π (пи) ҳарфи билан белгиланиб, у тахминан 3,141 га тенг деб олинади. Бу соннинг аниқлигини ошириш масаласи ҳатто эрамиздан оддин яшаган Архимед ва ундан бошқа кўплаб олимларни қизиқтириб келгани математика тарихидан маълум.

Архимед айлана ичидаги ташқарисида 96 томонли мунтазам кўпбурсчаклар чизиш орқали мазкур қиймат учун 2 хона аниқлик берган эди. Виет эса айлана ичидаги ташқарисида квадратдан бошлаб чизилган мунтазам кўпбурсчаклар томонларини 2 марта кўпайтириб, ҳар қайси «қўшни» кўпбурсчак-

лар юзларининг нисбатини олиб лимитга ўтиш орқали,

$$\frac{2}{\pi} = \sqrt{\frac{1}{2}} \cdot \sqrt{\frac{1}{2}} + \frac{1}{2} \sqrt{\frac{1}{2}} \cdot \sqrt{\frac{1}{2}} + \frac{1}{2} \sqrt{\frac{1}{2}} + \frac{1}{2} \sqrt{\frac{1}{2}} \dots$$

тенгликни топади. Бу тенглик эса π сонини ҳисоблаш бўйича топилган чексиз кўпайтма шаклидаги биринчи формула ҳисобланади. Шу йўл билан Виет Архимед усулини 393216 томонли кўпбурсчакка кўллаб, π учун $3,1415926535 < \pi < 3,1415926537$ чегарани топади ва π ни 9 хона аниқликда $\pi = 3,141592653$ ҳисоблашга мусасар бўлади.

3. 1589 йилда Франция қироли Генрих III ўлдирилгандан кейин Виет Генрих IV (1553-1610)нинг даргоҳида маслаҳатчи бўлиб ҳизмат қилади. 1594 йилдаги воқеа Виет номини математиклар орасида юксаклика кўтаради. Ўша йилнинг ноябрь ойида Нидерландиядан келган элчи билан қирол Генрих IV ораларида бўлган сұхбат чоғида Францияда кўзга кўринган дурустроқ математикнинг ўқклиги ҳақида гап борди. Қирол эса Виетни чақиритириб, унга элчи берган бир хатни тутқазди. Хатда голландиялик математик Адриан ван Роомен қўйган 45-нчи даражали

$$X^{45} - 45X^{43} + 945X^{41} - 12300X^{39} + \dots + 7811375X^9 - 1138500X^7 + 95634X^5 - 3795X^3 + 45X = a$$

$$\text{тенгламанинг ўнг томонидаги } a = \sqrt{1 - \frac{3}{4}} - \sqrt{\frac{5}{16} - \sqrt{1 - \frac{7}{8} - \sqrt{\frac{45}{69}}}}$$

хол учун ечимини топиш масаласи қўйилган эди. Виет эса тенгламадаги a нинг берилishi қараб бу тенгламанинг ечими

$$x = 2 \sin \frac{8}{45}$$

шаклидагини, бир кундан кейин

эса яна унинг 22 та

$$x_n = 2 \sin \frac{360^\circ k + 12^\circ}{45} \quad (k = 1, 2, \dots, 22)$$

мусбат ечимларини топиб беради. (Манфий ечимларни тан олмайди.)

$$\text{Бундан ташқари } a \text{ нинг } a = \sqrt{2 + \sqrt{2}} + \sqrt{2 + \sqrt{2}} \text{ кўриниши учун } x = \sqrt{2 - \sqrt{2}} + \sqrt{2 + \sqrt{2}} + \sqrt{3} \text{ ечимини ҳам кўрсатади.}$$

Кейинчалик Виетнинг ўзи ван Рооменга масалалар беради ва шу тариқа бу икки франциялик ва голландиялик математиклар орасида мустаҳкам дўстлик ўрнатилади.

4. Виет теоремаси ҳақида икки оғиз сўз. Агар X_1 ва X_2 ушбу $X^2 + RX + g = 0$ келтирилган квадрат тенгламанинг илдизлари бўлса, у ҳолда бир томондан.

$$(X - X_1)(X - X_2) = X^2 - (X_1 + X_2)X + X_1 \cdot X_2$$

бўлиб, иккинчи томондан

$$(X - X_1)(X - X_2) = X^2 + RX + g$$

бўлгани учун иккита охирги тенгликларни тенглаштириш натижасида

$$R = -(X_1 + X_2) \text{ ва } g = X_1 \cdot X_2$$

тенгликларга эга бўламиз. Бу эса мақола бошида зикр этилган квадрат тенглама илдизлари билан коэффицентлари орасида бўлган боғланишни ифодалайдиган Виет теоремасидир.

Бу теоремани 3-тартиби

$$X^3 + a_1 X^2 + a_2 X + a_3 = 0$$

алгебраик тенгламага ҳам қўллаш мумкин. Ҳақиқатдан ҳам, агар X_1, X_2 ва X_3 лар юқорида берилган тенгламанинг 3 та илдизлари

бўлса, $(X - X_1)(X - X_2)(X - X_3) = X^3 - (X_1 + X_2 + X_3)X^2 + (X_1 X_2 + X_1 X_3 + X_2 X_3)X - X_1 X_2 X_3$

тенгликдан $a_1 = -(X_1 + X_2 + X_3)$,

$a_2 = X_1 X_2 + X_1 X_3 + X_2 X_3$,

$a_3 = -X_1 X_2 X_3$ сонлар келиб чиқади.

Бу жараённи яна ҳам давом эттириш мумкин.

Шуни айтиш лозимки, тенглама илдизлари билан коэффицентлари орасида бўлган боғланишлар Виеттагача ҳам маълум бўлган. Унинг хизмати шундаки, у бундай боғланишларни юқори тартибли алгебраик тенгламалар учун исботлаган.

Теорема: Келтирилган п-даражали тенглама

$$x^n + a_1 x^{n-1} + a_2 x^{n-2} + \dots + a_{n-1} x + a_n = 0$$

илдизларининг йигиндиси тескари ишора билан олинган x^{n-1} нинг коэффициенти a_1 га, бу илдизларнинг кўпайтмаси эса n — жуфт бўлганда ўз ишораси билан, n — тоқ бўлганда тескари ишора билан олинган озод ҳадга тенг.

5. Франсуа Виет алжабр фанининг асосчиларидан бири ҳисобланади. У «алгебра» сўзи ўрнига «таҳлил санъати» сўзини ишлатар эди. Ҳозир биз биладиган алгебраик белгиланишларнинг ижодиси, алгебраик ифодаларни соддалаштириш ва тенгламалар ечиши қисқа ва содда қилиб кўрсатиш усулларини берган Виет оламга танилди, у яратган белгилашлар алгебра фанининг ривожланишига улкан ҳисса қўшиди. Бу белгилашлар ҳарфлар ўрнига сонларни қўйишда эътибордан четда қолиши мумкин бўлган умумий қонунларни осонгина топиб олиш имконини берди. Масалан, алгебраик тенгламада «коэффицент» тушунчасини Виет киритган бўлиб, тенгламадаги номаълумни N , унинг квадратини эса Q ҳарфлари билан белгилайди, яъни $2x^2 - 3x = 7$ тенглама берилган бўлса, бу тенгламани Виет $2Q - 3Nalgual 7$

шаклида ёзади. Соннинг кубини эса $cubus$ деб белгилайди, масалан, a^3 ўрнига $a cub$, a^9 ўрнига $a cubo-cubo-cubus$ каби ёзувларни ишлатади. Бундай белгилашларга кейинчалик франциялик машҳур математик Пьер Ферма (1601-1665) ҳам амал қилиб келган.

Виет киритган белгилар математикага янги натижалар олиб келди, унгача маълум бўлган масалаларни умумлаштириш ва уларни тушунарли тарзда баён этилишига кўмаклашди.

Ф. Виет 1603 йилда Парижда оламдан ўтади. Унинг қаламига мансуб илмий ишларнинг баъзилари ҳаётлигига, баъзилари эса у оламдан ўтгандан кейин чоп қилинди, кўпичи эса дастхат сифатида қолиб кетди. У қолдирган илмий ишларни нашрга тайёрлаб чиқариш билан шотландиялик математиклар А. Андерсон (1582-1619) ва М. Геталдич (1566-1627) лар шуғулланганлар. Унинг «Математик асарлар» китоби 1646 йилда Лейден шахрида ван Схоотен (1615-1660) томонидан нашрга тайёрланиб китобхонлар кўлига етказилган.

Шундай қилиб, биз алгебранинг ривожланишига улкан ҳисса қўшган Франсуа Виетнинг айрим ишлари ҳақида фикр юритдик, холос. У чиндан ҳам фанда «Ҳарфли алжабрнинг отаси» деган улуғ номга сазовор бўлган олим эканлигини бутун фан ахла яхши билади.

Энди ушбу $x^3 + 3ax = 2b$ кубик тенгламани Виет кўрсатган усул билан ечишни кўрайли.

Ечиш: Қўйидаги $a = t^2 + xt$ белгилаш киритамиз. Бундан $x = (a - t^2)/t$ бўлиб, уни берилган тенгламага қўямиз. У ҳолда

$$(a - t^2)^3/t^3 + 3a(a - t^2)/t = 2b^3$$

бўлиб, бу тенглама эса t^3 га нисбатан $(t^3)^2 + 2bt^3 - a^3 = 0$ квадрат тенгламадир. Бундан t ни, ундан кейин эса x ни топиш мумкин бўлади.

Толиб МАҚСУДОВ,
физика-математика фанлари номзоди.

ЗОТИ ШАРИФ ТАВАЛЛУДИГА БАГИШЛАБ

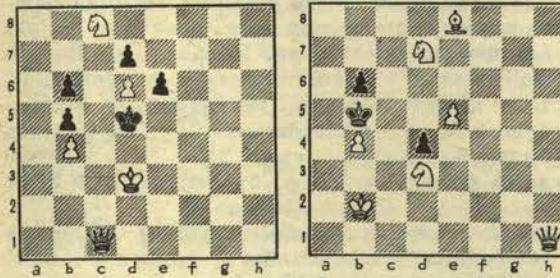
Н АВОИЙНИНГ «Мажолисун-нафоис» номли тазкирасиди ўша замоннинг маданияти кенг акс эттирилган. Навоий шоирлар ижодига ва фаолиятига баҳо беришда уларнинг ёлғиз бадий ижоди билангина қизиқиб қолмаган. У жамиятга фойда келтирувчи, фан ва маданият соҳасида ҳар томонлама маълумотга эга бўлган истеъоддли кишиларни юқори баҳолаган. Бу билан у кишиларни фақат шеъриятнинг эмас, балки фанни, касбхунарни ҳам атрофлича эгаллашга даъват этган.

Бу асарда ўша замоннинг кўзга кўринган шатранж усталарига берилган таъриф-тавсифлар, баҳолар Навоий замонида шатранж маданият ва санъат аҳллари ўтасида қадрланганинг яқюл далилидир.

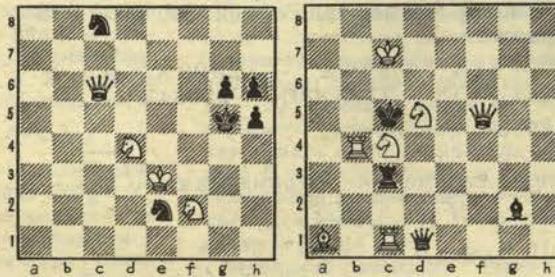
Мисол: «Мавлоно Соҳиб-Кабуджамолидур. Яхши таъби бор. Гойибона шатранжни хўб ўйнар ва таъбида жунун чошниси бор... Муаммо айтур ва яхши очар».

Муаммо илмида моҳирлик кўрсатган Мавлоно Соҳиб шеъриятда ҳам кучли бўлган. Унинг шатранжни гойибона, яъни таҳтага қарамай ўйнай олганлиги ажаб хотира кучига эгалигидан далолат беради. Илм, шеърият, хушсуханлика ва қолаверса, шатранжда барқамол истеъодд эгаси Мавлоно Соҳиб кўп йиллар Навоий хизматида бўлган; ишончли ва ҳурматга сазовор шахслардан бири сифатида пирининг энг маъсул вазифаларини адо этишга мушаррафа этилган. Бунинг далили сифатида Навоий «Муншашот»идан ўрин олган номалардан бирини келтирамиз.

Конкурснинг навбатдаги топшириқлари.
(1,2,3,4-диаграммалар)

Бу вазиятларнинг ҳаммасида оқлар бошлаб 2 юришда мот қиласди.

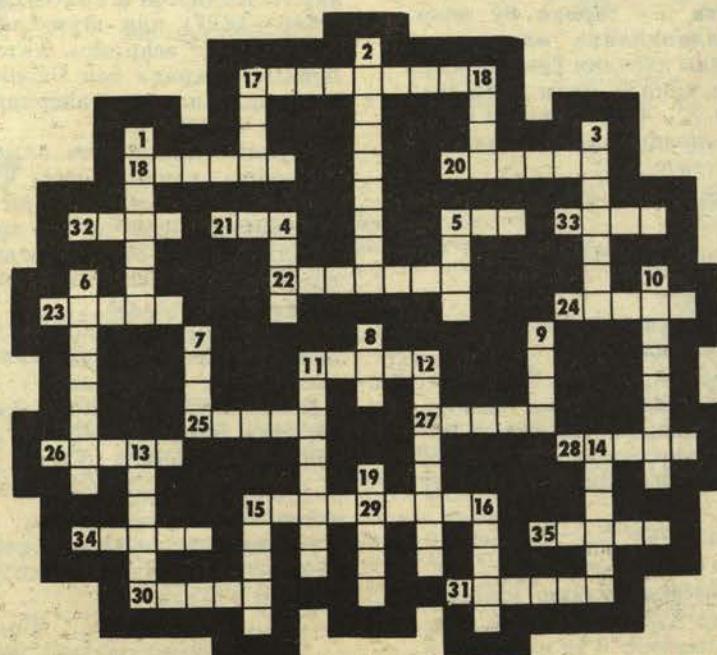

ТИЛСИМ

Бўйига: 1. Диний илмгоҳ. 2. Фан маскани. 3. Аллоҳнинг элчиси. 4. Эски ўзбек ёзув тури. 5. Миллат. 6. Пайғамбар. 7. Ярашиш ёки тинчлик. 8. Қуръонда 765 марта тақрорланган сўз. 9. Кишиларни табақаларга ажратадиган зот, насаблардан бири. 10. Қуръонни ўзбекчалаштирган таржимоннинг фамилияси. 11. Калима номи. 12. Ислом бандаси. 13. Эрталабки намоз. 14. Қуръоннинг биринчи сураси. 15. Исломга ёт киши. 16. Эски ёзувдаги белги. 17. Нурдан яралган ва инс-жинсдан сақлайдиган гўзал маляк. 18. Кишини сабрга ўргатадиган ибодат. 19. Ислом

нинг ердаги ҳаёти ҳақидаги ҳикоялардан тузилган диний китоб.

Энига: 17. Аллоҳнинг расули. 18. Жон оловчи фаришта. 20. Балони қайтарувчи удум. 21. Илоҳий эътиқодга асосланган дунёқараш. 22. Ҳафта куни. 23. Йилнома. 5. Ҳаэр. 24. Қўёш календаридағи ой номи. 25. Мусулмонлар байрами. 26. Аллоҳдан кечирим сўраш. 27. Мусулмонлар бош кийими. 28. Рамазон ойида қилинадиган эҳсон. 29. Имоннинг асоси. 30. Бош кийими. 31. Дуо. 32. Намоз. 33. Мусулмон дунёсининг буюк алломаси. 34. Насиҳат ва ривоятлар мажмуаси. 35. Аёл. 5. Мурда ўраладиган мато.

Ижтимоий-сиёсий, адабий-бадий
безакли ойнома
Муассис — Ўзбекистон ЛКЕИ
Марказий Қўмитаси
1986 йил июль ойидан чиқа бошлади

№ 5 (58) май, 1991.

Ўзбекистон ЛКЕИ Марказий Қўмитаси
«Камалак» нашриёт-матбаа бирлашмаси.

Бош муҳаррир:
Худойберди ТЎХТАБОЕВ

Таҳрир ҳаъвати:
Шоҳруҳ АКБАРОВ
(масъул котиб)
Хуршид ДЎСТМУҲАММАД
(бош муҳаррир ўринбосари)
Бахтиёр КАРИМОВ
Ҳасан НОРМУРОДОВ
Эркин МАЛИКОВ
Тоҳир МАЛИК
Латиф МАҲМУДОВ
Абдуғафур РАСУЛОВ
Акмал САИДОВ
Исроил ТЎХТАЕВ
Үрол ХОЛМОНОВ
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ
Файзулла ҚИЛИЧЕВ
Муэрроб ҚУРБОНОВ
Турсунали ҚУРБОНОВ
Садриддин ГУЛОМИДДИНОВ

Бадий муҳаррир:
Султон СУЛАЙМОНОВ
Саҳифаловчи:
Улуғбек ЯКВАЛХЎЖАЕВ
Мусаҳҳих:
Мақсада ҲАКИМОВА

«Ёш куч» — ежемесячный, общественно-политический и литературно-художественный иллюстрированный журнал

На узбекском языке
Учредитель ЦК ЛКСМ Узбекистана

Маконимиз: 700113, Тошкент-ЧГСП,
Қатортол кўчаси, 60.

Телефонлар:
Бош муҳаррир ўринбосари: 78—93—24.
Масъул котиб: 78—94—73.

Бўлимлар:
Хатлар 78—85—64.
Ижтимоий-сиёсий, адабиёт ва санъат 78—48—85.
Шеърият 78—85—64.
Мактаб, фан-техника ва спорт 78—57—85.

Редакция ҳажми 2 босма тобоқдан зиёд асарлар кўлёзмасини қабул қиласиди. Бир босма тобоқ ҳажмидаги асарлар авторларига қайтирилмайди. Журналдан кўчирниб босилганда «Ёш куч»дан олинди деб изоҳланishi шарт.

«Ёш куч» май, 1991.

«Камалак» нашриёт-матбаа бирлашмаси.

Босмахонага туширилди 13.03.91. Босишига руҳсат этилди 23.04.91. Офсет усулида чоп этилди. Китоб-оинома учун оффет қозози. Формати 70×108^{1/6}. Шартли босма листи 5,6. Шартли бўёқ нусхаси 16,8. Нашриёт босма листи 10,6. Тиражи 590000 нусха. Буюртма 5046. Баҳоси обуначига — 55 тийин. Сотувга — 80 тийин.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси
нашриётининг Мехнат Кизил Байроқ орденли
босмахонаси.
Тошкент 700000, «Правда» газетаси кўчаси, 41.

**ТАНИҚЛИ ХОНАНДА — ЎЗБЕКИС-
ТОНДА ХИЗМАТ КЎРСАТГАН АРТИСТ
ТАВАККАЛ ҶОДИРОВ.**

Суратчи — А. КУДРЯШОВ.

Суратчи — Б. КАВЕЛИН.

Бағрида гүдакдек сезамиз үзни
Туганмас меҳридан мангу қонамиз.

Дарахтлар волида саналур бизга
Чечаклар онамиз, гуллар онамиз...